

RUCH FILOZOFICZNY

wychodzi w zeszytach objętości co najmniej jednego arkusza. Dziesięć zeszytów tworzy tom.

Wydawca i Redaktor:

Prof. Dr. KAZIMIERZ TWARDOWSKI.

Sekretarka Redakcyi: **Drka DANIELA GROMSKA.**

Czasopismo wydawane z zasiłku

Ministerstwa Wyznań religijnych i Oświecenia publicznego.

Adres Redakcyi i Administracyi „Ruchu Filozoficznego”: Lwów, Uniwersytet. — Filia Redakcyi w Warszawie: Prof. Dr. Wł. Tatarkiewicz, Hortensya 1. — Filia Redakcyi w Poznaniu: Prof. Dr. Stefan Błachowski, Uniwersytet. — Filia Redakcyi w Krakowie: Prof. Dr. W. Rubczyński, Jabłonowskich 6. — Filia Redakcyi w Wilnie: Prof. Dr. T. Czeżowski, Uniwersytet.

Cena tomu IX-ego w prenumeracie 6 zł. — Cena niniejszego zeszytu potrójnego 2·25 zł.

ZYGMUNT CZERNY.

Nauka filozofii w francuskiej szkole średniej.

Oddawna toczą sfery kompetentne walkę z homeopatyczną dawką, w jakiej i dziś jeszcze polskie plany naukowe upierają się udzielać młodzieży szkół średnich wiadomości z dziedziny filozofii. Niektórzy fachowcy są tak zniechęceni obecnym stanem, że przystaliby raczej na zniesienie osławionej propedeutyki, o ile nie mianoby z gruntu zreformować nauczania filozofii. A pora ku temu nadarza się dziś, w przededniu bliskiej radykalnej reformy szkolnictwa średniego w Polsce, która zapewne na długie lata ustali polski system szkolny.

Wobec tego dobrze będzie może wskazać, jak ma się rzecz z nauczaniem filozofii we Francji, która ma w tej dziedzinie system zupełnie swoisty, nie tylko zasadniczo odmienny od naszego obecnego, ale i odznaczający się tem, że tylko z nieznacznymi przystosowaniami, wymaganiami przez rozwój samych nauk filozoficznych, przetrwał — poprzestaną tylko na końcu XIX. w. — tak radykalne reformy szkolnictwa średniego, jak Duruy'a w latach sześćdziesiątych, Leygues'a w 1902, Bérarda w 1923 i Monziégo w 1925; reformy te, czy to w ustroju, czy w planach naukowych, na wszystko się porywały,

a tylko naukom filozoficznym ich zakres, wymiar i charakter w planie szkoły średniej zachowały bez zasadniczych zmian. To jest fakt, jedyny w historii szkolnictwa, nad którym nie można się nie zastanowić i z którego nie można nie wysnuć wniosków.

* * *

Gdy rozpatruje się sprawę nauczania filozofii w szkole polskiej, takiej jaką nam przekazały państwa zaborcze, nie należy mniemać, by była ona zawsze lub wszędzie takim kopciuszkiem, jak obecnie u nas. Jak przez całe średnie wieki i aż do końca niemal wieku XVIII-ego, tak obecnie przedewszystkiem we Francji nauka filozofii jest nauką uprzywilejowaną. Lecz nie jest jedną z nauk specjalnych, nie jest to „propedeutika filozoficzna“ w naszym znaczeniu, lecz jest nauką ogólną, niejako podstawą i syntezą innych nauk. Stan ten znajduje swój najdoskonalszy wyraz w wyższej szkole średniej męskiej, choć widoczny jest we wszystkich ogniwach całego systemu francuskiego.

Nie od rzeczy będzie może zauważyć, że Francja, ten *par excellence* kraj „filozoficzny“ w popularnym tego terminu znaczeniu, naród mający kult i życiową potrzebę zajmowania się ideami oderwanymi i ogólnymi, ma zarazem najbardziej rozwinięty system nauczania filozofii w swych szkołach. Zapewne, że funkcja stworzyła organ, ale i organ, raz zbudowany, w ciągłej czynności i doskonaleniu przyczynia się znamienicie do utrzymania przy życiu, do ożywienia i wzbogacenia tej prawdziwie i głęboko narodowej cechy charakteru francuskiego. Wielu znawców jest zdania, że wpływ szkoły był jednym z czynników, które we Francji stworzyły stan, w porównaniu z innymi wprost wyjątkowy, a mianowicie taki, że gdy w cywilizacjach germańskich, anglosaskich, słowiańskich i w zastosowaniach zasad kultury europejskiej do psychologii innych ras (np. Japończyków) nadmierna specjalizacja nauk od drugiej połowy XIX. wieku zabija niemal doszczętnie wszelką kulturę ogólną, wszelki „humanizm“ w szerokich masach t. zw. inteligencji, to we Francji technik, lekarz, chemik itd., wprowadzeni i przyzwyczajeni w szkole średniej do szlachetnych zapasów pojęciowych i ideowych, żywią w wysokim stopniu ów „culte des idées générales“, który bądź co bądź leży od czterech wieków u podwalin cywilizacji europejskiej.

System nauczania umiejętności filozoficznych w szkołach francuskich ma może pewne ujemne strony, uprzystępniając wielkim zastępom inteligencji dziedziny nauki, jak chcą niektórzy, dostępnej tylko elicie, ale jest w każdym razie walnym czynnikiem, który więcej niż cokolwiek innego przyczynia się do „humanizowania“ we Francji naszej przemysłowo-technicznej kultury współczesnej ¹⁾.

¹⁾ por. *Vanderém, Ribot, Boutroux etc., Pour et contre l'enseignement philosophique* (ankieta w *Revue bleue*) 1894. — *Fouillée, La réforme de l'enseignement par la philosophie*, oraz sprawozdania dotyczące nauczania filozofii w sześciotomowej ankiecie parlamentarnej *Ribot'a*, odnoszącej się w 1899 do wielkiej reformy francuskiej szkoły średniej.

W zakres nauczania filozofii wchodzą w szkołach francuskich trzy stopnie.

W szkołach powszechnych, wydziałowych ogólno-kształcących i przemysłowo-handlowych oraz do niedawna — według zmienionego po wojnie planu naukowego z r. 1902 — w niższej szkole średniej, męskiej i żeńskiej, przedmiotem nauczania jest etyka indywidualna, społeczna i obywatelska. Tu jednak należy odgraniczyć tę dziedzinę od również udzielanej praktycznej nauki o państwie i narodzie, jego organizacji i funkcjach.

Co do przedmiotu, celu i metody, nauka etyki w niższym szkolnictwie francuskim stoi równorzędnie, jako trzecia dziedzina, obok wychowania fizycznego i wykształcenia umysłowego. Tworząc sama dla siebie zamkniętą całość, łączy, podnosi i uszlachetnia wszystkie poszczególne dziedziny nauczania szkolnego. Każda inna rozwija odmienne zdolności, daje potrzebne wiadomości, etyka zaś chce rozwinąć w człowieku — człowieka, sumienie. Tak tedy etyka, będąc niejako naczelną i podstawową nauką, porusza się w innej sferze niż reszta przedmiotów nauki szkolnej. Siła jej działania nie tyle ma zależeć od ścisłości i logicznego powiązania prawd, ile od wzbudzenia natężenia uczucia, żywości wrażeń, udzielającego się ciepła przekonania: nietylko ma przynosić nowe wiadomości, ale ma uczyć działać. Raczej do celu dojdzie, gdy wzruszy, niż gdy dowiedzie, raczej na sercu ma się oprzeć niż na rozumie. Nie tyle ma zatapiać się w analizę czynu etycznego, jak ma starać się, by go wykonano ponownie, by stał się przyzwyczajeniem, które nadaje kierunek życiu; skłonić wolną wolę ku dobremu nie jest nauką lecz sztuką raczej.

W przeciwieństwie do nauki filozofii w szkołach niższych, mającej charakter utylitarny, nauka ta w wyższej szkole średniej męskiej jest oparta na podstawie krytycznej i historycznej, ma charakter nawskróś naukowy, t. j. bezinteresowny, nietylko nosi nawet cechę dyscypliny praktycznie kształcącej, której zadaniem jest dać uczniom pewną ilość wiadomości pozytywnych, ile jest traktowana jako *par excellence* dyscyplina formalnie kształcząca, t. j. ucząca myśleć.

Pomiędzy temi dwoma grupami stoi grupa pośrednia; do niej należą wyższa szkoła średnia żeńska i seminaria nauczycielskie, w których oprócz etyki udziela się też nauki psychologii i etyki stosowanej do pedagogiki oraz elementów historii tych nauk. (W bliskiej przyszłości w jednym typie szkoły średniej żeńskiej zostanie zaprowadzony niemal bez zmiany cały program nauki szkoły średniej męskiej, wraz więc z filozofią w tym samym zakresie). W owej pośredniej grupie należy znów odgraniczyć od tej dziedziny naukę teoretycznej i praktycznej pedagogiki, mającej charakter zawodowy; odgraniczenia te są w praktyce nad wyraz trudne.

Metoda nauczania filozofii w tych szkołach jest mięszana: w znacznej części jest utylitarna w duchu szkół niższych, z wszystkimi cechami powyżej określonymi. Etyki czy psychologii udziela się uczniom tych szkół nie wy-

łącznie z punktu widzenia naukowego, ale mając przedewszystkiem to na oku, że kształci się w jednych przyszłe „kapłanki“ ogniska domowego i matki, w drugich przyszłych wychowawców narodu. Stąd w szkołach tych w pełni obowiązuje indywidualna, społeczna i państwowa etyka „urzędowa“. A nawet przychodzi w nich do głosu jeszcze jeden, nowy punkt patrzenia utylitarny: etyka i psychologia traktowane są i tam, gdzieby to było możliwe, nie jako czyste nauki teoretyczne, ale przybierają charakter nauk stosowanych do wychowania, charakter utylitarny, więcej nawet, zawodowy, potrzebny bardziej niż czysta nauka przyszłym matkom i wychowawcom. W końcu, na ostatniem miejscu, wprowadza się uczniów tej grupy szkół także i w krytyczno-historyczne metody badania naukowego, bezinteresownego, zwłaszcza w zakresie etyki i psychologii.

W wyższej szkole średniej męskiej panują zupełnie odmienne stosunki; przedmiotami nauczania filozoficznego są tutaj logika i psychologia, etyka oraz elementy socjologii, estetyki, metafizyki i epistemologii na tle historii pojęć, doktryn i systemów filozoficznych.

W pierwszej grupie nauka ma charakter przedewszystkiem utylitarny; w drugiej grupie, wdrażając uczniów w myślenie historyczno-krytyczne, nauka zachowuje przecież bardzo wiele pierwiastków utylitarnych; w trzeciej grupie charakter nauczania jest bezinteresowny, czysto naukowy, oparty na historycznej i krytycznej podstawie.

Ażeby jednak zrozumieć kapitalne znaczenie i cel nauczania filozofii na tym stopniu, należy uprzytomnić sobie jego miejsce w organizacji francuskiej szkoły średniej.

Francuska szkoła średnia męska (lycée lub collège), funkcjonująca na podstawie reformy z r. 1902 — z modyfikacjami, wprowadzonymi przez rozporządzenia Bérarda z 3. maja 1923, 3. grudnia 1923 i 25. marca 1924 oraz Monziégo z 3. czerwca 1925, nie naruszające ani dwustopniowości, o której poniżej mowa, ani nie wprowadzające specjalnie w naukę filozofii zbyt ważnych zmian, — kończy swój pierwszy cykl nauki po 6 latach, poczem uczeń przystępuje do pierwszej części bakalaureatu, zdawanego przed komisją mieszaną, złożoną po połowie z profesorów szkół wyższych i średnich, ale urzędującą w uniwersytecie, i mającego charakter nie egzaminu zamykającego naukę średnią, lecz wstępnego egzaminu na uniwersytet (sam termin historycznie jest związany z uniwersytetem, obecnie jeszcze też, np. na prawie, ma wartość uniwersytecką). Po zdaniu pierwszej części bakalaureatu uczeń wraca jeszcze na jeden rok do szkoły średniej. Rok ten jednak nietylko jest poświęcony nabywaniu nowych wiadomości z dziedzin specjalnych, ile przeznaczony jest na pogłębienie, uogólnienie, „zcentralizowanie“ nauk nabytych w szkole średniej. Zależnie jednak od typu humanistycznego lub przyrodniczego szkoły średniej tą nauką uogólniającą, syntetyzującą poszczególne umiejętności specjalne jest albo filozofia, albo wyższa matematyka; ale obok wyższej matematyki

udziela się w tym drugim typie też rudymentów filozofii w znacznie zmniejszonej liczbie godzin. Filozofia, zupełnie słusznie, nie jest więc traktowana jako jedna jeszcze nauka specjalna, równorzędna innym, ale jest ukoronowaniem czy też fundamentem wszystkich innych nauk, ma w systemie szkolnym uprzywilejowane stanowisko jako „pierwsza nauka“ wartości cywilizacyjnych, jako podstawa wszelkiego humanizmu. Ona dopiero daje nauce średniej jedność i sens.

Takie miejsce i charakter miała nauka filozofii w średniowiecznym systemie nauczania średniego i aż do końca niemal XVIII. w. Podczas gdy w wielu innych krajach zaczęto następnie coraz bardziej obcinać plan filozofii w szkole średniej, aż doprowadzono do tego cienia bez sił żywotnych i bez siły przyciągającej, który nazwano eufemistycznie „propedeutyką“, we Francji zachowano aż do dziś dnia dawny tradycyjny charakter, przystosowując tylko zawartość nauki do postępów czasu. Były wprawdzie epoki, kiedy pod wpływem ówczesnych warunków i tutaj tracono z oczu charakter naukowy tej dyscypliny i skłaniano się do utylitaryzmu, zwłaszcza społecznego i państwowego, — np. za pierwszego Cesarstwa, za czasów restauracji Monarchii, — ale trzecia Republika doprowadziła tę dziedzinę nauki do takiego rozkwitu, że dzisiejsze szkolnictwo może się porównać pod tym względem z wielkimi dla nauki filozofii epokami XII. czy XVII. wieku.

W tradycji szkolnej francuskiej klasa, która specjalnie jest poświęcona nauce filozofii, nazywała się „Classe de Philosophie“, jak klasa poprzednia, poświęcona nauce zasad estetyki literackiej, nazywała się „Classe de Rhétorique“. Ale podczas gdy „Retoryka“ znikła wraz ze znamionującą ją dyscypliną, którą zastępuje dziś w szkole średniej metodyczna interpretacja arcydzieł na tle wiadomości z historycznej ewolucji literatury, nazwa „klasa filozofii“ lub popularnie „filozofia“ dla klasy najwyższej utrzymała się, bo i rzecz sama została. Podobnie równoległy oddział sekcji przyrodniczych nosi nazwę „klasy matematyki“.

Plan naukowy i materiały wedle ostatniego rozporządzenia ministerialnego z dnia 3. czerwca 1925 przedstawiają się w następujący sposób :

Klasa filozofii.

8—9 godz. tygodniowo, t. j. około 300 godz. na rok szkolny.

A) PROGRAM OBOWIĄZUJĄCY (w całości):

Wstęp. Przedmiot, podział i charakter ogólny filozofii.

Psychologia. Przedmiot psychologii, znamienne cechy zjawisk psychicznych, ich związek ze zjawiskami fizjologicznymi. Punkt patrzenia introspekcyjny a przedmiotowy. — Wrażenia i wyobrażenia. Spostrzeżenia. Prześtrzenność. Idea przedmiotu. — Kojarzenie pojęć. Pamięć. Wyobrażenia. Uwaga. — Abstrakcja i uogólnienie. Znaczenie znaków. Związki między mową a myślą. — Sądzenie i rozumowanie. — Wrażliwość i czynność. Dążenia i ruchy. — Instynkt,

przyzwyczajenie, wola. — Świadomość, nieświadomość, osobowość. — Zagadnienia metafizyczne stawiane przez psychologię, jak rozum, wolność.

Logika. Ogólne sposoby postępowania myśli: intuicya i poznanie bezpośrednie, rozumowanie i poznanie dyskursywne. — Dedukcja i indukcja, analiza i synteza. — Nauka i naukowość. — Matematyka: przedmiot i metody, znaczenie w obecnym stanie nauk. — Nauki empiryczne: ustalanie zjawisk, dochodzenie i stwierdzanie praw; zasady, teorie. — Kilka przykładów wielkich teorii z zakresu współczesnej fizyki, chemii lub biologii. — Nauki humanistyczne: znaczenie historii i socjologii.

Etyka. Zagadnienie etyczne. Etyka i nauka. — Sumienie, jego istota i wartość. — Obowiązki i prawa. Odpowiedzialność. — Sprawiedliwość i miłość. — Wielkie koncepcje etyczne (należy scharakteryzować wielkie dążenia etyczne, a historia ma jedynie dostarczyć przykładów). — Etyka i życie osobiste. Życie ciała i życie ducha. Godność własna. Stosunki między etyką osobistą a życiem społecznym. — Etyka a życie rodzinne. Rodzina. Etyka a przesilenie ludnościowe. — Etyka a życie ekonomiczne. Podział pracy. Wolność i równość. — Państwo. Prawa i obowiązki obywatelskie. — Ojczyzna. Etyka a stosunki międzynarodowe. — Ludzkość. Obowiązki względem człowieka bez względu na rasę, pochodzenie i przynależność. — Obowiązki państw kolonialnych.

Filozofia ogólna, wielkie zagadnienia metafizyczne: Główne teorie poznania. Zasady rozumowe. Znaczenie nauki i idea prawdy. Przestrzeń i czas. Materya. Życie. Duch. Wolność. Bóg.

B) PROGRAM DO WYBORU.

(Profesor wybiera z poniższego programu trzy punkty, z tych conajmniej jeden musi być lekturą dzieła filozoficznego, ale i wszystkie trzy mogą być lekturami).

I. Materiał uzupełniający:

1. Historia filozofii traktowana z jednego z następujących punktów widzenia: a) Zarys ogólny, wskazujący następstwo i związki doktryn i szkół; b) Wykład historyczny jednego wielkiego zagadnienia, wielkiej doktryny lub wielkiej epoki filozofii. — 2. Podstawowe pojęcia psychologii eksperymentalnej, n. p. nad czym pracuje się w laboratorium psychologicznym, testy, obecne zastosowania psychologii i t. p. — 3. Podstawowe pojęcia estetyki. — 4. Podstawowe pojęcia logiki formalnej. — 5. Podstawowe pojęcia językoznawstwa, n. p. pojęcie rozwoju w języku, językoznawstwo ogólne i t. p. — 6. Podstawowe pojęcia socjologii.

II. Autorowie filozoficzni.

Z listy poniższej czyta się jeden, dwa lub trzy dowolnie wybrane teksty w klasie i komentuje się je. Służą one jako podstawa wyłożenia systemów filozofii, z którymi się łączą, i problemów w nich poruszanych w ich

historycznym rozwoju. Wydania mogą być opatrzone wstępem, objaśnieniami, tłumaczeniem. Czyta się po francusku, mając tekst oryginalny przed oczyma.

Platon: Fedon, Gorgiasz, Republika (1 księga); Arystoteles: Etyka nikomachajska (1 ks.), Polityka (1 ks.); Epiktet: Rozmowy (1 ks.); Marek Aureliusz: Rozmyślania; Lukrecyusz: De natura rerum (ks II. lub V.); Descartes: Discours de la méthode, Méditations, Principia (ks I.); Pascal: Pensées, Opuscula; Malebranche: De la recherche de la vérité (ks. I. lub II.); Entretiens sur la métaphysique, Traité de morale; Spinoza: Etyka (1 ks.); Leibniz: Nouveaux essais (wstęp i ks. I.), Théodicée (wyjątki), Monadologia, Discours de métaphysique; Berkeley: Three Dialogues between Hylas and Philonous, A Treatise concerning the principles of human knowledge; Hume: A Treatise on human nature (1 ks.); Condillac: Traité de sensations (1 ks.); J. J. Rousseau: Contrat social (1 ks.), La profession de foi du vicaire savoyard; Kant: Grundlegung zur Metaphysik der Sitten, Kritik der reinen Vernunft (wstęp do II. wydania); A. Comte: Cours de philosophie positive (lekcye I. i II.), Discours sur l'esprit positif; Claude Bernard: Introduction à la médecine expérimentale (cz. I.); Stuart Mill: Utylitaryzm; Spencer: First principles (cz. I.), Introduction to the social science; Renan: L'avenir de la science (wyjątki); Cournot: Matérialisme, vitalisme, rationalisme.

Klasa matematyki.

3 godz. tygodniowo, t. j. około 100 godz. na rok szkolny.

Program z dziedzin logiki i etyki z klasy filozofii w nieco rozszerzonym zakresie.

* * *

Ażeby poprzestać tylko na najważniejszych uwagach, jakie nasuwa powyższy program, należy stwierdzić, że ułożony jest tak, by filozofia jako przedmiot szkolny, dając pewną i to znaczną sumę wiadomości pozytywnych z całokształtu nauk filozoficznych, przecież nie nabierała cech nauki specjalnej jak n. p. fizyka, ale by na solidnej podstawie faktów dążyła do uogólnień, do syntezy i do życia; jest to widoczne np. przez niemal zupełne pominięcie logiki formalnej, natomiast przez uwzględnienie metodologii nauk, przy etyce przez akcentowanie etyki obywatelskiej, państwowej, narodowej i ogólnie ludzkiej, także przez odpowiedni wybór zagadnień ogólnych metafizycznych, mających być opracowaniami; przedewszystkiem jednak przez nacisk, położony na lekturę i komentowanie arcydzieł filozoficznych, a zwłaszcza przez ich wybór. Co do metody, wprowadzonej ostatniem rozporządzeniem, by część materiału pozostawiona była do wyboru profesorom, to rozróżnia ona traktowanie raczej podręcznikowe „materiału obowiązkowego“ i opracowanie monograficzne t. j. głębsze, bardziej samodzielne, poszczególnych zagadnień „programu do wyboru“. Chodziło tu zapewne Ministrowi głównie o zapoznanie uczniów

z metodą samodzielnego, monograficznego opracowania zagadnień filozoficznych. Ale, pytają się niektórzy, czy należy to jeszcze do szkoły średniej?

Trzeba przyznać, że nie znający tego rozróżnienia na dwie części program filozofii z r. 1902 i dziś zachował wielu zwolenników. Lektur obowiązkowych było cztery na rok, może więc nieco za wiele, o ile profesor nie radził sobie w ten sposób, że mniej ważne części każdej lektury traktował kursorycznie. Wybierane one były z czterech wielkich kierunków filozofii, tak by z okazji każdej lektury można odnośne kierunki, teorie i t. p. historycznie traktować. Psychologię eksperymentalną i patologiczną traktowano ubocznie przy odnośnych dziedzinach psychologii; może dla pierwszej, przy współczesnym rozroście jej, było to rzeczywiście połączone z pewną szkodą. Logikę formalną w zarysie i podstawowe pojęcia estetyki traktowano obowiązkowo. Podstawowych pojęć językoznawstwa dotykano przy odnośnym rozdziale psychologii. Podstawowe pojęcia socjologii nie były wystarczająco uwzględnione w starym planie, co bez kwestyi było anachronizmem. Nieliczne zmiany w wyborze autorów są naogół pomyślne: wprowadzają Berkeley'a, Renana (!?), i pomnażają Malebranche'a, Rousseau'a, Kanta; usuwają Xenofonta, Senekę, Cycerona, Locke'a (!), Montesquieu'a, Jouffroy'a; zmniejszają Stuarta Milla. Zwłaszcza jednak program klasy matematyki został zmieniony, bo obcięto zeń elementy psychologii; natomiast w porównaniu z planem filozofii pogłębiono nieco logikę i metodologię a zostawiono w tym samym wymiarze etykę.

* * *

Po ukończeniu klasy filozofii czy też matematyki uczeń przystępuje do drugiej części bakalaureatu. Tu nauka filozofii znajduje swą sankcję. W sekcjach humanistycznych przy egzaminie pisemnym jest obowiązkowa klauzurowa dysertacja filozoficzna (4 godziny), obok jeszcze innego egzaminu pisemnego; przy egzaminie ustnym, obok egzaminu z trzech innych przedmiotów, jest egzamin z filozofii i lektury autorów filozoficznych. W sekcjach matematyczno-przyrodniczych przy egzaminie pisemnym jest klauzurowa dysertacja filozoficzna, jako jeden z trzech egzaminów (3 godziny), a przy ustnym egzamin z zakresu filozofii, obok egzaminów z pięciu innych przedmiotów. Temat ustny i pisemny mogą być wybrane przez ucznia z pomiędzy trzech danych mu do wyboru. Wyniki ocenia się punktami od 0—20, mnożonemi przez współczynniki 1 lub 2. W sekcjach humanistycznych dla filozofii współczynnik dla egzaminu ustnego i pisemnego jest 2, t. zn. jest to przedmiot pierwszorzędny; w sekcjach matematyczno-przyrodniczych filozofia ma współczynnik 1, t. zn. że jest to przedmiot drugorzędny. Ażeby egzamin pisemny i ustny zdać, należy uzyskać połowę maksymalnej ilości punktów.

Nauka filozofii udzielana jest więc przez jeden tylko rok. W klasie filozofii przez 8 godzin tygodniowo w jednym półroczu, przez 9 godzin w drugim półroczu. W klasie matematyki przez 3 godziny w obu półroczach. Profesorowi zostawiona jest bardzo daleko idąca swoboda. Może wybrać, kiedy

chce uczyć 8, a kiedy 9 godzin, w jakim porządku chce uczyć poszczególnych dyscyplin filozoficznych, byleby tylko wyczerpał przepisany plan, jak chce ustosunkować systematyczną naukę filozofii do lektury autorów, n. p. czy czytać dzieła filozoficzne tuż po opracowaniu partyj bliżej z nimi związanych, czy raczej zacząć lekturę dopiero po wyczerpaniu całego materiału i t. p.

W granicach owego bardzo ogólnego planu profesor ma zupełną swobodę wykładu, żaden podręcznik nie krępuje go imperatywnie. Uczniowie mają raczej używać podręczników jako *malum necessarium*, wykład profesora jest jedyną oficjalnie uznaną podstawą nauki. Dla dania wyobrażenia o ilości i pogłębieniu materiału wystarczy zauważyć, że w ciągu tego roku nauki uczeń posługuje się kolejno podręcznikiem logiki z etyką, psychologii z estetyką oraz historycznym zarysem problemów epistemologicznych i metafizycznych. Każdy z tych trzech podręczników rzadko liczy mniej niż 500 stron; wystarczy, że zacytuje tu dzieła Boirac'a, P. F. Thomas'a, Baudin'a, Ojca Sortais, Rabier'a, Goblot'a, Rey'a, Roustana, Janet-Seailles'a, Webera, Fouillégo. Ażeby zaś dać poznać, co i ile można po takim roku nauki wymagać przy egzaminie, przytoczę pewną liczbę tematów dysertacyj filozoficznych¹⁾. Tematy te, wzięte z kilku ostatnich lat, zmieniają się za każdą sesją egzaminową, a podczas tej samej sesji są inne na każdym z 16 uniwersytetów, ale uwzględniać mogą mniejszy lub większy zakres, w jakim poszczególni profesorowie opracowali rozmaite rozdziały dyscyplin lub problemów filozoficznych. Każda taka dysertacja ma obejmować 2—3 strony arkuszowe a skrętnie unikać wszelkiej frazeologii i „literatury“. Oto kilka tematów:

Przez dokładną analizę przykładów zaczerpniętych ze spostrzeżeń zmysłowych i z poznania naukowego wykazać, jak umysł opracowuje pojęcia i zasady a priori. — Omówić zagadnienie wolności obojętnej. — O części niezupełnie świadomej naszego życia psychicznego i o filozoficznej doniosłości odnośnych zjawisk. — Solidarność jako wyłączna podstawa etyki? — Czy zasada kojarzenia pojęć wystarczy, by wytłumaczyć najgłówniejsze czynności umysłowe? — Psychologiczna i logiczna analiza pewności. — Pojęcia przypadku i prawdopodobieństwa. — Czy możliwa jest etyka bez sankcji i zobowiązania? — Co to jest logika uczuć? — Czy możliwa jest nauka o faktach jednostkowych? — Idea ewolucji w nauce i w filozofii współczesnej. — Wielu myślicieli przeczy mniej lub więcej zupełnie możliwości metafizyki; wyłożyć i zbadać ich główne argumenty. — Eksperymentowanie w psychologii; jego metody, jego wartość. — Omówić argumenty determinizmu psychologicznego. — Jak przedstawia się zagadnienie zła? — Dlaczego tak wielu filozofów nowoczesnych przeczy istnieniu świata zmysłowego i jak przedstawia się to za-

¹⁾ Por. J. Leblond, La dissertation philosophique au baccalauréat. — Mgr. Gouraud, Memento de la dissertation philosophique (550 sujets donnés au baccal., 350 plans). — Lenoble, Recueil de compositions philosophiques (712 str.). — Sueur, Plans et développements de dissertations philosophiques.

gadnienie? — Osobowość jednostkowa, jej składniki, jej pojęcie i poczucie, jej choroby. — Stopnie pewności w dziedzinie etycznej a w naukowej. — Wyobrażenia a uczucie i wola. — Rozumowanie indukcyjne i uogólnienie dowolne. — Porównywano często społeczeństwo z organizmem; przedstawić, w czym to porównanie jest niedokładne i niezupełne. — Patryotyzm, jego źródła, jego nadmiar możliwy, jego wartość. — Początek i granice prawa dozwolonej obrony. — Wzajemne stosunki pojęcia i wyobrażenia. — Czy i o ile trafna jest definicya J. de Maistre'a: pięknem jest to, co podoba się oświeconej cności? — O dziedziczności psychologicznej i jej wpływie na moralny i intelektualny charakter człowieka. — Intelektualistyczna teoria kojarzenia pojęć a woluntarystyczna teoria kojarzenia stanów uczuciowych.

* * *

Naogół profesor organizuje lekcye wykładając, na sposób uniwersytecki, ewentualnie prowadzi dyskusye przy czytaniu tekstów, jak na seminariach uniwersyteckich. Niezbyt troszczy się, czy uczniowie zdołają nadażyć, czy materiał pamięciowo opanowują. Można się z taką metodą nie godzić, ale trzeba skonstatować, że nie jest ona wyjątkiem na lekcyach filozofii, lecz ogólnie przyjętą metodą w najwyższych klasach szkoły średniej francuskiej. Oprócz tego bakalaureat za pasem jest owocnem monitum. Całość lekcyi ma jednak przez to zupełnie odmienny, swoisty wygląd. Jednak co do poziomu i metod nauki daje się łatwo stwierdzić olbrzymia nieraz różnica nauczania między wielkimi szkołami w Paryżu, które stoją na poziomie, śmiało można rzec, uniwersyteckim, a szkołami na odległych gdzieś prowincjach lub zwłaszcza szkołami prywatnymi. Filozofia należy właśnie do takich przedmiotów, że profesor swoją osobą, poziomem swego wykształcenia, swoim sumiennem przygotowaniem się na lekcye itp. może wprost nieprawdopodobnie podnieść lub obniżyć naukę. Nie zawsze może wielka swoboda, zostawiona profesorom, idzie na dobre nauczaniu, może zbyt wielki procent profesorów prowincjonalnych mechanizuje swe metody, nie idzie za postępami nauki; ale stwierdzając te ujemne objawy, nie można winić systemu. Przeciwnie należy stwierdzić, że nauka filozofii cieszy się naogół największem zaciekawieniem ze strony uczniów, że jest przedmiotem, co do którego niemal wszyscy się zgadzają, że wprowadza uczniów w nowe światy, że wywiera na nich najgłębsze wrażenie, że zachęca ich do zajmowania się i nadal kwestyami filozoficznymi, że wdraża ich i przyzwyczajają do patrzenia na zjawiska pod „filozoficznym“ kątem patrzenia.

Cokolwiek malkontenci — których zresztą we Francyi, jak i w Polsce niebrak — mówią, doświadczenie wiekowe, jakie Francya czyni z tak pojętem nauczaniem filozofii, jest zdaniem mojem rozstrzygające. Dla polskich filozofów, pedagogów i dydaktyków jest w każdym razie wskazane, by zwłaszcza dziś wobec zbliżającej się reformy szkoły średniej, wziąć przy układaniu planu nauczania filozofii pod głębszą rozwałę także zakres, plan i charakter nauk filozoficznych w szkole średniej francuskiej.

WŁADYSŁAW WITWICKI.

Sekcja psychologiczna

na XII. Zjeździe Lekarzy i Przyrodników polskich w Warszawie.

Sekcja psychologiczna Zjazdu przedstawiała się skromnie. Obrady jej obejmowały wszystkiego sześć referatów w ciągu jednego dnia i jeden referat, rozpatrywany wspólnie z sekcją antropologiczną.

Pierwsze posiedzenie rozpoczęło się 13. lipca 1925 rano odczytem Dra M. Zielińskiego z Krakowa p. t. „O konstytucjonalizmie w psychologii“. Prelegent zwracał uwagę na niedostatki psychologii eksperymentalnej, która potrafiła objaśnić jedynie tylko zjawiska elementarne z zakresu wrażeń zmysłowych a nie interesowała się zupełnie strukturą osobowości, charakterami, temperamentami i zawiodła nadzieje lekarzy, którzy oczekiwali od niej światła w odniesieniu do wypadków spotykanych w klinikach.

W przeciwstawieniu do metod eksperymentalnych zjawily się w ostatnich dziesiątkach lat prądy, które zajmują się strukturą psychiczną jednostek i typów ludzkich, szukają utajonej celowości w zachowaniu się i przeżyciach psychicznych człowieka a opierają się nie na eksperymencie, tylko na obserwacji, statystyce i genealogii. Zwrócono uwagę na zależność charakteru jednostki od gruczołów o wydzielaniu wewnętrznym, na związek między wyglądem a usposobieniem człowieka. Między innymi robi to Kretschmer w swojej książce p. t. „Körperbau und Charakter“. Prelegent podawał też dorywcze streszczenie ciekawszych wyników Kretschmera.

W dyskusji Dr. Borsuk odnosił choroby umysłowe nie do konstytucji anatomiczno-fizyologicznej, tylko do zatrucia organizmu, wywołanego chorobami nabytymi lub niewłaściwym sposobem życia, a Prof. Czekanowski sądził, że z góry można było przewidzieć jakieś korelacje między pewnymi typami fizyologicznymi a pewnymi typami psychicznymi, które mogą mieć jakąś przyczynę ukrytą. Znamiona fizyologiczne nie muszą być przyczynami psychicznych znamion, jak to np. przyjmował Lombroso, tylko mogą jedne i drugie wynikać i spotykać się na tle jakiegoś czynnika trzeciego, np. na tle pewnych warunków życia pewnego typu anatomicznego.

W rezultacie Dr. Zieliński, godząc się na toksyczne powstawanie chorób umysłowych w wielu wypadkach, wskazywał jednak na wypadki dziedziczenia się pewnych chorób psychicznych przez 7 do 8 pokoleń wraz z pewną budową anatomiczną oraz na trafnie przez Kretschmera zaobserwowany związek między grubawą, przysadkowatą budową ciała a skłonnością do psychozy raczej maniakalno-depresyjnej, niż do schizofrenii.

Następnie Dr. W. Sterling z Warszawy mówił o wpływie gruczołów dokrewnych na psychikę. Zajmował się tylko gruczołami rozrodczymi. Wskazywał związki, zresztą znane. Więć wypadki przedwczesnej dojrzałości

płciowej, idącej w parze z przedwczesnym rozwojem psychicznym, niepokój wewnętrzny okresu dojrzewania płciowego, menstruacji, ciąży i porodu, przy czem współdziałają nietylko tkanki śródmiąższowe jąder i jajników, ale wraz z niemi gruczoł szyszkowy i nadnercze. W okresie przekwitania zjawia się charakterystyczny smutek i drażliwość zarówno u kobiet jak i u mężczyzn; czułośćkowość, zawroty głowy, poty i często zapał do spraw społecznych; szczególnie u mężczyzn, którzy się poprzednio odznaczyli w cudzołóstwie.

Szczególną uwagę zwrócił prelegent na t. zw. eunuchoidów czyli typy podobne do kastratów, z długimi nogami a bez śladu włosów na łonie i pod pachami, o wiecznie młodzianaszkowatym wyglądzie. Niektórzy z nich nie mają żadnego pociągu do płci drugiej, inni od czasu do czasu, ale zbliżenia ich nie bawią wcale a pod względem psychicznym spotyka się pośród nich trzy typy: jeden uczuciowo spokojny, bierny, leniwy, poczciwy, zrezygnowany i nawet dość zdolny intelektualnie, drugi błazenkowaty głupek, o słabej pamięci i lichem kojarzeniu, który jednak daje sobie radę w życiu, trzeci, nieudolny całkiem i wieczny pasorzyt, który zarabiać na siebie nie potrafi. Wogóle daje się zauważyć związek między obrazem psychicznym osobnika a normalną lub anomalną funkcją jego gruczołów o wydzielaniu wewnętrznem — w szczególności gruczołów rozrodczych.

W dyskusyi Prof. J. Mazurkiewicz zaznaczył, że badania nad znaczeniem gruczołów dla psychiki są dopiero w zaczątku. Związek jest widoczny, ale jeszcze nie ujęty bliżej. Zdarzają się wypadki zakochania nawet około 75 roku życia przy znikomo drobnych organach rozrodczych.

Następnie mówił Dr. Jaroszyński o pochodzeu psychonerwic, jak neurastenii, psychastenii, nerwicy lękowej. One powstają na tle afektów pewnych a zatem należy je leczyć również wywołując afekty pożądane dla chorych. Wywoływać je można z pomocą wszelkich możliwych podnieć zmysłowych. Barwne światło, muzyka, zapachy, jadło, tańce, podróże, klimat, zajęcie — to wszystko są środki lecznicze w ręku psychiatry. W dyskusyi Prof. Mazurkiewicz i Dr. Borsuk zastanawiali się po krótkce nad właściwszemi receptami i wskazaniem leczniczymi dla osób nerwowych.

W końcu Dr. Wichert z Warszawy odczytał swój referat p. t. „Przyczynek do lokalizacji afektów“. Na podstawie obserwacji mózgow u osób cierpiących na przewlekłą śpiączkę nagminną lub na porażenie postępowe, doszedł, powiada, do przekonania, że afekty zostają w osobliwym związku z czynnością centrów podkorowych. Dowodów rzeczowych nie demonstrował żadnych. Referat nie wywołał dyskusyi ze względu na spóźnioną porę i znikomą ilość słuchaczy.

Po południu Dr. Dryjski z Poznania zdawał sprawę ze swoich eksperymentów nad „automatycznymi“ ruchami. Były to ruchy rąk i wykonywały je osoby sugestywne na rozkaz eksperymentatora na jawie. Ruchy często dziwaczne i niewiadomo, czemu właśnie takie a nie inne. W dyskusyi przy-

a

b

pomniano przedziwne zachowania się histeryczek, które Charcot swego czasu swemi eksperymentami mimowoli wychował.

Następnie Dr. Schuman z Poznania charakteryzował schematy ruchowe dziecka. Podobnie jak rysunki dziecka są zrazu schematyczne i z czasem dopiero się różnicują, jak w wyobraźni i w myśleniu jego naprzód przeważają wyobrażenia ogólnikowe a dopiero z czasem zjawiają się pełne wiernych szczegółów wyobrażenia przedmiotów konkretnych, tak i ruchy dziecka jak np. ruchy chwytania, wkładania kapelusza na głowę, otwierania drzwi mają charakter ogólnikowych schematów. Z czasem dopiero różnicują się i przystosowują do poszczególnych zadań życiowych.

W końcu Prof. Noiszewski odczytał swój krótki referat o zmyśle skóry, w którym wyróżniał osobny zmysł włosowy a wrażenie swędzenia pojmował jako t. zw. czucie gruczołowe. Sala była prawie pusta.

Na drugi dzień Prof. Bykowski ze Lwowa zdawał w instytucie antropologicznym sprawę ze swych badań nad korelacjami między typem antropologicznym młodzieży szkolnej a niektórymi cechami, dotyczącymi pamięci bezpośredniej i inteligencji. Pokazało się, że jeden z typów wyróżnia się na ogół większą inteligencją, a prócz tego, większą inteligencją objawia młodzież ucząca się w miastach większych o większym procencie ludności polskiej. W dyskusyi zabierali głos Prof. Czekanowski i Prof. Stołyhwo.

Na tem zakończyły się obrady sekcji, która dała sposobność kilku lekarzom do wypowiedzenia tego, co sobie myślą i co czują o warunkach niektórych przebiegów psychicznych. Czasu i sposobności do dyskusyi było mało, ci którzy odnaleźli salę posiedzeń sekcji albo przypadkiem do niej trafili, musieli spieszyć zazwyczaj na posiedzenia innych sekcji, bo zjazd objął z górą tysiąc referatów w trzydziestu pięciu sekcjach — skutkiem czego udział w sekcji psychologicznej był znikomy.

SPRAWOZDANIA ¹⁾.

Henryk Elzenberg. Marek Aureliusz. Z historii i psychologii etyki. Biblioteka Filozoficzna pod redakcją Prof. Władysława Heinricha. Serya III. tom I. Prac filozoficznych Nr. 4. Lwów i Warszawa 1922, str. 109 + 2 nlb.

Wybór Marka Aureliusza dla rozprawy z dziedziny etyki stoickiej był podykto-

¹⁾ Na życzenie Autora sprawozdania z książki H. Swobody p. t. „Otto Weiningers Tod“, umieszczonego w tomie IX., zeszytcie 1—2 „Ruchu filozoficznego“ na str. 11 b i 12 a, Redakcja zaznacza, że podpis pod tem sprawozdaniem winien brzmieć „Dr. Edmund Erdman (Warszawa)“.

wany, jak autor sam wyznaje we wstępie do pracy powyższej, nietylko tem automatycznym ułatwieniem, które płynie z dostateczności materiału autentycznego, lecz względami psychologicznymi. Marek Aureliusz wydawał się autorowi rozprawy naturą bogatszą, zawilszą, ciekawszą od innych stoików i dlatego praca nad wyjaśnieniem psychologicznem jego licznych, zmiennych a nieraz sprzecznych wypowiedzi bardziej go kusiła od prawie wyłącznie filologicznych badań nad pierwszymi stoikami lub prawie wyłącznie historycznego dociekania nad stoikami średnimi.

Nietylko zresztą wybór, sam układ rozprawy oparty jest na przesłankach psychologicznych. Obraz etyki Marka Aureliusza

a

nie jest tu ujęty w schemat najprościej się nasuwający i zwyczajowo, niemal rytualnie używany: podstawy ogólne, poglądy na człowieka, na dobro indywidualne i powszechne, stosunek do rodziny, społeczeństwa, państwa, religii i t. d. Traktując etykę indywidualną jako stawającą się, wyrastającą z życiowych konieczności, do których dorabia się zakres pobudek do działania w kierunku wewnątrznie pożądanym i drugi zakres hamulców lub system rezygnacji, Dr. Elzenberg w ten sposób ułożył omówienie najważniejszych wynurzeń Marka Aureliusza. Wartościowanie niezależne od tych niejako przypadkowych okoliczności przypada w tym układzie na koniec rozważań.

Autor maluje jasno rozłam wewnętrzny, który musiał powstać w Aureliuszcu wskutek sprzeczności pomiędzy jego charakterem miękkim, uległym, łagodnym, wrażliwym i melancholijnym a funkcjami cesarza, zmuszającymi do wojen, trudów, kłopotów, walk z intrygą i zdradą. Aureliusz skarży się nieraz na niemożność oddania się temu, ku czemu pociąga go usposobienie i na konieczność czynienia tego, co go wcale nie nęci. Z tej rozterki duchowej Aureliusz znajduje wyjście w etyce obowiązku, spełnianego nie z entuzjazmem lecz z konieczności i z wyrachowaniem oszczędzenia sobie większych jeszcze przykrości.

Na cierpienia, powstające przy spełnianiu obowiązków, narzuconych w życiu praktycznym, szuka myśliciel broni bądź w etyce metafizycznej optymizmu, ściągającej się do twierdzeń, że wszystko, co odpowiada zewnętrznemu celowi jakiejś istoty, jest dobre dla niej samej i że wszystko jest w każdym razie polem i okazją dla dobra, — bądź też w etyce pozytywnej pesymizmu, streszczającej się w przekonaniu o znikomości, jednostajności i brudzie spraw doczesnych i pogłębionej zasadą niedorzeczności i bezskuteczności walki z koniecznością.

Wreszcie wartościowanie niezależne Aureliusza znajduje wyraz w zasadzie jednolitości życia, jako formalnym warunku

b

wszelkiej moralności, i w racjonalizmie, podszytym ascezą.

Ogólnie etyka ta charakteryzuje się prócz swego podkładu stoickiego trzema swoistymi rysami: lekceważeniem indywidualności, biernością i brakiem zmysłu życia, dla czego autor nie umie dobrać odpowiedniejszej nazwy nad „rozpaczliwy komunał“: wyczerpanie, zmęczenie.

W tym przebiegu rozbioru, poruszającego się swobodnie na całym terenie dorobku Aureliuszowego i literatury stoickiej, Dr. Elzenberg nie zdołał wskazać jakichś momentów nowych, któreby Aureliusz wniósł był do doktryny stoickiej. Postać duchowa tego myśliciela, ciekawa ze względu na osobiste przeżycia i wahająca się pomiędzy koniecznościami stanowiska a oddalonymi od nich marzeniami o sławie myśliciela, pociągać może ze względu na kryjące się w niej zagadki psychologiczne, choć autor nie zadał sobie radykalnego pytania, czy i ile w tej duszy tkwiło — sit venia verbo — kabotynizmu.

Ale myśl Aureliusza nie stanowi ani z bogacenia doktryny stoickiej ani nawet ważnego w niej zwrotu, jest conajwyżej więcej niż u poprzedników przepojona elementami obcymi. Zapewne, splot zasad stoickich z argumentami epikurejskimi a nawet skeptycznymi, niemożliwy teoretycznie u źródła greckiego, mimo to jednak był w pewnym stopniu przez niektórych uprawiany, także przez Aureliusza, ale nie stanowi to jego zasługi ani zdobyczy ani nawet cechy własnej. Zasadniczo kierunki te nie były tak sprzeczne, jak to się często przyjmuje — wynikały przecież z tych samych pobudek ideowych i nie oddalały się zbyt w swych wynikach ostatecznych, mimo swych różnych założeń metafizycznych. To też „synkretyzowały“ się w końcu, zwłaszcza na gruncie rzymskim, gdzie teoretyczne dociekania (logikę i fizykę) brano żywcem od poprzedników lub wogóle mało się nimi zajmowano. Cały rzymski stoicyzm jest przesycony eklektyzmem. Argumenty brano, skąd się dało: nawet z Arystotelesa i Platona. I nie jest to tajne dla Dra Elzenberga do tego sto-

a

pnia, że np. Cycerona bez wahania przytacza jako źródło poglądów stoickich, choć u tego typowego synkretysty mógłby znaleźć reprezentację wszelkich innych poglądów starożytnych. Cały więc historyczny wywód przeróżnych twierdzeń Aureliusza, m. i. także owych swoistych rysów jego poglądów, którym na imię wyczerpanie, i udowadnianie ich eklektycyzmu mogłoby być z równym skutkiem zastosowane i do innych rzymskich stoików. Co go bowiem od nich różni, to nie źródła i nie system, lecz natura miękka i powolna wobec zdarzeń i ludzi. Ta charakterystyka osoby, która przede wszystkim swego usposobienia i temperamentu, a nie myśli oryginalnej piętno położyła na jednej z licznych doktryn zmierzchu filozofii starożytnej, stanowi główną zaletę i zasługę pracy Dra Elzenberga, zwłaszcza wobec jej jasnej i ścisłej dyspozycji i bardzo obfitej ilustracji poszczególnych twierdzeń przytoczeniami, wiernie i jędrnie przełożonemi.

Możnaby jedynie podnieść zastrzeżenie nie przeciwko wnioskowi ogólnemu o znużeniu, jako znamieniu ogólnemu filozofii stoickiej wogóle i Marka Aureliusza w szczególności, lecz przeciwko udowadnianiu tego twierdzenia dążeniem do spokojnej pracy kontemplacyjnej jako ideału szczęśliwości. Tendencje takie przejawiały się w filozofii greckiej za czasów jej rozkwitu, dążności do ucieczki od świata dla spokojnego „teoryzowania“ dostrzec można i u Arystotelesa i u Platona, a znany symbol „ciszy morskiej“ (*γαλήνη*), używany przez Aureliusza (a przed nim przez Platona) pochodzi jeszcze od Demokryta.

Jak na pierwszą polską monografię o Marku Aureliuszcu razi w książce brak nie tylko wskazania bibliografii, prócz luźnych wzmianek o pracach Renana i Pinińskiego (mimo że n. p. bibliografia o ubocznie wspomnianym Epiktecie jest uwzględniona), lecz nawet wymienienia oryginalnego tytułu „Rozmyślań“ (*Τῶν εἰς ἑαυτὸν βιβλία*), nieściśle przecież oddanego, oraz wydania (czy przekładu), z którego autor korzystał. Wogóle bibliografia przytoczona jest niedokładnie, np. „Ench.“ (str. 23),

b

„Sen. Ep.“ (str. 25), „Cic. Tusc.“ (str. 33) i t. d.

Praca jest napisana z nerwem i przekonaniem, językiem potoczystym, skażonym jednak kilkakrotnie pleonazmami („tylko wyłącznie“ str. 10, „bo wszak“ str. 12), oksymoronem („chyba niezaprzeczenie“ str. 5, „prawie brutalnego wprost“ str. 13), barbaryzmami („przychodzi się zgodzić“ str. 22 lub „przychodzi nam stwierdzić“ str. 104, „jeden i ten sam“ str. 6, „jednym słowem“ str. 98, „nahalny“ str. 33 i t. d.). Adam Zieleńczyk (Warszawa).

Bernheim H. Dr. Automatyzm i sugestia. Przekładu dokonali Aleksander Arct i Stefan Błachowski. Poznań, Fiszer i Majewski, 1924, str. 114.

Prof. Bernheim, znany jako przedstawiciel szkoły w Nancy, jest głównym twórcą teorii, wedle której sugestia jest czemś zupełnie normalnem i pospolitem. Objawy charakteryzujące t. zw. sen hypnotyczny nie tylko jej nie warunkują, lecz owszem są jej wytworem i mogą, jako takie, występować również na jawie. Leczyć sugestią można jedynie psychonerwicę t. zn. choroby nerwowe bez podłoża anatomiczno-patologicznego, które mają swe źródło również w sugestyi. Taką psychonerwicą jest między innymi histerya, polegająca na powtarzaniu się reakcyj wzruszeniowych i ich zewnętrznych objawów, np. drżeń, krzyków, osłupień, bredzeń, dławień, i t. d. przy każdym wspomnieniu okoliczności, w której po raz pierwszy wystąpiły.

Poglądy te, ogłaszane i uzasadniane w rozmaitych czasach i rozprawach, zebrał prof. Bernheim w r. 1917 w książeczce p. t. *Automatisme et suggestion*, ilustrując je wielką ilością przykładów. Jest to zatem rzecz autoreferująca, lecz częściowo o charakterze polemicznym. Autor nie chce przyjmować psychizmu nieświadomego, woli zjawiska, związane z sugestią, także hipnozę i somnambulizm, tłumaczyć tak, by były czemś zwykłym i naturalnym.

Sugestyjność u Bernheima prócz zdolności do przyjmowania idei oznacza rów-

a

nież ideodynamizm. Jak się tytuł 2-go rozdziału i kontekst domyśleć każą, jest to coś zbliżonego do automatyzmu w zjawiskach psychicznych. Istotnie pierwszy rozdział poświęca autor zjawiskom takim, jak cofanie stopy po załaskotaniu, zwężenie źrenicy przy silnem świetle, oddechanie, bicie serca i t. p. Zwraca uwagę, że wszystkie one są odruchami t. zn. reakcjami na pewną podniecię, i to takimi, które dokonywują się bez udziału wyższych ośrodków nerwowych. Jest w nich przytem coś automatycznego, spontanicznego i niezależnego od naszej woli. Lecz zupełnie podobnie może i idea rodząca się w naszym mózgu wywoływać zmiany w naszym ciele i czyny. Jeśli powiem komuś: „Proszę wstać“ — często wstanie bez zastanowienia. „Idea stała się ruchem“ mówi autor (str. 17). Słyszac muzykę, często odruchowo zaczynamy tańczyć. „Jest to wyobrażenie akustyczne, które przeszło w ruch“. Powiem komuś: „Masz pchłę na czole“ — uczuje on czasami ukłucie fikcyjnego owada i podniesie rękę do czoła. „Jest to idea, która stała się wrażeniem“. Na czytającym namiętny dramat odbijają się stopniowo wszelkie poruszenia duszy przezeń wywołane. „Jest to idea, która stała się wzruszeniem i wyrazem twarzy, odpowiadającym temu wzruszeniu“ — czytamy. „Wszelka komórka mózgowa“ — opisuje rzecz autor językiem fizyologicznym — „wprawiona w stan czynny przez jakąś ideę, oddziałuje na włókna nerwowe, które z niej wychodzą i przenoszą tę czynność na organy, które mają ją wykonać. W ten to sposób idea dąży automatycznie do stania się ruchem, wrażeniem, wyobrażeniem, wzruszeniem, aktem organicznym“ (str. 16). To właśnie nazywa autor prawem ideodynamizmu. Lecz idee mogą też zatamować wrażenia, ruchy, akty, tworzyć np. psychiczne anestezje, amblyopię, porażenia, afonię psychiczną, wywoływać inne idee.

Prócz idei znajduje się w mózgu zdolność kontroli, rozumowania, inicjatywy, woli, uwagi. „Możemy do pewnego stopnia“ — powiada autor (str. 18) — „kon-

b

trolować, analizować i modyfikować każdą z tych idei, zwracając na nie naszą uwagę“. Niekiedy jednak idee tej kontroli wyrażają figle. Pewnego razu, w stanie czuwania, bez sztucznych przygotowań, powiedział autor pewnemu osobnikowi: „Ramie Pana jest sztywne. Pan nie może go już więcej zgąć w łokciu“. Istotnie ramie natychmiast się wyprostowało i opierało się wszelkim wysiłkom, by je zgąć. Osobnik nic w akcie tym nie współdziałał. Stwierdził tylko fakt dokonany ku wielkiemu swemu zdziwieniu. „Co się stało? Sugestia została wypełniona bezzwłocznie, tak, że nie można było zasięgnąć porady kontroli; kontrola wkroczyła tylko, by stwierdzić fakt, dokonany jako akt ideorefleksyjny“ (str. 56).

W dalszym ciągu zalicza autor do zjawisk sugestji i ideodynamizmu nietylko wypadki niezwykłe, jak powyższy, lecz wszelkie budzenie się zamiarów, przekonania, chęci, postępów. „Kaźda przyjęta idea, czyto wywołana samorzutnie odpowiednio do umysłowości osobnika, wrodzona lub rozwinięta przez wychowanie lub naśladownictwo, które są tylko wczesnymi sugestjami, czyto pochodząca z zewnątrz za pośrednictwem mowy, pisma albo wrażenia zmysłowego, stanowi w rzeczywistości sugestję“ (str. 64). Czytelnikowi nasuwa się myśl, że może autor nazywa sugestją kaźde zjawisko psychiczne, skoro podpada ono pod pewne prawo psychologiczne. „Sugestia i ideodynamizm“ — zapewnia Bernheim — „są we wszystkich naszych czynach. To nasz determinizm“ (str. 71).

Jeśli tak, to myśl autora niewątpliwie jest słuszna. Przypuszczamy, że kaźde zjawisko psychiczne, jak i kaźde inne podpada pod prawa od naszej woli niezależne, najczęściej przez nas nieuświadomione. Przecież psychologia dopiero stara się je wyszukać i niezawsze się jej to nawet udaje. Lecz poco rzeczy znane i stare opisywać na nowo w terminach nieznanach lub do innych celów używanych? Poco kaźdy fakt psychiczny nazywać sugestją a nie powiedzieć raczej, — czy słusznie,

a

sprawa inna — że sugestia ma takie same i tylko te znamiona, jak każdy fakt psychiczny lub psychofizyczny?

Trudno jest to rozstrzygnąć. Rozprawa w częściach swych, wybiegających po zakres doświadczenia lekarskiego i wkraczających w dziedzinę teorii i uogólnień, pisana jest mimo potoczystości stylu bardzo nieściśle. Już wyraz „idea“ ogromnie jest wieloznaczny (przedstawienie, przekonanie, postanowienie, dyspozycja do nich, niekiedy właściwość fizyczna), ale temu losowi ulegają też wyrazy przez autora stworzone jak „ideodynamizm“ a także „sugestia“ i „automatyzm“. Zamiast „przyjęcie idei“ pisze autor „przyjęta idea“ a doktrynę swą formułuje tak, że „każda myśl jest sugestią, a sugestia jest determinizmem, który pobudza nas do działania“ (str. 74). Takie zwroty nie przyczyniają się do jasności wywodów.

O ile jednak cierpią na tem rozważania ogólne, nawet może i słuszne po większej części a dotyczące się wielkiego znaczenia społecznego, wychowawczego sugesty, braku absolutnie wolnej woli mimo istnienia odpowiedzialności moralnej, sugesty zbiorowych w czasie wojny, idej wrodzonych, dziedziczności i t. d., o tyle cenne są wiadomości, wchodzące w zakres wiedzy lekarskiej. Znachodzimy bardzo wiele przykładów, popierających tezę, że somnambulizm jest stanem zupełnie podobnym do jawy a tylko pozostającym jeszcze pod wpływem pewnej myśli zasugerowanej we śnie. Nieświadomość zdaje się tu być wykluczoną, amnezja ani niezbędna ani wyłącznie właściwa. Dowiadujemy się, że sen hipnotyczny niczem się nie różni od snu zwykłego, prócz tego, iż jest wywołany sztucznie, przez sugestię; gdy jest głęboki, życie wyobraźni ustaje i wszelka sugestia jest już niemożliwa. Natomiast jest możliwa i bez snu i takie same wtedy może wywoływać skutki. Autor podaje w dwu ostatnich rozdziałach niekiedy niezmiernie dowcipne sposoby leczenia psychonerwic. Gdzie nie wystarczy zwykłe zapewnianie słowne lub rozumowe przekonywanie osoby cierpiącej rozmaite dole-

b

gliwości, że jej niczego nie brak, lub, że wkrótce będzie zdrową, trzeba się uciekać do podstępów, niekiedy udawać zabiegi lekarskie celem usunięcia choroby, czasem zająć czemś innem umysł chorego w odpowiedniej chwili, wzbudzić chęci, postanowienia. Zaczyna się rozumieć, dlaczego autor sugestią tyle rozmaitych rzeczy nazywał; widocznie miał na myśli jednakże zawsze względy praktyczne.

Tłumaczenie pp. Arcta i Błachowskiego gładkie i naogół poprawne. Gdziekolwiek jednak szpecą język błędy gramatyczne, (przedmiot w 4-tym przyp. po przeczeniu na str. 56, 58, 103; na str. 33: „przeszkodzony podczas pisania przez wizytę“, na str. 103: „Autorowie nie zapoznają tego, co jest...“), często zaś zbyt dosłowny przekład zwrotów francuskich. (n. p. „Jest-że to dyabeł..., który stworzył tę sonatę?“ str. 34.). Trochę wątpliwości nasuwają zawsze sprawy terminologiczne; dobrze jest je też uwzględniać w przypiskach. Tutaj tego brak, jak również tytułu i roku wydania oryginału. Tłumaczenie wyrazu „affecte“ przez „pobudza“ na str. 29 czyni sens niezrozumiałym, a oddanie zwrotu „On a considéré alors“ przez „Uważam tedy“ na str. 92. nie tylko jest niezwykle, ale i świadczy o zrozumieniu myśli autora całkiem naopak. W kilku miejscach zauważyłem też opuszczenie wyrazu lub dodanie nowego, czasem ze szkodą dla sensu. Zmiany te w każdym razie należałoby uwydatniać nawiasami lub w przypiskach.

Tadeusz Witwicki (Lwów).

Bertrand Russell. *Mysticism and Logic.* Longmans, Green and Co. London 1921. Str. 232.

Bertrand Russell. *Analysis of mind.* Allen and Unwin. London 1921. Str. 310.

Ze współczesnych filozofów angielskich najlepiej znane jest w Polsce bez wątpienia nazwisko Russella. Szeroko rozpowszechniła się wśród czytającego ogółu piękna jego książeczka „Zagadnienia filozofii“, na której powtórne wydanie napróżno czekają czytelnicy filozoficzni polscy od lat kilku. Z wielką niewątpliwie stratą dla na-

a

szej kultury filozoficznej, gdyż książeczka ta nadawała się doskonale do lektury propedeutycznej w szkołach średnich i do uniwersyteckich ćwiczeń proseminaryjnych. W kołach zawodowych filozoficznych Russell znany jest w Polsce przede wszystkim jako jeden z najwybitniejszych logików współczesnych, jako współautor *Principia Mathematica*. Mało natomiast znana jest jego działalność poza logiką formalną, jakkolwiek żywy umysł Russella obejmuje bardzo obszerną sferę zagadnień poza logiką, a poglądy jego na każdą sprawę, którą w swych książkach porusza, noszą zawsze piętno bardzo wybitnej i samodzielnej indywidualności, a jednocześnie odznaczają się jasnością i precyzją. A przyczem dzieła Russella wyróżniają się pośród prac filozoficznych wysokimi walorami literackimi. Russell nie tylko umie wykladać swe subtelne myśli na różnym poziomie, poczynając od popularnej pogadanki propedeutycznej, a kończąc na wysoce technicznym, matematycznie związłym wykładzie trudnych zagadnień logicznych; lecz umie też nadać swym wywodom formę piękną przez jej prostotę i przez subtelne a dyskretne poruszenie czynników emocjonalnych. Dlatego też książki Russella czyta się nie z samem tylko oderwanem zainteresowaniem intelektualnem, lecz z żywym zaciekawieniem dla postawy uczuciowej autora, co dziełom jego nadaje w pewnej, czasem nawet dużej mierze, walor artystyczny.

Pozalogiczne pisma Russella dotyczą bądź zagadnień filozoficznych, głównie gnozeologicznych i etycznych, bądź też praktycznych zagadnień społecznych. Obie książki, z których treścią zamierzam poznać tu czytelnika, należą do pierwszej dziedziny, do tej samej, do której należały „Zagadnienia” oraz nieprzełożone, niestety, na język polski *Philosophical Essays* i *Our knowledge of external world*, z których pierwsza nawet w oryginale angielskim stanowi, podobnie jak jego *Principles of Mathematics*, poszukiwaną rzadkość bibliograficzną, gdyż autor, zmodyfikowawszy czy nawet zmieniawszy radykalnie

b

swe poglądy w dziełach późniejszych zaniechał reedycyi obu tych dzieł.

Mysticism and Logic i *Analysis of Mind* różnią się od siebie pod względem formalnym tem, że pierwsza książka jest zbiorem dziesięciu artykułów na tematy różnorodne, gdy tymczasem *Analysis* jest szeregiem piętnastu wykładów (wygłoszonych w Londynie, a powtórzonych później w Pekinie), związanych jedną myślą przewodnią i mających jedno zadanie.

W *Mysticism and Logic* traktuje Russell z właściwą mu subtelnością ujęcia rzeczy tematy tak od siebie odległe, jak zagadnienie nauczania nauk ścisłych w wykształceniu średnim i studyowania matematyki z jednej strony, jak pojęcie materii i przyczynowości z drugiej. To też chcąc dokładniej zapoznać czytelnika z treścią tej książki, wypadnie z konieczności omówić choć pokrótce każdy poszczególny artykuł.

„Mistycyzm”, powiada Russell, „nie jest w swej istocie czemś więcej, niż pewną intensywnością i głębią uczucia, skierowanego ku temu, co jest treścią wierzenia, które dotyczy istoty wszechświata”. Dla filozofii mistycznej charakterystyczne są pewne przeświadczenia: 1. wiara w intuicyjne wejście w rzeczy, w poznanie, od razu przenikające rzeczy istotę, — (a więc wiara w rzeczywistość, kryjącą się poza światem pozorów); 2. wiara w jedność świata; 3. w nierealność czasu i 4. w nierealność zła. Russell zajmuje stanowisko negatywne wobec mistycyzmu jako usystematyzowanej konstrukcyi. Nie uznaje poznawczej wartości intuicyi, jako wyższej, niż wartość poznania rozumowego. W polemice z Bergsonem wykazuje, że intuicyja może być mylna, tak samo, jak instynkt; że subiektywna pewność intuicyi czyni ją tembardziej niebezpieczną; że nauka musi się wręcz wyzwolić z pod władzy intuicyi i instynktu, na którym intuicyja się opiera. Błędna też i na błędnych założeniach logicznych oparta jest wiara w jedność wszechrzeczy. Błędne też przeświadczenie o nierealności czasu, lecz w niem tkwi pewna myśl słuszna: bliższe prawdy jest przedstawienie rzeczy jako

a

wchodzących w prąd czasu z niezmiennego i wiecznego świata, niż jako ulegających władzy „czasu-tyrana“. Dlatego też Russell uważa za nienaukową filozofię ewolucjonistyczną: wprowadza ona bowiem, jako rzecz istotną, moment czasu, a poza tem moment wartościowania. A tymczasem wzniesienie się ponad punkt widzenia wartości jest koniecznym warunkiem badania naukowego. I tutaj mistycyzm, przez swą postawę wobec dobra i zła, blizki jest duchowi naukowości.

Tego wznoszenia się ponad stanowisko ludzkiego wartościowania uczyć mają nauki przyrodnicze i matematyka; to też Russell chce im dać pierwszeństwo w wykształceniu przed naukami humanistycznymi, co uzasadnia w dwóch następnych artykułach, pełnych bardzo ciekawych uwag i sugestij pedagogicznych. A „wyzwolenie się w myśleniu z więzów wartościowania, podporządkowanie zaś istniejącym koniecznościom natury naszych pragnień i rezygnacja, to właśnie dwa czynniki, które składają się na postawę religijną wolnego człowieka“.

W sferę czysto teoretycznych zagadnień przechodzi w artykule „o matematyce i metafizykach“. Zarzuca metafizykom, że od wielu wieków bezradni stoją wobec zagadnień wielkości nieskończenie małej, nieskończenie wielkiej i ciągłości, gdy tymczasem czysta matematyka, którą Russell utożsamia z logiką, rozwiązała te zagadnienia, usuwając nieskończenie małą, tworząc ścisłą teorię wielkości nieskończonych i ciągłości; usuwając wreszcie moment pogłębności z geometrii, matematyka współczesna rozstrzyga problematykę kantowskiej transcendentalnej estetyki. Do tej samej sprawy powraca w artykule następnym „o metodzie naukowej w filozofii“. Mniema, że filozofia porusza się w sferze rozważań ogólnych i apriorycznych, które nie mogą rozstrzygać sprawy istnienia tych czy innych bytów, lecz ustalają inwentarz możliwości, o których realizacji mówić może tylko doświadczenie. Na przykładzie zagadnienia przestrzeni wykazuje, jak skrupulatna analiza może w pozornie

b

jednolitym problemie odkryć różnorakie elementy składowe i przyczynić się do rozwiązania lub zlikwidowania zagadnień.

Następne trzy rozdziały poświęcone są zagadnieniu materii i przyczynowości, ostatni zaś rozróżnieniu dwóch postaci wiedzy, a mianowicie znajomości i wiedzy opisowej, które popularniej zostało przedstawione w *Zagadnieniach*. Sprawę materii i przyczynowości traktuje Russell obszernie i bez zmian istotnych w ujęciu problemu w *Analysis*. Przedstawię więc odnośnie jego wywody łącznie, omawiając *Analysis*.

Najnowsze to dzieło Russella, jakkolwiek tytuł jego mógłby nasuwać przypuszczenie, iż jest poświęcone wyłącznie zagadnieniom psychologicznym, jest w rzeczywistości analizą umysłu, podjętą dla rozwiązania zagadnień gnozeologicznych i metafizycznych.

W dziedzinie tych ostatnich Russell w zasadzie rozwija te same mniej więcej poglądy, jakie reprezentował w innych swych dziełach. Gruntownej rewizji i zmianie uległy tylko poglądy na charakter przeżyć psychicznych. W poprzednich dziełach Russell był zdecydowanym brentanistą: za cechę istotną i charakterystyczną uznawał intencjonalny charakter przeżyć i dobitnie podkreślał różnicę pomiędzy aktem psychicznym i przedmiotem tego aktu. W *Analysis* zamierza radykalnie zlikwidować swój dawny pogląd. Uznaje wprawdzie, że teoria aktów psychicznych nie podlega zarzutom logicznym, a w toku swych wywodów niejednokrotnie przyznaje, że analiza danej sprawy psychicznej byłaby prostsza ze stanowiska aktów. Odrzuca je jednak, twierdząc, że nie konstatuje ich obserwacya. Russell ulega silnie wpływowi behawioryzmu: wprawdzie nie neguje radykalnie świadomości i introspekcji, lecz stara się, o ile tylko może, analizę psychologiczną zastąpić opisem zachowania się organizmu. Behawiorystycznie bez reszty ujmuje dążenia i uczucia przyjemności i przykrości, opisując je jako pewne sekwencye ruchów cielesnych, którym mogą ewentualnie towarzyszyć czasem pewne

a

wewnętrzne interpretacje słowne. Tendencja behawiorystyczna Russella jest tylko specyfikacją ogólnej jego tendencji do uproszczeń teoretycznych i związanej z nią radykalnej walki z sugestiami języka potocznego. Ta tendencja skłania go też do szukania jednorodności wszystkich spraw psychicznych. Według Russella wszystkie sprawy psychiczne dadzą się sprowadzić bez reszty do wrażeń (*sensations*) i ich pochodnych, obrazów odtwórczych (*images*), co do których nie traci autor nadziei, że będzie je można z kolei przedstawić jako swoisty gatunek wrażeń. W tem dziele jednak tego postulatu i programu redukcji w pełni nie przeprowadza. W analizie bowiem poszczególnych spraw psychicznych, takich jak pamięć, rozumienie wyrazów, jak sądzenie, posługuje się pojęciem przeświadczenia (*belief*), którego, jak sam najwyraźniej przyznaje, nie potrafi rozłożyć, przynajmniej na razie, na składniki wrażeńiowe.

Dążenie do sprowadzenia wszystkich spraw psychicznych do wrażeń ma w systemie Russella ogóln-metafizyczne znaczenie. Autor bowiem w swej metafizyce (t. zn. ogólnej nauce o byciu) wychodzi poza tradycyjne dualistyczne przeciwstawienie materii i ducha, twierdząc, że *πρώτη ἔλη* rzeczywistości stanowią właśnie wyłącznie wrażenia, które są ostatecznymi składnikami zarówno rzeczy materialnych, jak i przebiegów psychicznych, pomiędzy którymi różnica polega poprostu na różnym uszeregowaniu wrażeń. Można je mianowicie porządkować bądź według miejsca, w którym są lub mogą być realizowane, bądź też według miejsca, do którego się odnoszą. W pierwszym uporządkowaniu stanowią *biografię*, w drugim — rzecz materialną (*piece of matter*). Współczesność i następstwo wrażeń wykazują samo przez się, niezależnie od interpretacji materialnej lub psychicznej, prawidłowości, i nauka o wrazeniach, logicznie wcześniejsza od fizyki i psychologii, winna badaniem tych prawidłowości się zająć.

Koncepcję tę w mniej radykalnej formie przeprowadza Russell już w *Mysticism and*

b

Logic, z różnicą jednak istotną: 1° przyjmuje możliwość, że wrażenia pozostają w przyczynowej zależności od bezpośrednio niepostrzegalnych przebiegów natury (tak ujmuje rzecz w artykule o „metodzie naukowej w filozofii“; w innych zbliża się bardziej do dzisiejszego stanowiska); 2° nie sprowadza jeszcze psychiki do wrażeń, stojąc wyraźnie i konsekwentnie na stanowisku psychologii Brentany.

W wywodach Russella pojęcie związku przyczynowego gra znaczną rolę: autor posługuje się nim dla odróżnienia obrazu odtwórczego od wrażenia, szeroko operuje pojęciem „przyczynowości mnemicznej“, posługuje się nim w teorii przeświadczenia. Subtelna i interesująca analizę tego pojęcia podał Russell w *Mysticism and Logic*. Usuwa naprzód nieporozumienia, tkwiące w potocznym ujęciu przyczyny, jakoby skutek musiał być podobny do przyczyny, jakoby pomiędzy nimi związek musiał być racjonalny, zrozumiały i t. d. Ustala dalej, że zasada przyczynowości nie jest aprioryczną koniecznością myślową, lecz empirycznym uogólnieniem szczegółowych praw, stwierdzających jednorodności przebiegu, że wreszcie, w miarę rozwoju nauki i precyzowania pojęć, stałość praw naukowych przestaje być tożsamością przyczyn i skutków, lecz zostaje ujęta jako „tożsamość stosunków“ lub jeszcze dokładniej jako „tożsamość równań różniczkowych“. W nauce współczesnej operujemy pojęciem przyczynowości, które najlepiej możnaby wysłowić w sposób następujący: „Istnieje stały stosunek pomiędzy stanem wszechświata w chwili dowolnej a stopniem zmiany stopnia, w jakim jakaś część wszechświata zmienia się w danej chwili, przy czem stosunek ten jest wielo-jednoznaczny“.

Ramy recenzji nie pozwalają na obszerniejsze streszczenie omówionych dzieł Russella, a tembardziej na przeprowadzenie rozważań krytycznych. Odkładając je na inne miejsce, ograniczam się tutaj do stwierdzenia, że z dwóch tych dzieł *Analysis* jest pracą bardziej prowizoryczną; lecz niemniej, jak wszystkie dzieła Rus-

sella, obie te książki są lekturą interesującą i sugestywną.

Czesław Znamierowski (Poznań).

Adolf Noreen. Einführung in die wissenschaftliche Betrachtung der Sprache. Beiträge zur Methode und Terminologie der Grammatik. Uebers. v. H. W. Pollak. Halle a. S. Verlag von M. Niemeyer 1923. Str. 460¹⁾.

Jak tytuł dzieła wskazuje, zawiera ono rozważania z pogranicza gramatyki, psychologii i logiki, przyczem przeważa semantyka. Poglądy swoje przedstawia autor w czterech częściach swej pracy, z których pierwsza tworzy ogólny wstęp do studium gramatyki, druga poświęcona jest fonologii, trzecia semologii, czwarta zaś morfologii.

W pierwszej części autor definiuje pojęcie mowy jako zbioru zjawisk zmysłowych, wywołujących pewne intelektualne treści świadomości, przyczem zjawiska te muszą być wywoływane świadomie i umyślnie w tym celu. Zakres definiowanego pojęcia jest tak szeroki, że pozwala autorowi odróżniać mowy dotykowe, wzrokowe i słuchowe. Każdy z tych rodzajów mowy rozpada się na dalsze, np. mowa wzrokowa na mimikę, gestykulację, pismo itp. Jednym z rodzajów mowy słuchowej jest „mowa mówiona“, będąca przedmiotem badań lingwistyki. Wśród dziewięciu nauk pomocniczych lingwistyki filozofia mowy zajmuje naczelną rolę. Określa ją autor jako naukę o pojęciu i istocie mowy i o jej duchowych (psychologicznych, etnologicznych i socjologicznych) założeniach. Gramatyką zaś nazywa naukę o pewnej określonej mowie i odróżnia cały szereg jej rodzajów. Mowę rozpatruje gramatyka ze względu na jej materiał, treść i formę. Z tych punktów widzenia autor dzieli gramatykę na fonologię, semologię i morfologię.

Ciekawy jest podział mowy na mowę

¹⁾ Książka zawiera dokonane w porozumieniu z autorem tłumaczenie wybranych części jego szwedzkiego dzieła „Vart Språk“, dotyczących ogólnych zagadnień gramatyki.

I. i II. rzędu („Sprache erster und zweiter Hand“), dokonany ze względu na to, czy znaki w skład danej mowy wchodzące są bezpośrednio znakami treści psychicznej czy też znakami znaków jak np. litery. Wątpliwości budzi odróżnienie mowy III. oraz IV. i V. rzędu, dokonane z tego samego punktu widzenia przez tłumacza.

W drugiej części znajdujemy uwagi, zaczerpnięte z fonetycznej akustyki, anatomii i fizjologii. (Badania Stumpfa i Jaenscha są autorowi nieznane). Autor uwzględnił jedynie budowę i czynności organów głosowych, chociaż, jak słusznie zaznacza, równie konieczny jest opis organów słuchowych. Następują analiza intensywności dźwięków oraz rozważania z dziedziny etymologicznej fonologii. W końcu autor określa pojęcie prawa fonetycznego i broni swej tezy, że prawo fonetyczne jako takie nie znosi wyjątków.

W trzeciej części autor określa semologię jako naukę o psychicznej treści mowy. Semologia jest więc nauką o znaczeniach, któremi są idee, to znaczy przedstawienia i sądy, nigdy zaś akty woli lub uczucia. Termin „znaczenie“ w sensie obszerniejszym obejmuje obok znaczenia w sensie ściślejszym również zawartość asocjacyjną i emocjonalną wyrażenia (zgodnie z poglądami K. O. Erdmanna). Wśród znaczeń w sensie ścisłym odróżnia autor okazywalne i zwyczajne. Dwa wyrażenia („Sememe“) posiadają takie same znaczenie, jeśli ich zwyczajne znaczenie jest takie same. Pojęcie wewnętrznej formy gramatycznej („innere Sprachform“) odrzuca autor jako niejasne, natomiast tworzy pojęcie systemu kategorii znaczeniowych, które odróżnia od psychologicznych. Przechodząc po kolei do zagadnień semologii deskryptywnej, autor twierdzi, że elementami mowy żywej są wyrażenia („Äusserungen“), to znaczy wyrazy słowne sądów, a nie przedstawień. Dopiero analiza naukowa odróżnia jako części składowe wyrażenia wyrazy słowne wyobrażeń i pojęć — „glossy“. Glossa, będąca niesamodzielnym sememem, występować może w żywej mowie jedynie w połączeniu z innymi glos-

a

sami, jako składnik wyrażenia, będącego samodzielnym sememem. Wyrażeniem zaś może być powiedzenie („Ausspruch“) lub kompleks powiedzeń. Opierając się na poglądach Gomperza autor twierdzi, że powiedzenie jest wyrazem aktu myślenia, glossa zaś jego rezultatu. Termin „Ausspruch“ wprowadza autor z motywów podobnych do tych, które skłoniły Prof. Twardowskiego do wprowadzenia terminu „powiedzenie“. Noreen używa go jednak w znaczeniu obszerniejszym, mianowicie w znaczeniu „zdania“. Zdanie zaś poboczne jest powiedzeniem, które przyjęło funkcję glossy. W dalszym ciągu swych wywodów autor stara się w sposób wyczerpujący przeprowadzić z całego szeregu punktów widzenia klasyfikację sememów, powiedzeń i gloss. I tak np. dzieli powiedzenia na interjekcyjne, których główne zadanie polega na wyrażaniu myśli, i na komunikatywne, służące przede wszystkim do porozumiewania się ludzi między sobą. Te dwa główne rodzaje powiedzeń rozpadają się na dalsze. W sposób równie staranny klasyfikuje autor glossy i stosunki mogące zachodzić pomiędzy znaczeniami, licznymi przykładami ilustrując swe wywody. W związku z recenzją niepodobna przedstawić, choćby w głównych zarysach, bogatej treści tej części pracy Noreena.

W czwartej części autor zajmuje się wyłącznie krytyką dawniejszych definicji słowa, dokonanych z fonologicznego lub semologicznego stanowiska, ponieważ zdaniem jego słowo jest w istocie pojęciem morfologicznym.

Zadanie swe dzieło spełnia w zupełności. Jest ono doskonałym wstępem do naukowego studium języka, a zarazem b. ważnym przyczynkiem do metodyki i terminologii gramatyki. Autor posiada rozległą znajomość literatury przedmiotu, zarówno gramatycznej jak i filozoficznej. Z filozofów cytuje Marty'ego, Wundta, Erdmanna, Jerusalem, Stout'a i innych. Nie zna natomiast Husserla, czem tłumaczy się jego czysto psychologistyczne stanowisko i nieuwzględnienie pewnych zagadnień. Polemizując jednak ze Stout'em, wedle którego

b

zwyczajne znaczenie jest fikcją, twierdzi Noreen, że przedmiotem gramatyki są właśnie nie-rzeczywiste abstrakcje a nie konkretne wypadki i temsamem zbliża się poniekąd do stanowiska Husserla (str. 214). Nie uwzględnia również autor idiogenicznej teorii sądów Brentano. Dążność do ścisłych definicji pojęć, wyczerpujących klasyfikacji i dystynkcji terminologicznych podnosi wartość dzieła.

Autor jednak zbyt często wykracza przeciwko zasadzie: „Termini non sunt praeter necessitatem multiplicandi“. Trudno też zgodzić się z autorem co do meritum niektórych jego twierdzeń. I tak np. definicja mowy Noreena jest zbyt szeroka i zbyt ciasna. Przyczyną tego jest z jednej strony dwuznaczność terminu „znak“, z drugiej jednostronne uwzględnienie funkcji komunikatywnej wyrażen. Autor nie odróżnia również znaczenia nazwy od jej przedmiotu, skoro twierdzi, że nazwy „Aristoteles“ i „nauczyciel Aleksandra Wielkiego“ mają to same znaczenie (str. 24). Nie zadawała również to, co autor pisze o pojęciu znaczenia. I tak np. twierdzi — w przeciwieństwie do większości współczesnych logików i psychologów, — że znaczeniem mogą być spostrzeżenia oraz „obrazy“ odtwórcze i wytwórcze (str. 216). Mimo tych i wielu innych wątpliwości, które budzi lektura dzieła Noreena, a których przytoczenie przekroczyłoby ramy niniejszej recenzji, jest ona dla czytelnika ogromnie korzystna. *Leopold Blaustein* (Lwów).

PRZEGLĄD CZASOPISM.

I.

Przegląd filozoficzny. XXVIII (1925). 1—2.

Witold Rubczyński: Zagadnienie rozwoju stosunków między normą a wartością a przypuszczalny rozwój pojęcia wartości samej. Str. 1—23. — *Tadeusz Zieliński*: Powstanie grzechu w świadomości starodawnej Grecji. Str. 24—58. — *Henryk Elzenberg*: Etyka wyrzeczenia. Str. 59—81. — *Henryk Greniewski*: Próba dedukcyjnej teorii przyczynowości. Str. 82—105.

II.

Kwartalnik filozoficzny. III. (1925). 2. 3.

J. Metallman: Filozofia przyrody i teoria poznania A. N. Whiteheada (Dokończenie). Str.

a

129—164. — *Józefa Kodisowa*: Teorya poznania Hansa Corneliusa (Dokończenie). Str. 165—180. — *Zygmunt Mysłakowski*: Rozwój naturalny i czynniki wychowania. Str. 181—237 i 257—285. — *Aleksander Kielski*: Wola a odpowiedzialność. Str. 286—299. — *Witold Rubczyński*: Nowa próba wyjścia poza relatywizm w teorii wartości. Str. 300—373.

III.

Scientia. XIX (1925). 3. 4.

Gustav Mie: Das Problem der Materie und die Relativitätstheorie. Str. 149—156; 225—234. — *C. Kanzoli*: Sulla pretesa limitazione dei sensi. Str. 167—178.

IV.

Mind. XXXIV (1925). 134. 135.

A. C. Ewing: The relation between knowing and its object (I). Str. 137—153. — *R. G. Colingwood*: Plato's philosophy of art. Str. 154—172. — *J. H. Muirhead*: Bradley's place in philosophy. Str. 173—184. — *J. L. Stocks*: Epicurean induction. Str. 185—203. — *L. A. Reid*: Religion, metaphysics and practice. Str. 204—216. — *F. C. S. Schiller*: The origin of Bradley's scepticism. Str. 217—223. — *W. R. Sorley*: James Ward. Str. 273—279. — *G. Dawes Hicks*: The philosophy of James Ward. Str. 280—299. — *A. C. Ewing*: The relation between knowing and its object. (II). Str. 300—310. — *W. R. Boyce Gibson*: The problem of real and ideal in the Phenomenology of Husserl. Str. 311—333. — *Benjamin Ives Gilman*: A logical study of law. Str. 334—350.

V.

The Journal of philosophy. XXII (1925). 4.—8.

W. B. Mahace: Social interpretations of ethics. Str. 85—94. — *Wilson D. Wallis*: Is purpose only mechanism imperfectly understood? Str. 94—98. — *Morris R. Cohen*: I. The insurgence against reason. Str. 113—125. II. The rivals and substitutes for reason. Str. 141—150. — *John Dewey*: The meaning of value. Str. 126—133. — *C. J. Ducasse*: Explanation, mechanism and teleology. Str. 150—155. — *H. L. Hollingworth*: The logic of intermediate steps. Str. 169—180. — *Morris R. Cohen*: III. The rivals and substitutes for reason. Str. 180—190. — *Harold Chapman Brown*: The material world—Snark or Boojum? Str. 197—214.

VI.

The philosophical Review. XXXIII (1924). 4.—6.

Ludwig Stein: Historical optimism: Wilhelm Dilthey. — *Flora I. Mackinnon*: The treatment of universals in Spinoza's ethics. — *L. P. Chambers*: The universe and the real world. — *R. W. Sellars*: Critical realism and its critics. — *Edward L. Schaub*: The Kantfeier in Königsberg. — *Margaret W. Landes*: A suggested interpretation of Bergson's doctrine of intuition. —

b

Henry Lanz: Genus and species. — *Arthur Ernest Davies*: Some factors of Malebranche's theory of knowledge. — *André Lalande*: Philosophy in France, 1922—1923. — *John Dewey*: Logical method and law. — *Charles E. Hooper*: A realistic outlook (IV). — *G. H. Parker*: Some implications of the evolutionary hypothesis. — *G. W. Cunningham*: Bergson's doctrine of intuition.

The Philosophical Review. XXXIV (1925). 1.

R. C. Lodge: Private and public spirit in platonism. — *Marjorie H. Nicolson*: James marsh and the vermont transcendentalists. — *A. K. Majumdar*: The doctrine of evolution in the Sankhya philosophy.

VII.

The Monist. XXXIII (1923). 3*).

J. E. Thurner: The problem of freedom. — *J. B. Shaw*: Cause, purpose, creativity. — *H. Nichols*: A crisis in science. — *W. M. Dickey*: „Form“ and „Simple nature“ in Bacon's philosophy. — *M. C. Otto*: Philosophy and the synthesis of knowledge. — *J. Laird*: The group mind and the general will. — *A. J. Snow*: Spinoza's use of the „Euclidean form“ of exposition.

The Monist. XXXIV (1924).

J. A. Gunn: Ribot and his contribution to psychology. — *H. E. Barnes*: Theories of the origin of the state in classical political philosophy. — *R. D. Carmichael*: The structure of exact thought. — *J. M. Thorburn*: Analytic psychology and religious symbolism. — *W. B. Mahan*: The right and the good in theory and practice. — *J. J. Birch*: A-priorism and empiricism. — *O. L. Reiser*: Life as a form of chemical behavior. — *R. M. Wenley*: Immanuel Kant. — *Raymond Lenoir*: Lamarck. — *Joseph Ratner*: George Santayana: A philosophy of piety. — *Seba Eldridge*: Imperfect correlations between the physical and the vital. — *F. Lincoln Hutchins*: Human nature. — *R. Petsch*: The sacred. — *G. Mittag-Leffler*: An introduction to the theory of analytic functions. I. — *James Byrnie Shaw*: Science and mysticism. — *Raymond Lenoir*: System of aesthetics in France. — *Oliver L. Reiser*: Creative monism. — *Anders Karitz*: Thomas Thorild: A characterization. — *Raymond H. Wheeler*: Freedom vs. determinism in relation to the dynamic vs. the static. — *G. Mittag-Leffler*: An introduction to the theory of analytic functions. II. — *Henry Lanz*: The new phenomenology. — *L. A. Reid*: Reason and freedom. — *A. J. Snow*: Newton's objections to Descartes's astronomy. — *J. C. Mc Kerrow*: New natural theology. — *O. Stapledon*: The problem of universals. — *H. W. Carr*: The crucial problem in monadology. — *S. Klyee*: Foundations of mathematics. — *A. D. Campbell*: The rôle of sequences in our research for truth.

*) Nry 2 i 4 tomu XXXIII nie doszły ręk Redakcyi.

a

Monist. XXXV (1925). I.

F. S. C. Northrop: Relativity and the relation of science to philosophy. — *Joseph Needham*: The philosophical basis of biochemistry. — *B. M. Laing*: The contemporary theory of instinct. — *Maximilian Winter*: Time and hereditary mechanics. — *O. L. Reiser*: Fossils of the mind. — *Harry E. Barnes*: Dynamic politics and the new history.

VIII.

Scandinavian scientific Review. III. 1. 2.

Anathon Aall: Greek Alexandrianism and its influence upon christian thought. — *Sidney Alrutz*: A new form of effluence or radiation from the human organism. I. — *Carl Schütz*: Control of the physical development of the individual child by objective methods. — *G. A. Jacderholm*: Psychological criticism of a contribution to semantic analysis and theory. — *M. L. Reymert*: The adaptability of a general theorem to statistics. — *Otto Nieuwejaar*: The student movement in Germany. — *Henri Piéron*: The present status of psychological science in different countries: V. France. — *M. L. Reymert*: G. Stanley Hall, in memoriam. — *S. E. Henschan*: On the value of the discovery of the visual centre. — *M. L. Reymert*: The inauguration of the institute for comparative research in human culture. — *H. K. Schjelderup*: Some comments on the application of mathematics to psychological problems with special reference to the Weber-Fechner law. — *Sydney Alrutz*: A new form of effluence or radiation from the human organism. II. — *Thorleif Schjelderup-Ebbe*: Instinctive behaviour and reactions of peacocks, turkeys and domestic hens. — *Ed. Claparède*: The present status of psychological science in different countries: (VI) Geneva.

IX.

Revue philosophique de la France et de l'Etranger. L (1925). 3-4.

James-H. Leuba: Le sentiment de la „présence invisible“ et de la direction divine. Str. 161-188. — *J. Plaget*: Le réalisme nominal chez l'enfant. Str. 189-234. — *Paul Dupont*: Réalisme, commodité et positivisme. Str. 235-256. — *René Hubert*: La théorie de la connaissance chez Auguste Comte. Str. 257-282. — *Pierre Busco*: Le problème cosmogonique. Son origine, son évolution. sa valeur. Str. 283-303.

X.

Annalen der Philosophie und philosophischen Kritik. IV (1924). 6-8.

Julius Schultz: Fiktionen der Psychologie und Mythologeme der Psychoanalytik. Str. 273-302. — *P. Volkmann*: Studien über Ernst Mach vom Standpunkt eines theoretischen Physikers der Gegenwart. Str. 303-310. — *Johannes Reinke*: Natur und Seele. Eine Untersuchung über den Umfang der Natur. Str. 313-347. —

b

M. Pasch: Begriffsbildung und Beweis in der Mathematik. I. Beweis und Definition in der Mathematik. II. Die Gleichheit in der Mathematik. III Die Forderung der Entscheidbarkeit in der Mathematik. Str. 348-367. — *Karl Dochle-mann*: Gibt es eine Geometrie als Wissenschaft vom Raume? Geometrie und Relativitätslehre. Str. 369-384. — *Fernando Rietti*: Das Als Ob in der Medizin. Str. 385-416.

XI.

Archives de Psychologie. XIX. No. 73. 74.

Pierre Janet: Les souvenirs irréels. — *François Naville*: Les centres psychiques sous-corticaux paléencephaliques. — *J. A. Bierens de Haan*: L'effet dynamique des sensations de couleurs chez quelques animaux. — *Hugo Heinis*: La loi du développement mental. — *F. Rimathé*: Contribution à l'étude de l'ergographie bilatérale et simultanée. — *Léon Walther*: Étude technopsychologique. Le remplissage des cornets de café. — *Ed. Claparède*: Note sur la localisation du moi.

XII.

Zeitschrift für Psychologie. XC VII (1925). I.-2.

Maria Zillig: Experimentelle Untersuchungen über Umstellbarkeit. Str. 1-31. — *Fritz Noldt*: Ueber Momentadaptation. Str. 32-61. — *H. Roth*: Psychologische Untersuchungen an nicht-domestizierten Nagetieren, namentlich der Hausmaus. Str. 62-88. — *E. R. Jaensch*: Grundfragen der Akustik und Tonpsychologie. IV. *E. R. Jaensch u. G. Rothe*: Die psychologische Akustik der Sprachlaute in ihrer Beziehung zu Fragestellungen der Wissenschaften von der Sprache. Str. 89-126. — *Th. Ziehen*: Die Auffassung der psychischen Strukturen vom Standpunkt der Assoziationspsychologie. Str. 127-144. — *Thorleif Schjelderup-Ebbe*: Soziale Verhältnisse bei Säugetieren (Vorläufige Mitteilung). Str. 145.

XIII.

Rivista di psicologia. XIX (1923).

M. L. Patrizi: Per un capitolo di neurologia fisiologica. — *M. M. Rossi*: Il pragmatismo italiano. — *F. Del Greco*: Detriti e scorie nelle azioni morali. — *B. Vulterini*: Arditi comunisti e squadre d'azione fasciste (continuaz. e fine). — *L. Caldo*: III. Convegno Italiano di psicologia sperimentale in Napoli. — *G. Corberi e V. Favini*: L'esame dei conduttori di tram. — *G. Francia*: Assistenza ed educazione nella sezione deficienti. — *G. C. Ferrari*: Una grande opera di profilassi sociale. — *G. C. Ferrari*: I minorati psichici giovani. — *E. Patini*: Psicologia sperimentale o semplicemente psicologia? — *E. Sereni*: Contributo all'analisi della scrittura speculare. — *P. Consiglio*: Ludagini neuropsichiatriche su molte centurie di delinquenti militari. — *M. B. Del Rio*: La „Colonia-Scuola Antonio Marro“ nell'Istituto Psichiatrico di

a

Reggio Emilia. — *A. Vedrani*: Note sull'isteria — *A. Knipfer*: Esami psicotecnici del personale di macchina.

Rivista di psicologia. XX (1924). 1.

G. C. Ferrari: Psicologia e psicopatologia. — *C. L. Musatti*: La psicologia come scienza. — *E. Rieti*: Sulla patogenesi del suicidio. — *C. Staffetti*: „Le Persone“ e „la Proprietà“ nel codice civile dei Sovieti. — *R. Mondolfo*: Dal naturalismo di Feuerbach allo storicismo di Marx

XIV.

International Journal of Ethics. XXXIV. 3. 4.

Israel Levine: Reason and morals. — *Edith A. Copeland*: The institutional setting of Plato's Republic. — *Maurice Finkelstein*: The functional view of legal liability. — *A. P. Brogan*: Group estimates of frequency of misconduct. — *Rexford G. Tugwell*: The distortion of economic incentive. — *Norman Wilde*: The meaning of rights. — *R. W. Sellars*: The emergence of naturalism. — *C. D. Burns*: Labor and the league. — *Adolfo Posada*: The league of nations: a process. — *R. F. Swift*: Security in modern life. — *E. F. Albertsworth*: Current religious thought and modern juristic movements. — *Norman Boardman*: The ethics of the problem.

International Journal of Ethics. XXXV. 1. 2.

R. C. Lodge: The Platonic value-scale. — *B. W. Brotherton*: Society an original fact. — *W. B. Graves*: Codes of ethics for business and commercial organisation. — *Chi Fung Lui*: The ethical implications of Moh Fih's philosophy. — *C. Delisle Burns*: The old religion and the new. — *A. P. Brogan*: Moral valuations about men and women. — *J. M. Thorburn*: Analytical psychology and the concept of individuality. — *M. C. Swabey*: The rational character of the democratic principle. — *J. W. Scott*: Liberty, education and the making of character. — *T. V. Smith*: The transcendental derivation of equality in America.

XV.

Archiv für Rechts- und Wirtschaftsphilosophie. XVII. 3. 4.

Hans Vaihinger: Pessimismus und Optimismus vom Kantischen Standpunkt aus. Str. 161—188 — *C. A. Emge*: Das Unendliche bei Novalis. Str. 189—199. — *Max Salomon*: Recht und Kritik. (Nach einem Ausspruch Gottfried Kellers). Str. 200—205. — *Arnold Kowalewski*: Kants Gedanken über philosophische Geistespflege. Eine akademische Festrede. Str. 206—218. — *Erich Jung*: Das „Gesetz“ der Geschichte oder über die wollensbestimmten (wertenden) Vorannahmen alles geschichtlichen Erkenntnisstrebens. Str. 219—240; 570—590. — *Ludwig Waldecker*: „Die wahre Politik kann keinen Schritt tun, ohne vorher der Moral gehuldigt zu haben“. Str.

b

241—263. — *Erwin Riezler*: Apriorisches im Recht. Str. 264—283. — *Wilhelm Sauer*: Übersicht über die gegenwärtigen Richtungen in der deutschen Rechtsphilosophie. Zum 200. Geburtstag Kants. Str. 284—312. — *Hellmuth Wolff*: Das Selbstinteresse bei Adam Smith und Kants kategorischer Imperativ. Str. 313—336. — *Ludwig Spiegel*: Kants Massregelung. Str. 337—342. — *Gustaw Radbruch*: Rechtsidee und Rechtsstoff. Str. 343—350. — *Adolf Dyroff*: Zu Kants Strafrechtstheorie. Str. 351—373. — *Hans Kelsen*: Die Lehre von den drei Gewalten oder Funktionen des Staates. Str. 374—407. — *Paul Menzer*: Gedanken über Kant. Str. 408—430. — *Rudolf Joerges*: Zur Philosophie der Rechtsquellen. Str. 431—447. — *Friedrich von Wieser*: Die Grundform der gesellschaftlichen Verfassung: Führer und Masse. Str. 474—503 — *Peter Klein*: Ernst Zitelmann. Str. 504—520. — *Ernst Zitelmann*: Recht und Wirklichkeit. Str. 521—523 — *C. A. Emge*: Über die Zusammenhänge zwischen Soziologie und Rechtswissenschaft einerseits, zwischen Religionsphilosophie, Geschichtsphilosophie und Rechtsphilosophie andererseits. Eine Vorschule der Rechtsphilosophie. Str. 524—569. — *Hans Lipps*: Über die Strafe. Str. 591—595.

Archiv für Rechts- und Wirtschaftsphilosophie. XVIII. 1.

Victor Cathrein S. J.: Zur Charakteristik des Sozialismus. Str. 1—18. — *Wilhelm Sauer*: Wert und Kultur. Str. 19—22. — *Ernst Weigel*: Über rechtliche und sittliche Fiktionen. Str. 23—29. — *C. A. Emge*: Über die Zusammenhänge zwischen Soziologie und Rechtswissenschaft einerseits, zwischen Religionsphilosophie, Geschichtsphilosophie und Rechtsphilosophie andererseits. Eine Vorschule der Rechtsphilosophie. (Fortsetzung). Str. 30—57. — *Walther Schönfeld*: Die juristische Methode im Kirchenrecht. Eine rechtstheoretische Auseinandersetzung mit Rudolf Sohm. Str. 58—94.

Archiv für Rechts und Wirtschaftsphilosophie. XVIII. 2.

Karl Haff: Die Bedeutung der Rechtspsychologie für die moderne Rechtsfindung. Str. 133—142. — *J. Toennies*: August Sturm (1852—1923). Str. 143—148. — *Hans Eichler*: Vom Dürfen und Sollen und vom Wesen des Rechts. Str. 149—155. — *Hellmuth Wolff*: Grundfragen einer Wirtschaftsphilosophie. Str. 156—191. — *Julius Kraft*: Die philosophischen Grundlagen der Kriminalpolitik. Str. 192—270 — *C. A. Emge*: Über die Zusammenhänge zwischen Soziologie und Rechtswissenschaft einerseits, zwischen Religionsphilosophie, Geschichtsphilosophie und Rechtsphilosophie andererseits. Eine Vorschule der Rechtsphilosophie. (Schluss). Str. 271—316. — *Hugo Lehmann*: Völkerpsychologie als Wissenschaft. Str. 317—326.

ZAPISKI BIBLIOGRAFICZNE.

a) Prace polskie.

Filozofia wogóle.

Nauka polska. Jej potrzeby, organizacja i rozwój. V. Warszawa, Kasa im. Mianowskiego, 1925, str. 551.

Witwicki Władysław. Co Polska traci skutkiem niedostatecznego uprawiania nauki [na polu filozofii]. — Nauka Polska, Warszawa, V (1925), str. 176—181.

Ingarden Roman. Polskie czasopisma filozoficzne. — Przegląd Warszawski, V (1925), 43. str. 108—110 i 44. str. 237—244.

Błachowski Stefan Prof. Dr. W sprawie słowiańskiego Zjazdu filozoficznego. — Kuryer Pozański z 29. maja 1925.

Monografie o filozofach.

Simon Alicya. Filozofia muzyki Hoene-Wrońskiego. — Muzyka, Warszawa, II (1925), 3, str. 99—103.

Pannenkowa Irena. Platon w Polsce. — Warszawianka Nr. 144 z 26. maja 1925.

Pilch Stanisław Dr. Nowsze Przekłady Platona. — Słowo Polskie (Lwów) Nr. 109 z 22. IV. 1925 i Nr. 110 z 23. IV. 1925.

Bukowski Alojzy Dr. Ks. Z teologii spekulatywnej i mistyki św. Tomasza z Akwinu. — Przegląd powszechny, Kraków, Nr. 498. str. 247—267.

Kallenbach Józef. Towianizm na tle historycznym. — Przegląd powszechny, Kraków, Nr. 487. str. 18—30; 492. str. 229—244.

Logika.

Znanięcki Floryan. Przedmiot i zadania nauki o wiedzy. — Nauka Polska, Warszawa V (1925) str. 1—78.

Psychologia.

Znanięcki Floryan. Co to jest psychologia społeczna? — Przegląd współczesny, IV (1925), 38. str. 370—386 i 39. str. 51—87.

Borowiecki S. Uwagi w sprawie kierunku psychologicznego w psychiatrii współczesnej. — Rocznik psychiatryczny, zeszyt 2.

Sedlaczek St. Demonstracje zdolności pamięciowych p. Nahuma Lipowskiego. — Biuletyn Koła psychologicznego, Warszawa, I (1924/5), 2. str. 64—66.

Adamski Waleryan Ks. Zarys psychologii młodzieży. Poznań, Spółka Zjednoczenia Młodzieży, 1924, str. 77.

Mirski Józef Dr. Rozwój i wychowanie płciowe dziecka w świetle freudyizmu. Lwów, Księgarnia Nauczycielska, 1925, str. VIII, 130.

Studencki M. S. Dzieci o sobie. — Przegląd pedagogiczny, Warszawa, XLIII (1924), 3. str. 170—185.

Znanięcki Floryan. Szkice z socjologii wychowania. V. — Ruch pedagogiczny, Kraków, XII (1925), 4. str. 105—113.

Klimowicz Tadeusz Dr. O wartości selekcyjnej testów „krytyka niedorzeczności“ i „definiowanie pojęć“. — Biuletyn Koła psychologicznego, Warszawa, I (1924/5), 2. str. 45—52.

Ursakowa St. Przyczynek do badań nad definicją u dzieci. — Biuletyn Koła psychologicznego, Warszawa, I (1924/5), 2. str. 52—59.

Ursakowa St. Uwagi w sprawie stosowania testu definicji przez nauczyciela. — Biuletyn Koła psychologicznego, Warszawa, I (1924/5), 2. str. 59—62.

Strzemecka H. W sprawie stosowania testu definicji przez nauczyciela. — Biuletyn Koła psychologicznego, Warszawa, I (1924/5), 2. str. 62—63.

Testy do badań psychologicznych w układzie Dra Tadeusza Jaroszyńskiego. I. Test do badania uwagi według B. Bourdona. Wyd. drugie. Skł. gł. Książnica-Atlas, Warszawa, 1924. (Komisya pedagogiczna Ministerstwa wyznań religijnych i oświecenia publicznego, Oddział psychologii pedagogicznej, Nr. 5).

Testy do badań psychologicznych w układzie Dra Tadeusza Jaroszyńskiego. II. Test do badania zmęczenia według E. Kraepelina (modyfikacja E. Claparède'a). Wyd. drugie. Skł. gł. Książnica-Atlas, Warszawa, 1924. (Komisya pedagogiczna Ministerstwa wyznań religijnych i oświecenia publicznego, Oddział psychologii pedagogicznej Nr. 5).

Zarzecki Lucyan. Teoria osobowości a wychowanie. — Przegląd pedagogiczny, Warszawa, XLIII (1924), 3. str. 133—169.

Kłęsk A. Dr. O szkołę dla uzdolnionych. III. — Przyjaciel szkoły, Poznań, III (1924), 15. str. 301—308.

Rocznik pedagogiczny. Serya II. Tom II. Rok 1924 (z kroniką i bibliografią za lata 1922 i 1923) Warszawa-Lwów, Książnica-Atlas, 1924, str. VI, 575.

Etyka.

Jehlička Franciszek Dr. Ks. Etyka niezależna i jej propaganda w Polsce. — Przegląd powszechny, Kraków, nr. 496. str. 11—26; nr. 497. str. 155—165.

Rychlicki Józef Dr. Ks. Sumiennosc. — Miesięcznik katechetyczny i wychowawczy, Lwów, XIV (1925), 3. str. 97—108.

Filozofia przyrody.

Hortyński Feliks Ks. Energia i materya we wszechświecie. — Przegląd powszechny, Kraków, nr. 498. str. 315—330.

Varia.

Blüth Rafał. Psychogeneza „Snu w Dreźnie“. — Przegląd współczesny, Kraków, IV (1925), 37. str. 288—300.

a

b) Przekłady na język polski.

Hoene-Wroński. Prolegomena do mesyanizmu. T. III. Przełożył z francuskiego Józef Jankowski. Lwów - Warszawa, Książnica-Atlas, 1925, str. 157.

Hoene-Wroński. Tablica psychologii poprzedzona rozprawą wstępną z apodyktyki p. t. Prawo stworzenia albo autogenia rzeczywistości. Przełożył z francuskiego Józef Jankowski. Lwów-Warszawa, Książnica-Atlas, 1925, str. 41.

De la Mettrie Offray Julian. Człowiek-maszyna. Przełożył Stefan Rudniański. Biblioteka filozoficzna, wydawana przez Warszawski Instytut filozoficzny. Serya I.: Klasycy. Warszawa, Hoensick, 1925, str. LXIV. 132. (Z portretem Autora).

Papini Jan. Od człowieka do Boga. Studya o pragmatyzmie. Polemiki religijne. Autoryz. przekład W. Rzymowskiego. Zamość, Pomarańsk i S-ka, 1925.

c) Prace w językach obcych.

Filozofia wogóle.

Bibliographie der Philosophie u. Psychologie. Jg. 5. 1924. Leipzig, Heims, 1925, str. 19.

Philosophie und Leben. Hrsg.: August Messer. I (1925). 1. str. 44. Osterwieck a. H., Stauder, 1925.

Die Akademie. Eine Sammlung von Aufsätzen aus d. Arbeitskreis d. Philosoph. Akademie auf d. Burgberg in Erlangen. Hrsg. von Rolf Hoffmann, Erlangen. N. 2. Erlangen, Verlag d. Philosoph. Akademie, 1925, str. III. 182.

Der Leuchter. Weltanschauung u. Lebensgestaltung. Jahrbuch d. Schule d. Weisheit. Hrsg. vom Grafen Hermann Keyserling. Bd. 6. Darmstadt, Reichl, 1925, str. VIII. 377.

Philosophischer Kalender. Hrsg. von Arnold u. Elisabeth-Maria Kowalewski. Jg. 1. 1925. Berlin, Reuther u. Reichard, 1925, str. 164.

Litt Theodor. Die Philosophie der Gegenwart und ihr Einfluss auf das Bildungsideal. Leipzig, Teubner, 1925, str. IV. 74.

Hasse Karl Paul. Der kommunistische Gedanke in der Philosophie. 2., vermehrte Auflage, Leipzig, Meiner, 1924, str. IV. 95.

Ouy A. Cahier d'études philosophiques. 1re partie: psychologie, esthétique, métaphysique. Paris, Boulinier, 1924, str. 560.

Sumner William Graham. Selected essays. Edited by Albert G. Keller and Maurice R. Davie. New Haven, Yale University Press, 1924, str. XV. 356.

Brightman Sheffield Edgar. An introduction to philosophy. New York, Holt and Co., 1925, str. XII. 393. Doll. 3.

Ryan James H. An introduction to philosophy. New York, Macmillan Co., 1924, str. XVI. 399. Doll. 2.

b

Müller Aloys. Einleitung in die Philosophie. Berlin, Dümmler, 1925, str. 178.

Ettlinger Max, Simon Paul, Söhngen Gottlieb. Philosophisches Lesebuch. München, Verlag Kösel und Pustet, 1925, str. 443.

Feldmann Joseph. Schule der Philosophie. Auslese charakterist. Abschnitte aus d. Werken d. bedeutendsten Denker aller Zeiten. Hrsg. u. mit e. Einf. u. Erl. vers. Paderborn. Schöningh, 1925, str. XIII. 511.

Wydania dzieł.

Aristoteles. The works of Aristotle, Vol. XI.: Rhetorica, transl. by W. R. Roberts; De rhetorica ad Alexandrum, transl. by E. S. Forster; De poetica, transl. by I. Bywater. Oxford, Clarendon Press, 1924, 15 S.

Aristoteles. Metaphysik. Ins Deutsche übertr. von Adolf Lasson. 2. Aufl. Jena, Diederichs, 1924, str. XII. 319.

Aristoteles. Über die Seele. Ins Deutsche übertr. von Adolf Lasson. Jena, Diederichs, 1924, str. VII. 82.

Baader. Franz Baader und sein Kreis. Ein Briefwechsel. Ausgew. u. hrsg. von Fritz Werle. Leipzig, Wolkenwanderer-Veslag, 1924, str. VIII. 304.

Böhme Jacob. Von der Gnaden-Wahl. Nach d. Ausg. von 1682 neu hrsg. Nachw. d. Hrsg. Hans Kayser. Leipzig, Insel-Verlag, 1924, str. 168.

Cicero. Auswahl aus Ciceros philosophischen Schriften. Hrsg. von Oskar Weissenfels. 6. Aufl., bes. von Paul Wessner. Leipzig, Teubner, 1924, str. VIII. 209

Cicero M. T. De senectute. Edit. with notes by. L. Huxley. Part. I. Introd. a. text. With vocabulary. London, Milford, 1924. 2 S.

Collingwood R. G. Speculum mentis or the map of knowledge. Oxford, Clarendon, 1924, str. 327.

Dilthey Wilhelm. Das Erlebnis und die Dichtung. Lessing, Goethe, Novalis, Hölderlin. 9. Aufl. Leipzig, Teubner, 1924, str. VII. 482.

Fichte Johann Gottlieb. Briefwechsel. Krit. Gesamtausg. Ges. u. hrsg. von Hans Schulz. Bd. 1. 2. Leipzig, Haessel, 1925, str. XXXII. 619; 639.

Hartmann Eduard von. Philosophie des Schönen. 2. Aufl. mit Benutzg d. handschriftl. Nachlasses Eduard v. Hartmanns neu hrsg. von Richard Müller-Freienfels. Volksverband d. Bücherfreunde, Wegweiser, 1924, str. XV. 804.

Hegel Georg Wilhelm Friedrich. Eine Auswahl aus s. Werken. Zsgest. u. mit e. Einl. vers. von Friedrich Bülow. Leipzig, Kröner, 1925, str. 207.

Hegel Georg Wilhelm Friedrich. Sämtliche Werke. Hrsg. von Georg Lasson. Bd. 12. Vorlesungen über d. Philosophie d. Religion. Tl. 1. Begriff d. Religion. Nach d. vorhandenen Ms. vollst. neu hrsg. von Georg Lasson. Leipzig, Meiner, 1925, str. XII. 326.

a

Heraklit. Die Fragmente des Heraklit von Ephesos. Ausgew. u. übertr. durch Edlef Köppen. Potsdam, Presse Oda Weitbrecht, 1924, str. 23.

Herder Johann Gottfried. Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit. Deutsche Buchgemeinschaft, 1924, str. 475.

Kant Immanuel. Kritik der reinen Vernunft. Leipzig, Inselverlag, 1925, str. 648.

Kant Emanuele. Critica della ragione pratica. Brani scelti tradotti e collegati, con introduzione e note di G. Vidari. Torino, Paravia, 1924, str. 150.

Kant Immanuel. Zum ewigen Frieden. Ein philosoph. Entwurf. Ehemalige Kehrbacksche Ausg. Hrsg. von Raymund Schmidt, Leipzig, Reclam, 1925, str. VII. 72.

Laò-Tsè. Taò t'è king. Aus d. Chines. ins Deutsche übers., eingel. u. comment. von Victor von Strauss. Leipzig, „Asia Major“, 1924, str. LXXX. 357.

Leibniz Gottfried Wilhelm. Philosophische Werke. Hrsg. von A. Buchenau u. Cassirer. Bd. 4. Die Theodicee. Leipzig, Meiner, 1925, str. VIII. 510.

Mandeville Bernard. The fable of the bees: or private vices, public benefits. With a commentary critical, historical and explanatory by F. B. Kaye. Vol. I. II. Oxford, Clarendon Press, 1924, str. CXLVI. 412; 480.

Maimon Mose ben. Führer der Unschlüssigen. Ins Deutsche übertr. u. mit erkl. Anm. vers. von Adolf Weiss. Buch 1. 2. 3. Leipzig, Meiner, 1924, str. CCCXXIII. 394; IX. 313; IX. 392.

Nietzsche Friedrich. Gesammelte Werke. Musarionausg. Hrsg.: Richard Oehler, Max Oehler u. Friedrich Chr. Würzbach. Bd. 12. Die fröhliche Wissenschaft. Bd. 13. Also sprach Zarathustra. Ein Buch für Alle u. Keinen. München, Musarion, 1924, str. VII. 358; VII. 434.

Nietzsche Friedrich. Vom Nutzen und Nachtheil der Historie für das Leben. Nachbericht: Max Oehler. Leipzig, Kröner, 1924, str. VII. 105.

Nietzsche Friedrich. Schopenhauer als Erzieher. Nachbericht: Max Oehler. Leipzig, Kröner, 1924, str. 111.

Paracelsus. Sämtliche Werke. Hrsg. von Karl Sudhoff. München, O. W. Barth, 1924, str. 442.

Paracelsus. Schriften Theophrasts von Hohenheim genannt Paracelsus. Ausgew. u. hrsg. von Hans Kayser. Leipzig, Insel-Verlag, 1924, str. 501.

Platone. Critone, a cura di M. Valgimigli. Bari, Laterza, 1924, str. 50.

Platon. Gastmahl (Convivium) oder Von der Liebe. In d. Uebers. von Friedrich Schleiermacher neu hrsg. von Curt Woyte. Leipzig, Reclam, 1925, str. 111.

Platon. Staatsschriften. Griechisch u. deutsch. Text durchges. u. neu übers. Eingel. u. erl. von Wilhelm Andreae. Tl. 2. Staat, Halbbd. 1. 2. 1. Vorwort, Text u. Übersetzg. Jena, Fischer, 1925, str. IX. 844.

b

Popper-Lynkeus Josef. Das Recht zu leben und die Pflicht zu sterben. Sozial-philosoph. Betrachtgn. anknüpfend an d. Bedeutg. Voltaires f. d. neuere Zeit. 4. unveränd. Aufl. Hrsg. von Margit Ornstein. Wien, Löwit, 1924, str. XVI. 142.

Schopenhauer Arthur. Aphorismen zur Lebensweisheit. Hrsg. u. mit Einl. u. Anm. vers. von Paula Messer-Platz. Stuttgart, Strecker u. Schröder, 1924, str. XI. 264.

Schopenhauer Arthur. Die beiden Grundprobleme der Ethik, behandelt in zwei akadem. Preisschriften. Deutsche Buchgemeinschaft, 1924, str. 351.

Seneca. La dottrina morale. Passi scelti e ordinati da C. Marchesi. Bari, Laterza, 1924, str. 86.

Seneca Lucius Annaeus. Tod und Todesfurcht. Übers. von Otto Apelt. Leipzig, Meiner, 1924, str. 69.

Troeltsch Ernst. Gesammelte Schriften. Bd. 4. Aufsätze zur Geistesgeschichte und Religionssoziologie. Hälfte 1. 2. Hrsg. von Hans Baron. Tübingen, Mohr, 1924, str. 400; 401—872.

Historia filozofii.

Cosentini Fr. I grandi filosofi. Torino-Genova. Lattès, 1925, str. 495.

Sastri K., Vidyaratna. An introduction to Advaita philosophy. University of Calcutta 1924, str. XV. 194.

Walleser Max. Die buddhistische Philosophie in ihrer geschichtlichen Entwicklung. Tl. 1. Die philosoph. Grundlagen d. älteren Buddhismus. 2. Aufl. Heidelberg, Winter, 1925, str. XI. 148.

Rosenberg Otto. Die Probleme der buddhistischen Philosophie. Aus d. Russ. übers. von Frau E. Rosenberg. Hälfte 1. Heidelberg, Leipzig, Harrassowitz in Komm., 1924, str. XVI. 146.

Yukti-sastikā. Die 60 Sätze d. Negativismus. Nach d. chines. Version übers. von Phil. Schäffer. Leipzig, Harrassowitz, 1924, str. 22.

Snell Bruno. Die Ausdrücke für den Begriff des Wissens in der vorplatonischen Philosophie. Berlin, Weidmann, 1924, str. VIII. 100.

Leisegang Hans. Die Gnosis. Leipzig, Kröner, 1924.

Maskins M. Ch. Studies in the history of mediaeval science. Harvard University Press, 1924.

Landsberg Paul Ludwig. Die Welt des Mittelalters und wir. Ein geschichts-philosoph. Versuch über d. Sinn e. Zeitalters. 3. Aufl. Bonn, Cohen, 1925, str. 125.

Michalski K. Les sources du criticisme et du scepticisme dans la philosophie du XIV. siècle. Extrait de „La Pologne au Congrès International de Bruxelles“. Cracovie, Imprimerie de l'Université, 1924, str. 28.

Carra de Vaux. Les penseurs de l'islam. Vol. IV. Paris, Geuthner, 1924, str. VIII. 384.

a

Jodl Friedrich. Geschichte der neueren Philosophie. Aus d. Nachlass hrsg. von Karl Roretz. Wien, Rikola, 1924, str. 785.

Schirmer Walter F. Antike, Renaissance und Puritanismus. Eine Studie zur engl. Literaturgeschichte d. 16. u. 17. Jahrh. München, Hueber, 1924, str. IX. 233.

Scherwatzky Robert. Deutsche Philosophie von 1500—1800. Leipzig, Quelle und Meyer, 1925, str. 48.

Kroner Richard. Von Kant bis Hegel. Bd. 2. Tübingen, Mohr, 1924, str. XXIII. 526.

Boor Helmut de. Zwischen Mystik und Realismus. Gedanken zur geistigen Entwicklung Schwedens im 19. Jahrhundert. — Deutsch-schwedische Blätter, IV (1924). 2. str. 1—5.

Monografie o filozofach.

Lievegoed A. W. M. Einige Termen der Stoiche Kennisleer bij Marcus Aurelius Antoninus. Amsterdam, Paris, 1924, str. 71.

Schrameck Jean. Croyance et suggestion. Le Pythagorisme et Apollonius de Tyane. Paris, LeGrand, 1924, str. 76.

Annim Hans von. Die drei aristotelischen Ethiken. Wien, Hölder-Pichler-Tempsky, Akademie d. Wissenschaften in Komm., 1924, str. 142.

Burnet J. Aristotle. London, Milford, str. 18. 1 S.

Grabmann Martin. Der göttliche Grund menschlicher Wahrheitserkenntnis nach Augustinus und Thomas von Aquin. Forschgn. über d. Augustinische Illuminationstheorie u. ihre Beurteilg. durch d. hl. Thomas von Aquin Münster in W., Aschendorff, 1924, str. VIII. 96.

Sticco Maria. Il pensiero di S. Bernardino da Siena. Milano, „Vita e Pensiero“, 1924, str. VIII. 202.

Metz Rudolf. Georg Berkeley. Leben und Lehre. Stuttgart, Frommann, 1925, str. XI. 248.

Gentile Giovanni. Giordano Bruno e il pensiero del rinascimento. 2^a edizione. Firenze, Vallecchi, 1925, str. 303.

Canuti Giovanna. Giovanni Carmignani e i suoi scritti di filosofia del diritto. Grottaferrata, Pilo, 1924, str. 67.

Bernoulli Christoph. Die Psychologie von Carl Gustav Carus und deren geistesgeschichtl. Bedeutung. 1. u. 2. Tsd. Jena, Diederichs, 1925, str. 68.

Lörcher A. Bericht über die Literatur zu Ciceros philosophischen Schriften aus den Jahren 1912 bis 1921. — Jahresbericht über die Fortschritte d. klass. Altertumswissenschaft, L (1924), str. 71—166.

Strauss Leo. Cohens Analyse der Bibelwissenschaft Spinozas. — Der Jude, VIII (1924). 5—6. str. 295—314.

Unger Rudolf. Literaturgeschichte als Problemgeschichte. Zur Frage geisteshistor. Synthese, mit bes. Beziehg. auf Wilhelm Dilthey. Berlin, Deutsche Verlagsgesellschaft f. Politik u. Geschichte, 1924, str. 30.

b

Heinichen O. Driesch's Philosophie. Eine Einführung. Leipzig, Reicke, 1924, str. XX. 188.

Longpré Ephrem O. F. M. La philosophie du B. Duns Scot. 1924, str. XII. 295.

Wentscher M. Fechner und Lotze München, Reinhardt, 1925, str. 207. 4 M.

Tronchon Henri. Un voltairien de Hongrie, le comte Jean Fekete de Galántha (1741—1803). Paris, Leroux, 1924, str. 275.

Döring Waldemar Oskar. Fichte. Der Mann u. s. Werk. Lübeck, Coleman, 1925, str. VI. 220.

Weber Marianne. Fichte's Sozialismus und sein Verhältnis zur Marx'schen Doktrin. 2. Aufl. Tübingen, Mohr, 1925, str. VII. 122.

Hillner G. Hamann und Kant. Riga, Jonck u. Poliewsky, 1924, str. 96.

Rintelen Fritz-Joachim von. Pessimistische Religionsphilosophie der Gegenwart. Untersuchg. zur religionsphilosoph. Problemstellg bei Eduard von Hartmann u. ihre erkenntnistheoret. metaphys. Grundlagen. München, Pfeiffer u. Co., 1924, str. XVI. 227.

D'Entrèves Passerin Alessandro. Il fondamento della filosofia giuridica di G. G. F. Hegel. Torino, Gobetti, 1924, str. 134.

Maggiore Giuseppe. Hegel. La vita, il pensiero filosofico, critica e bibliografia. Milano, Athena, 1924, str. 128.

Burckhardt Georg. Heraklit. Seine Gestalt u. sein Künden. Zürich, Orell Füssli, 1925, str. 86.

Hansen Vald. Harald Höfdding som religionsfilosof og to andre karakteristiker. Kopenhagen, Levin u. Munksgaard, 1924.

Hendel Charles W. Studies in the philosophy of David Hume. Princeton, Princeton University Press, 1925, str. XV. 421. Doll. 4.

Heussner Alfred. Kleines Kant-Wörterbuch. Göttingen, Vandenhoeck u. Ruprecht, 1925, str. 4. 149

Haymann Franz. Kants Kritizismus und die naturrechtlichen Strömungen d. Gegenwart. Berlin, Heise, 1924, str. 33.

Lepidi Alberto P. O. S. La critica della ragione pura secondo Kant e secondo la vera filosofia. Roma, Tip. poligl. vaticana, 1924.

Zwingmann Heinrich. Kant. Berlin, Ullstein, 1924, str. 141.

Kant zob. Hamann.

Hessel Alfred. Leibniz und die Anfänge der Göttinger Bibliothek. Göttingen, Pillai u. Co., 1924, str. 18.

Kiefl Franz Xaver. Leibniz und die religiöse Wiedervereinigung Deutschlands. Seine Verhandlg., mit Bossuet u. d. europ. Fürstenhöfen über d. Versöhhg. d. christl. Konfessionen. 2., wesentl. umgearb. Aufl. Regensburg, Manz, 1925, str. 219.

Solari Gloele. Il fondamento naturale del diritto successorio in Giovanni Locke. Torino, 1924, str. 30.

Schmidt-Japing Johann Wilhelm. Lotzes Religionsphilosophie in ihrer Entwicklung, dargest.

a

im Zusammenh. mit Lotzes philosoph. Gesamtanschauung. Göttingen, Vandenhoeck u. Ruprecht, 1925, str. IV. 122.

Lotze zob. Fechner.

Zubersky A. Salomon Maimon und der kritische Idealismus. Leipzig, Meiner, 1925, str. 100. 4 R. Mk.

Marx zob. Fichte.

Martinak Eduard. Mein on g als Mensch und Lehrer. Worte d. Erinnerung. Graz, Leuschner u. Lubensky, 1925, str. 21.

Hirsch Maximilian. Friedrich Nietzsche, der Philosoph der abendländischen Kultur. Stuttgart, Strecker u. Schröder, 1924, str. VII. 181.

Klages Ludwig. Die psycholog. Errungenschaften Friedrich Nietzsches. — Der Bücherwurm, IX (1924). 1. str. 4—7.

Lessing Theodor. Nietzsche. Berlin, Ullstein, 1925, str. 119.

Stroux Johannes. Nietzsches Professur in Basel. Jena, Frommann, 1925, str. 104.

Aster Ernst von. Platon. Stuttgart, Strecker u. Schröder, 1925, str. XI. 167.

Conybeare Fred. C. On the Armenian version of Plato's Laws and Minos. — American Journal of philology, XLV (1924). 2. str. 105—140.

Gobesso Angela. Il pensiero pedagogico di Platone. Firenze, Vallecchi, 1925, str. 135.

Vering Carl. Platons Staat. Der Staat d. königlichen Weisen. Frankfurt a. M., Englert und Schlosser, 1925, str. VII. 172.

Wundt Max. Platons Leben und Werk. Jena, Diederichs, 1924, str. 173.

Pythagorisme zob. Apollonius.

Ehrenberg Hans. Schelling. München, Drei Masken Verlag, 1924, str. 209.

Zini Zino. Schopenhauer. Milano, Athena, 1924, str. 111.

Meyer Eduard. Spenglers Untergang des Abendlandes. Berlin, Curtius, 1925, str. 24.

Koellreutter Otto. Die Staatslehre Oswald Spenglers. Eine Darstellung u. e. krit. Würdigung. Jena, Fischer, 1924, str. 45.

Orgaz A. R., Quesada E., Paz Martinez E. La concepcion spengleriana del Derecho. Córdoba, Pereyra, 1924, str. 136.

Raul A. Orgaz. La obra de Osvaldo Spengler. Una cultur-psicologia mistica. Córdoba, Pereyra, 1924, str. 29.

Guzzo Augusto. Il pensiero di B. Spinoza. Firenze, Vallecchi, 1924, str. 536.

Höfding Harald. Spinozas Ethica. Analyse u. Charakteristik. Heidelberg, Winter, 1924, str. 146.

Spinoza zob. Cohem.

Gilson Et. Saint Thomas d'Aquin. Paris, Gabalda, 1925, str. 380.

Manser Gallus. Das Wesen des Thomismus I. Die aristotel. Lehre von Akt u. Potenz als Grundlage d. thomistischen Fassung von Glauben u. Wissen. — Divus Thomas, II (1924). 2. str. 196—221.

b

Rougier Louis. La scolastique et le thomisme. Paris, Gauthier-Villars et Cie., 1925, str. XLIII. 812. 90 Fr.

Rousselot Pierre. L'intellectualisme de Saint Thomas. Deuxième édition, précédée d'une notice sur l'auteur et d'une bibliographie. Paris, Beauchesne, 1924, str. XLIV. XV.1. 260. 17-50 Fr.

Thomas Aquinas zob. Augustinus.

Petersen Peter. Wilhelm Wundt und seine Zeit. Stuttgart, Frommann, 1925, str. XI. 306.

Wundt Wilhelm. Eine Würdigung. 2., verm. u. verb. Aufl. von Bd. 2. H. 34 d. „Beiträge zur Philosophie des deutschen Idealismus“. In 2 Teilen hrsg. von Arthur Hoffmann. Erfurt, Stenger, 1924, str. III. 101; III. 81.

Metafizyka.

Gauthier J. De. La sensibilité métaphysique. Paris, Éd. du Siècle, 1924, str. 255.

Guyon R. Essai de métaphysique matérialiste. Paris, Costes, str. 177.

Kolbenheyer Erwin Guido. Die Bauhütte. Elemente e. Metaphysik d. Gegenwart. München, Langen, 1925, str. XXIV. 501.

Essays in metaphysics. (University of California publications in philosophy, Vol. V.) Berkeley, California, University of California Press, 1924, str. 220. Dol. 3-75.

Jones Tudor W., M. A., Ph. D. The metaphysics of life and death. Hodder and Stoughton, 1924, str. VII. 202. 3 S. 6 d.

Vowinkel Ernst. Metaphysik des Ich. Ein philosoph. Aufriss. Berlin, Herbig, 1924, str. 150.

Volpe Galvano della. L'idealismo dell'atto e il problema delle categorie. Bologna, Zanichelli, (1924), str. 70.

Biesiekierski-Pomian Ludovicus. De simplicitate animae rationalis corpori humano iuncta. Dissertatio critica. Gnesnae, Officina Nationalis, 1924, str. 84.

Schlunk Martin. Die Weltanschauung im Wandel der Zeiten. 11.—15. Tsd. Hamburg, Agentur d. Rauhen Hauses, 1925, str. 303.

Reiner Julius. Weltanschauung grosser Denker. Dessau, Hofbuchdr. von C. Dürnhaupt, 1924, str. IX. 203.

Brandl Karl. Mittelalterliche Weltanschauung, Humanismus und nationale Bildung. Berlin, Weidmann, 1925, str. 29.

Bergh Ernst van den. Weltanschauung durch Welt-Anschauung. Briefe an meinen Sohn. Berlin, Kameradschaft, 1924, str. VIII. 230.

Cipriani Cipriano. Il problema pratico della filosofia e la visione mistica della vita. Foligno, Ampitelli, 1924, str. 11.

Oesterreich Traugott Konstantin. Das Weltbild der Gegenwart. 2., neubearb. u. erw. Aufl. Berlin, Mittler u. Sohn, 1925, str. XI. 334.

Beck Maximilian. Wesen und Wert. Grundlegung. e. Philosophie d. Daseins. Bd. 1. 2. Berlin, Grethlein, 1925, str. XV. 508; 509—1288.

a

Mette S. Goethe oder Buddha? Zur Weltanschauungskrise unserer Zeit. — Geisteskultur. Monatshefte d. Commeniusges., XXXIII (1924). 1—3. str. 42—51.

Teorya poznania.

Hubert R. Le sens du réel. Paris, Alcan, 1925, str. 147. 9 Fr.

Milburn G. R. The theology of the real. London, Williams and Norgate, Ltd., 1925, str. XIV. 264. 10 S. 6 d.

Hartmann Nicolai. Grundzüge einer Metaphysik der Erkenntnis. 2., erg. Aufl. Berlin, de Gruyter und Co., 1925, str. XV. 551.

Winthrat Petrus. Zur Frage der Natur des Gegenstandes d. äusseren Sinne. — Divus Thomas, II (1924) 2. str. 158—175.

Moszkowski Alexander. Der Abbau des „Unendlich“. Eine erkenntnistheoret. Untersuchg. Berlin, Heymann, 1925, str. 28.

Kalla Eino. Der Satz vom Ausgleich des Zufalls und das Kausalprinzip. Erkenntnislog. Studien. Turku, 1924, str. 210.

Ralfs Günter. Das Irrationale im Begriff. Ein metalog. Versuch. Tübingen, Mohr, 1925, str. IV. 91.

Sallwürk Ernst von. Die Wege der Erkenntnis. Intellektualismus u. Intuitionalismus. Langensalza, Beyer u. Söhne, 1924, str. 38.

Metter Alfred. Die erkenntnistheoretische Bedeutung der objektiven Zweckmässigkeit im transzendentalen Idealismus. Jena, Frommann, 1925, str. VII. 100.

Valeton M. De „Alsof“ philosophie en het psychisch monisme. Amsterdam, Van Kampen and Zoon, str. 77.

Logika.

Cunningham H. E. Textbook of logic. New York, Macmillan Co. 1924, str. X. 428.

Frick Carolus. Logica in usum scholarum. Ed. 6. emend. Freiburg, Herder, 1925, str. XV. 348.

Huber Sebastian. Grundzüge der Logik und Noetik im Geiste d. hl. Thomas von Aquin. 3., verm. Aufl. Vollst. neu bearb. u. hrsg. von Heinrich Ostler. Paderborn, Schöningh, 1924, str. XI. 236.

Pauler Akos. Logika. Az igazság elméletének alapvonalai. Budapest, Eggenberger, 1925, str. VIII. 248.

Psychologia.

Rodenberg Julius. Psychologie. — Bearb. von Theo Herrle. (Jg. 1.). Das Schrifttum d. J. 1924. Leipzig, Verlag Börsenvereins d. Deutschen Buchhändler, 1925, str. 155.

L'Année psychologique, XXIV. Année (1923). Paris, Alcan, 1924, str. XIV. 692. 40 Fr.

Ziehen Th. Ueber den gegenwärtigen Stand der Psychologie in der Medizin. — Deutsche med. Wochenschrift, (1924). 24. str. 787—789.

b

Reyburn A. H. An introduction to psychology. Cape Town, Miller, Ltd., str. 324.

Dyroff Adolf. Einführung in die Psychologie. 5. verb. Aufl. Leipzig, Quelle u. Meyer, 1925, str. 133.

Choisnard P. Introduction à la psychologie comparée. Paris, Alcan, 1924, str. XX. 194. 10 Fr. Psychology and the sciences, ed. by W. Brown. London, Black, Ltd., 1924, str. VII. 184. 7 S. 6 d.

Kantor J. R. Principles of psychology. Vol. 1. New York, Knopf, 1924, str. XIX. 473.

Jodl Friedrich. Lehrbuch der Psychologie. 5. u. 6. Aufl. Bes. von Carl Siegel. Bd. 1. 2. Stuttgart, Cotta Nf., 1924, str. XIX. 394; XII. 498.

Müller-Freienfels Richard. Die Seele des Alltags. Eine Psychologie f. Jedermann. Volksverband d. Bücherfreunde. Wegweiser-Verlag, 1925, str. 403.

Schleich Carl Ludwig. Von der Seele. Essays. Berlin, Fischer, 1925, str. 334.

Sünner Paul. Gehirn und Seele. Berlin, Ullstein, 1925, str. 122.

Berger Emil. Beiträge zur Psychologie des Sehens. Ein experimenteller Einblick in d. unbewusste Seelenleben. München, Bergmann, 1925, str. 22.

Katz David. Der Aufbau der Tastwelt. Leipzig, Barth, 1925, str. VII. 207.

Eliasberg Wladimir. Psychologie und Pathologie der Abstraktion. Eine experimentelle Untersuchung über aufgabefreie Beachtungsvorgänge an vorschulpflichtigen Kindern, normalen Erwachsenen, akademisch Gebildeten, Apathikern, Dementen u. verschiedenen Fällen von Hirnverletzg. unter bes. Berücks. d. Beziehgn. d. Denkens zur Sprache. Mit Aphorismen zur Psychologie d. fernerstehenden Seelenlebens. Leipzig, Barth, 1925, str. VIII. 188.

Vivante L. Intelligence in expression. Trans. by Prof. B. Bullock. London, Daniel Co., 1925, str. XI. 205. 10 S. 6 d.

Müller-Freienfels Richard. Das Denken und die Phantasie. 2., völlig umgearb. Aufl. Leipzig, Barth, 1925, str. IX. 358.

Ruttman W. J. Gedächtnisschwäche und Vergesslichkeit. Nürnberg, Der Burgverlag, Komm.: Brauns, Leipzig, 1924, str. 182.

Mac Curdy T. J. The psychology of emotion. London, Kegan, Trench, Trubner and Co., Ltd., 1925, str. XVI. 589. 25 S.

Wechsler D. The measurement of emotional reactions. New York, Stechert and Co., 1925, str. 181.

Rümke H. C. Zur Phänomenologie u. Klinik des Glücksgefühls. Berlin, Springer, 1924, str. 98.

Ewald Gottfried. Temperament und Charakter. Berlin, Springer, 1924, str. III. 156.

a

Klages Ludwig. Einführung in die Psychologie der Handschrift. Heilbronn, Seifert, 1924, str. 103.

Enking Ottomar. Mensch und Schrift. Bremen, Schönemann, 1925, str. 148.

Plaut Paul. Prinzipien und Methoden der Massenpsychologie. Berlin u. Wien, Urban u. Schwarzenberg, 1925.

Dhers Victor. Les tests de fatigue. Essai de critique théorique. Préface de M. H. Piéron. Paris, Baillière, 1924, str. XII. 188.

Freud Sigmund. Gesammelte Schriften. Bd. 1, Studien über Hysterie. — Frühe Arbeiten zur Neurosenlehre. (1892—1899). — Bd. 6. Zur Technik. Zur Einf. d. Narcismus. Jenseits d. Lustprinzips. Massenpsychologie u. Ich-Analyse. Das Ich u. d. Es. Hrsg. bes. unter Mitw. d. Verf., Anna Freud u. A. J. Storfer. — Bd. 10. Totem u. Tabu. Arbeiten zur Anwendg. d. Psychoanalyse. Hrsg. bes. unter Mitw. d. Verf., Anna Freud, Otto Rank u. A. J. Storfer. Wien, Internat. Psychoanalyt. Verlag, 1925, str. 490, 422, 447.

Freud Sigmund. Der Witz und seine Beziehung zum Unbewussten. 4. Aufl. Wien, Deuticke, 1925, str. III. 207.

Freud Sigmund. Eine Teufelneurose im siebzehnten Jahrhundert. Wien, Internat. Psychoanalyt. Verlag, 1924, str. 43.

Pfister Oskar. Die psychanalytische Methode. Eine erfahrungswissenschaftlich-systemat. Darst. Mit e. Geleitw. von S. Freud. 3., stark umgearb. Aufl. Leipzig, Klinkhardt, 1924, str. XVI. 585.

Zulliger Hans. Unbewusstes Seelenleben. Die Psychoanalyse Freuds in ihren Hauptzügen. 4. Aufl. Stuttgart, Frankh., 1925, str. 88.

Lungwitz Hans. Über Psychoanalyse. Leipzig, Oldenburg, 1924, str. 86.

Vivante Leone. Note sopra la originalità del pensiero specialmente concernenti la psicoanalisi e la psicologia. Roma, Maglione e Strini.

Christoffel H. Die gegenwärtige praktische Bedeutung der Psychoanalyse für die Medizin und speziell für die Psychiatrie. — Schweizer. med. Wochenschrift, LIV. (1924). 20. str. 449—454.

Haeblerlin Carl. Grundlinien der Psychoanalyse. München, Gmelin, 1925, str. 96.

Abraham Karl. Psychoanalytische Studien zur Charakterbildung. Wien, Internat. Psychoanalyt. Verlag, 1925, str. 64.

Abraham Karl. Giovanni Segantini. Ein psychoanalyt. Versuch. 2. rev. u. erg. Aufl., Wien, Deuticke, 1925, str. III. 70.

Bousfield R. W. A neglected complex. London, Kegan, Trench, Trubner and Co., Ltd., 1924, str. VI. 116. 4 S. 6 d.

Zulliger Hans. Zur Psychologie der Trauer- und Bestattungsgebräuche. Wien, Internationaler Psychoanalyt. Verlag, 1924, str. 54.

Malinowski Bronislaw. Mutterrechtliche Familie und Oedipus-Komplex. Eine psychoanalyt.

b

Studie. Wien, Internationaler Psychoanalyt. Verlag, 1924, str. 59.

Turner Julia. Human psychology as seen through the dream. London, Kegan, Trench, Trubner and Co., Ltd., 1924, str. XII. 196. 6 S. 6 d.

Lucksh. Sur le centre du sommeil. — Zeitschrift für die gesamte Neurologie und Psychiatrie, XCIII (1924). 1.

Binswanger L. Welche Aufgaben ergeben sich für die Psychiatrie aus den Fortschritten der neueren Psychologie? — Zeitschrift f. die ges. Neurologie u. Psychiatrie, XCI (1924), str. 402—436.

Forel L. O. La psychologie des névroses. Genève, Kundig, 1925, str. 258. 4 Fr.

Cimbal W. Die Neurosen des seelischen Kampfes. — Ergebnisse der gesamten Medizin, V (1924) str. 343—363.

Janet P. L'atonie et l'asthénie psychologiques. British Journal of medical psychology, IV. 1. str. 1—12.

Muz Peter. Der Charakterologe Ludwig Aub. Psychiatrisch-psycholog. Studie. Beitrag zur intuitiven Seelenkunde. München Hueber, 1925, str. 20.

Baudouin C. Psychologie de la suggestion et de l'autosuggestion. Quatrième édition, remaniée et augmentée, de l'ouvrage Suggestion et autosuggestion. Neuchâtel et Paris, Delachaux et Niestlé, 1924, 10 Fr.

Straus Erwin. Wesen und Vorgang der Suggestion. Berlin, Karger, 1925, str. IV. 86.

Gulat-Wellenburg von. Das Wunder der Autosuggestion. Kempton i. A. Gesellschaft f. Bildungs- u. Lebensreform, 1925, str. 96.

Schulhof Fritz. Couéismus, die Kunst d. Selbstüberredung als eine neue psychische Behandlungsmethode. 3. verm. Aufl. Wien, Perles, 1925, str. 43.

Bostroem August. Methodik der Erziehung des hypnotischen Schlafes bei Menschen. Berlin u. Wien, Urban u. Schwarzenberg, 1925.

Mangold Ernst. Methodik der Versuche über tierische Hypnose. Berlin u. Wien, Urban u. Schwarzenberg, 1925.

Giese Fritz. Grundzüge der praktischen Psychologie. 1. Braunschweig, Vieweg u. Sohn, 1925.

Giese Fritz. Theorie der Psychotechnik. Braunschweig, Vieweg u. Son, 1925, str. VIII. 180.

Giese Fritz. Über Pauschalprüfungen bei Intelligenzuntersuchungen. — Zeitschrift f. Pädagog. Psychologie u. experimentelle Pädagogik, XXV (1924). 5—6. str. 137—147.

Sachs Hildegard. Psychologie und Berufsberatung. Die Bedeutg. d. systemat. Berufseignungspsychologie f. d. Verteilg. d. Arbeitskräfte im Wirtschaftsleben. Nebst e. Anh. üb. d. Problem e. glücklicheren Engliedrg. d. Frauen in d. Berufsleben. Langensalza, Beltz, 1925, str. 184.

a

b

Liebenberg Richard. Berufsberatung. Methode u. Technik. Leipzig, Quelle u. Meyer, 1925, str. VIII. 234.

Baumgarten Franziska. Zur Psychotechnik und Charakterologie des Regulierungsbeamten. Leipzig, Barth, 1925, str. 64.

Moser Lea. Zur Psychologie der studierenden Frau. Untersuchung der Motive des Frauenstudiums Basel, Kober, 1924, str. 50.

Spranger Eduard. Psychologie des Jugendalters. 4. durchges. Aufl. 13.—17. Tsd. Leipzig, Quelle und Meyer, 1925, str. XVI. 359.

Stern William. Anfänge der Reifezeit. Ein Knabentagebuch in psycholog. Bearb. Leipzig, Quelle und Meyer, 1925, str. VIII. 125.

Zwei Knabentagebücher Mit e. Einl. über die Bedeutung des Tagebuchs für die Jugendpsychologie hrsg. von Charlotte Bühler. Jena, Fischer, 1925, str. XIV. 169.

Bühler Charlotte u. Haas Johanna. Gibt es Fälle, in denen man lügen muss? Eine pädagog. psychol. Untersuchg. über d. Kinderlüge auf Grund e. Erheb. Wien, Deutscher Verlag f. Jugend u. Volk, 1924, str. V. 49.

Mateer Florence. The unstable child: An interpretation of psychology as a source of unbalanced behavior in abnormal and troublesome children. New York, Appleton and Co., 1924, str. XII. 471.

Maresca Mariano. Saggi sul concetto della pedagogia come filosofia applicata. Milano, Albrighi e Segati, 1925, str. 137.

Kriek Ernst. Philosophie der Erziehung. 3. u. 4. Tsd. Jena, Diederichs, 1925, str. 315.

Becker Herbert Theodor. Das Problem der Pädagogik in der kritischen Philosophie der Gegenwart. Langensalza, Beyer u. Söhne, 1925, str. 104.

Natorp Paul. Sozialpädagogik. Theorie d. Willenserzieh. auf d. Grundlage d. Gemeinschaft. 6. unveränd. Aufl. Stuttgart, Frommann, 1925, str. VIII. 400.

Grunwald Georg. Pädagogische Psychologie. Eine genet. Psychologie d. Wissenschaft, Kunst, Sittlichkeit u. Religion bis zur vollen Reife d. Menschen auf Grund e. differentiellen Psychologie d. Zöglings u. d. Erziehers. 2., verb. Aufl. Berlin, Dümmler, 1925, str. VIII. 436.

Mayer St.-Cel. E. Comment former des esprits solides et vivants. Essai de psychologie pédagogique. Paris, Natan, str. 277.

Stedman Lulu M. The education of gifted children. Yonkers on Hudson, Book Co., 1924, str. VII. 192.

Urbantschitsch Rudolf. Moderne Kindererziehung nach psychoanalytischen Erfahrungen. Wien, Perles, 1925, str. 37.

Petzelt Alfred. Konzentration bei Blinden. Eine psychologisch-pädagogische Studie. Leipzig, Akademische Verlagsgesellschaft, 1925, str. 84.

Sommer Robert. Tierpsychologie. Leipzig, Quelle und Meyer, 1925, str. VIII. 245.

Unruh Conrad Max v. Leben mit Tieren. Tierpsycholog. Plaudereien u. Erinnerungen. 4. Aufl. Stuttgart, Franckh., 1924, str. 167.

Berger K. Experimentelle Studien über Schallperzeption bei Reptilien. — Z. f. vgl. Physiol., I (1924). str. 517—540.

Frisch Karl v. Sinnesphysiologie und „Sprache“ der Bienen. Berlin, Springer, 1924, str. 27.

Wagner Adolf. Die Vernunft der Pflanze. Dresden, Reissner, 1924, str. 270.

Estetyka.

Arnout L. L'idéalisme dans les arts. Paris, Bureau d'Art, 1924, str. 93.

Panofsky E. „Idea“: Ein Beitrag zur Begriffsgeschichte der älteren Kunst-Theorie. Leipzig, Teubner, 1924, str. 145.

Märten Lu. Wesen und Veränderung der Formen-Künste. Resultate hist.-materialist. Untersuchgn. Frankfurt a. M., Taifun-Verlag, 1924, str. 296.

Lach Robert. Das Konstruktionsprinzip der Wiederholung in Musik, Sprache und Literatur. Wien, Hölder-Pichler-Tempsky in Komm., 1925, str. 40.

Werner H. Die Ursprünge der Lyrik. München, Reinhardt, 1924, str. 243.

Hartl Robert. Versuch einer psychologischen Grundlegung der Dichtungsgattungen. Wien, Österr. Schulbücherverlag, 1924, str. V. 140.

Audra P. La vision et l'expression plastiques. Paris, Chéron, 1924, str. 262.

Schmitz Eugen. Musikaesthetik. 2., unveränd. Aufl. Leipzig, Breitkopf u. Härtel, 1925, str. XVI. 217.

Elster Alexander. Musik und Erotik. Betrachtgn. zur Sexualsoziologie d. Musik Bonn, Marcus u. Weber, 1925, str. 58.

Etyka.

Puig Ignacio P. S. J. Teoria de las valencias positivas y negativas. Barcelona, Tip Casals, 1924.

Dibble G. B. The psychological theory of value. London, Constable, 12 S. 6 d.

Mackenzie J. S. Ultimate values in the light of contemporary thought. New York, Doran and Co., London, Hodder and Stoughton, 1924, str. X. 191. Doll. 1.25.

Kirn Otto. Sittliche Lebensanschauungen der Gegenwart. 4. Aufl., hrsg. von Horst Stephan. Leipzig, Teubner, 1924, str. VI. 112.

Bayet A. La science des faits moraux. Paris, Alcan, 1925, str. 136.

Rehmke Johannes. Ethik als Wissenschaft. 3., durchges. Aufl. Greifswald, Bamberg, 1925, str. 31.

Keller Martin. Ethik als Wissenschaft. Ein methodolog. Versuch. Zürich, Orell Füssli, 1925, str. VII. 148.

a

Messer August. Ethik. Eine philosop. Erörterg d. sittl. Grundfragen. 2., verb. Aufl. Leipzig, Quelle u. Meyer, 1925, str. IV. 133.

Heermance L. E. Codes of ethics. Burlington, Vt., Free Press Printing Co., 1924, str. VIII. 525. Doll. 4.

Rehmke Johannes. Grundlegung der Ethik als Wissenschaft. Leipzig, Quelle u. Meyer, 1925, str. V. 150.

Sommer Bruno. Moral u. Religion in ihrer Gegensätzlichkeit. Leipzig, Verlagsanstalt proletar. Freidenker, 1925, str. 24.

Ripert Georges. La règle morale dans les obligations civiles. Paris, Librairie générale de droit et jurisprudence, 1925, str. 396.

Buisson F. L'unité profonde de la moralité religieuse et de la moralité laïque. Bruxelles, Lamertin, 1924, 1*25 Fr.

Schulze Karl Ernst. Ethik der Dekadenz. Eine natürl. Ethik auf psycholog.-biolog. Grundlage. Leipzig, Lehmann u. Schüppel, 1925, str. VIII. 305.

Grimanelli P. La morale positive et le bonheur. Paris, d'Arthez, 1924, str. 532.

Häberlin Paul. Der Charakter. Basel, Kober, 1925, str. VIII. 341.

Filozofia społeczna.

Verweyen Johannes. Der soziale Mensch und seine Grundfragen. München, Reinhardt, 1924, str. 397.

Huzella Th. L'individu dans la vie sociale. Paris, Presses Univ. de France, str. 234.

Naville Adrien. Liberté, égalité, solidarité. Essais d'analyse. Lausanne, Payot et Cie., 1924, str. 124. 3 Fr.

Willoughby Westel W. The fundamental concept of public law. New York, Macmillan Co., 1924, str. XVII. 499.

Lamprecht Arno. Das Prinzip der Kausalität des seelischen und sozialen Geschehens insbesondere des Wirtschaftens. Eine positive Untersuchung über die Grundlage d. Sozialwissenschaften. Halberstadt, Meyer, 1925, str. XII. 140.

Binder Julius. Philosophie des Rechts. Berlin, Stilke, 1925, str. LIII. 1063.

Salomon Max. Grundlegung zur Rechtsphilosophie. 2., überarb. Aufl. Berlin-Grunewald, Dr. W. Rothschild, 1925, str. XI. 199.

Stammler Rudolf. Rechtsphilosophische Abhandlungen und Vorträge. Bd. 1. 1888—1913. Charlottenburg, Pan Verlag Heise, 1925, str. XI. 459.

Kaufmann Felix. Die Kriterien des Rechts. Eine Untersuchung über die Prinzipien der juristischen Methodenlehre. Tübingen, Mohr, 1924, str. VIII. 164.

Donati Benvenuto. Essenza e finalità della scienza del diritto. Macerata, Bianchini, 1924, str. 92.

Mario Rotondi. Equità e principii generali di diritto. Milano, Soc. Ed. Libreria, 1924, str. 10.

b

Jerusalem Franz W. Soziologie des Rechts. 2 Bde. 1. Gesetzmässigkeit u. Kollektivität. Jena, Fischer, 1925, str. XVIII. 424.

Wurzel Karl Georg. Die Sozialdynamik des Rechts. Die Lehre von den Eigenkräften d. Rechtslebens als Verbindungsgebiet d. auseinanderstrebenden Rechtstheorien. Wien, Bondi u. Sohn, 1924, str. 160.

Michoud Léon. La théorie de la personnalité morale et son application au droit français. 2e édition. Première partie: Notion de personnalité morale. Classification et création des personnes morales. Paris, Pichon et Durand, 1924, str. IV. 513. 65 Fr.

Latini Joseph. Juris criminalis philosophici summa lineamenta ad usum scholarum facultatis iuridicae pontificii seminarii Romani. Torino, Marietti, 1924, str. 213.

Pollitz Paul. Die Psychologie des Verbrechers. Kriminalpsychologie, 3. Aufl. Leipzig, Teubner, 1925, str. IV. 128.

Kraft Julius. Die philosophischen Grundlagen der Kriminalpolitik. Berlin-Grunewald, Rothschild, 1925, str. 80.

Pende Nicola. Konstitution und innere Sekretion. Nebst e. Versuch d. Anwendg d. Endokrinologie in d. Kriminalpsychologie. Budapest, Novak u. Comp., 1924, str. 63.

Fröschels Emil. Psychologie der Sprache. Wien, Deuticke, 1925, str. V. 186.

Lloyd E. R. Life and word: An essay in psychology. London, Longmans, Green and Co., 1924, str. XVI. 139. 7 S. 6 d.

Hoffmann Ernst. Die Sprache und die archaische Logik. Tübingen, Mohr, 1925, str. VIII. 79.

Hoffmann-Krayer Eduard. Grundsätzliches über Ursprung und Wirkungen der Akzentuation. — Beiträge zur germanischen Sprachwissenschaft, str. 35—57.

Cassirer Ernst. Sprache und Mythos. Ein Beitr. zum Problem d. Götternamen. Leipzig, Teubner, 1925, str. 87.

Elias N. Idee und Individuum. Ein Beitrag zur Philosophie der Geschichte. Diss. Breslau, 1924.

Lorenz Reinhold. Der Historismus. — Oesterreichische Rundschau, XX. 5, str. 359—372.

Filozofia przyrody.

Russell Bertrand. Icarus, or the future of science. New York, Dutton et Co., 1924, str. 64. Doll. 1.

Dewey John. Experience and nature. Chicago and London, Open Court Co., 1925, str. 443. Doll. 3.

Hobson W. E. The ideal aim of physical science. Cambridge University Press, 1925, str. 34. 2 S.

Lazerges E. Les grandes hypothèses de la science moderne. Paris, Nathan, str. 277.

a

Vasiliev V. A. Space time, motion. Trans. by H. M. Lucas and C. P. Sanger. London, Chatto and Windus, 1924, str. XXIII. 232. 7 S.

Weyl Hermann. Was ist Materie? Zwei Aufsätze zur Naturphilosophie. Berlin, Springer, 1924, str. IV. 88.

Hentschel Willibald. Ein naturphilosophisches Problem. Ueber d. Umkehrbarkeit radioaktiver Vorgänge im Weltraum. 2. Aufl. Leipzig, Verlag Aufstiege, 1925, str. 18.

Descogs Pedro. Essai critique sur l'hylémorphisme. Paris, Beauchesne, 1924, str. 415. 29:50 Fr.

Stölzle Remigius. Die Finalität in der Natur. Hrsg. von Paula Stölzle. Habelschwerdt, Frank, 1925, str. 48.

Collin R. Physique et métaphysique de la vie. Esquisse d'une interprétation synthétique des phénomènes vitaux. Paris, Doin, 1925, str. VIII. 104. 4 Fr.

Bleuler Eugen. Die Psychoide als Prinzip der organischen Entwicklung. Berlin, Springer, 1925, str. VI. 152.

Joseph H. W. B. The concept of evolution. New York, Oxford University Press, American Branch, 1924, str. 32. Doll. 7.

Luchtenberg Paul. Das Lebensrätsel des Instinktiven. Bd. 1. Instinktforschung u. Teleologieproblem. Langensalza, Beyer u. Söhne, 1925, str. 107.

Meyerson É. La déduction relativiste. Paris, Payot, 1925, str. XVI. 396. 15 Fr.

Lérodu R. L'équivoque d'Einstein. Paris, Press. Un. de F., 1925, str. 66.

Keller Hugo. Gegenbeweise gegen die Relativitätstheorie. Leipzig, Hillmann, 1925, str. 30.

Filozofia religii.

Steffes Johann Peter. Religionsphilosophie. Kempten, Kösel u. Pustet, 1925, str. X. 280.

Steinmann Theophil. Ueber philosophische Deutung der Religion. — Zeitschrift f. Theologie u. Kirche, V (1924). 1. str. 1—15.

Selbie W. R. The psychology of religion. Oxford, Clarendon, 1924.

Leuba H. J. The psychology of religious mysticism. London, Kegan, Trench, Trubner and Co., Ltd., 1925, str. XII. 336. 15 S.

Hill A. J. From agnosticism to belief. London, Methuen and Co., Ltd., 1924, str. IX. 213. 7 S. 6 d.

Cassirer Ernst. Philosophie der symbolischen Formen. Tl. 2. Das mythische Denken. Berlin, Cassirer, 1925, str. XVI. 320.

Völlmecke Hans. Die Gottesidee im Bewusstsein der Menschheit. Religionsphilosoph. Betrachtgn. über d. Geheimlehren als vermeintl. Weltweisheit. Hildesheim, Borgmeyer, 1924, str. 151.

Lüttge Willy. Die Dialektik der Gottesidee in der Theologie der Gegenwart, Tübingen, Mohr, 1925, str. 27.

b

Kreylinger R. Les rapports de la morale et de la religion chez les peuples orientaux. Bruxelles, Lamertin, 1924, 1:50.

Lemme Ludwig. Atheistische Religion. — Der Geisteskampf d. Gegenwart, LX (1924). 6. str. 122—134.

Mauthner Fritz. Gottlose Mystik. Dresden, Reissner, 1925, str. 130.

Arseniew Nicolas v. Ostkirche und Mystik. 1. Vom Geist d. morgenländ. Kirche. 2. Verklärg d. Welt u. d. Lebens in d. christl. Mystik. Mit e. Geleitw. d. Hrsg. Friedrich Heiler. München, Reinhardt, 1925, str. X. 115.

Mc Clelland H. T. Mysticism and magic. — Open Court, XXXVIII. 5. str. 310—20.

Ewald Oskar. Die Religion des Lebens. Basel, Kober, 1925, str. 436.

Willink M. D. R. The prophetic consciousness. London, Society for Promoting Christian Knowledge, 1924, str. X. 118.

Schou Hans Jacob. Religion und krankhaftes Seelenleben. 6 Vorlesgn. Aus d. Dän. von Daniel Enoch. Schwerin, Bahn, 1925, str. 127.

Metapsychika.

Strauss Erwin. Zur Logik und Psychologie des Okkultismus. — Klinische Wochenschrift, (1924). 19. str. 843—846.

Oesterreich Traugott Konstantin. Die philosophische Bedeutung der mediumistischen Phänomene. Erw. Vortrag. Stuttgart, Kohlhammer, 1924, str. VII. 54.

Seeling Otto. Hellschen. Eine Studie mit bes. Berück. d. Experimentes im Dessauer Gerichtsgefängnis, nebst Wiedergabe d. aml. Protokolles. Berlin, Pyramidenverlag, Dr. Schwarz und Co., 1925, str. 143.

Debo F. Der psychische Monismus u. d. Theorie d. parapsychischen Erscheinungen. — Psychische Studien, LI. 5. str. 275—81.

WIADOMOŚCI WYDAWNICZE.

Warszawski Instytut filozoficzny wydał dalszy tom Seryi I. Biblioteki filozoficznej: J. O. de la Mettrie, Człowiek-maszyna. Przekład S. Rudniańskiego. Warszawa, 1925. Str. LXIV. i 132. Z portretem autora.

Nauka Polska, jej potrzeby, organizacya i rozwój. Ukazał się pod tym tytułem nowy rocznik Kasy Mianowskiego (Instytutu popierania twórczości naukowej) za rok 1924, z kolei piąty (str. 551). Pierwsze dwa tomy zawierały odpowiedzi około stu uczonych polskich na ankiety Kasy Mianowskiego o potrzebach nauki polskiej (m. i. w tomie I. Tad. Kotarbiński: W sprawie potrzeb filozofii u nas. Kazimierz Twardowski: O potrzebach filozofii polskiej. Stefan Błachowski: W sprawie potrzeb naukowych psychologii. W tomie II. Antoni Peretiatkowicz: O potrzebach encyklopedyi i filozofii prawa. Witold Rubczyński: O najpilniejszych potrzebach

a

nauki polskiej w zakresie historii filozofii). Tom III. zawierał pamiętnik Zjazdu, zwołanego przez Kasę Mianowskiego w Warszawie w r. 1920 dla rozważania szeregu zagadnień organizacji naukowej w celu wyjaśnienia roli nauki w życiu narodowym i jej potrzeb a zarazem dla stworzenia planu popierania nauki przez społeczeństwo i państwo. Tom IV. i V. są już tomami czasopisma, organu poświęconego systematycznemu badaniu życia nauki w odrodzonej Polsce jako jednego z najważniejszych czynników nowoczesnego życia narodów. To też począwszy od tomu IV. „Nauka Polska“ zawiera stałe rubryki. W rubryce naczelnej, poświęconej badaniu nauki, rozważane są zagadnienia teoretyczne. W tomie IV. rubryka ta obejmowała m. i. rozprawy Jana Rozwadowskiego p. t. „Nauka, religia i sztuka“, Stanisława Ossowskiego p. t. „Funkcja dziejowa nauki“ i Andrzeja Gawrońskiego p. t. „Nauka narodowa czy międzynarodowa“? W tomie V. mieści się w tej rubryce rozprawa Floryana Znanińskiego p. t. „Przedmiot i zadanie nauki o wiedzy“ (str. 1—78); następna rubryka tego tomu zawiera jedenastę artykułów na temat kwestyi: „Co traci Polska skutkiem niedostatecznego uprawiania nauki“? — wśród nich artykuł Władysława Witwickiego, rozważającego to pytanie w odniesieniu do filozofii (str. 176—181). Dalsza rubryka zajmuje się życiem naukowym na prowincyi, poczem następują wiadomości o ruchu organizacyjnym na polu nauki oraz artykuły poświęcone dziejom organizacji nauki polskiej, wśród nich artykuł Adama Fischera p. t. „Ofiarność Lwowa na cele naukowe“ (str. 226—240). Dalej zawiera tom V. artykuły o organizacji nauki we Francyi, we Włoszech, w Danii, Czechosłowacyi, Finlandyi i Anglii, oraz informacje o stosunkach naukowych Polski z zagranicą. Tom zamyka Kronika o nowopowstałych organizacjach naukowych, o ofiarności społeczeństwa na cele naukowe, subwencyonowaniu nauki przez Państwo i t. p. Na końcu zamieszczono dokładny skorowidz rzeczowy i nazwiskowy, ułatwiający czytelnikowi korzystanie z obfitej treści tomu. Dodano też — podobnie jak w tomie IV. — broszurkę francuską o 30 stronicach, streszczającą zawartość tomu V-ego dla zagranicy. — Tom VI. „Nauki Polskiej“ za rok 1925 w układzie podobnym już się przygotowuje do druku.

Boethiusa *Consolatio philosophiae* jakoteż jego *Opuscula christiana* wyjdą wkrótce w nowem krytycznem wydaniu staraniem istniejącej przywiedzińskiej Akademii nauk Komisji Ojców Kościoła. *Consolatio philosophiae* przygotował do druku W. Weinberger, *Opuscula christiana* E. K. Rand.

Series scholastica et mystica. (*Opuscula et textus historiam ecclesiae eiusque vitam atque doctrinam illustrantia*). Pod tym tytułem przystąpiła Księgarnia Aschendorff'a w Monasterze

b

w Westfalii do publikacyi dziełek i tekstów, mającej ułatwić a często umożliwić lekturę i ćwiczenia seminaryjne z zakresu scholastyki i mistyki, niezmiernie dzisiaj utrudnione z powodu braku łatwo dostępnych wydań dotyczących autorów. Każdy tomik obejmie 16 do 64 stronic druku i będzie zaopatrzony we wstęp, w objaśnienia i bibliografię. Wydawnictwo pozostaje pod kierownictwem M. Grabmanna i Fr. Pelstera. Wśród pierwszych tomików są projektowane: Tomasa z Akwinu *Opusculum de ente et essentia*; Tegoż *Quaestiones de natura fidei*; Henryka de Harclej *Quaestio inedita de univocatione entis inter Deum et creaturam*; Remigiusza de Girolamis *De divisione philosophiae*; *Textus inediti ad psychologiam Durandi a S. Porciano*.

Korespondencya Jana Jakóba Rousseau'a. Wydany nakładem firmy A. Colin w Paryżu tom III. tej publikacyi (zob. Ruch filozoficzny VIII. str. 153 a oraz IX. str. 22 a) obejmuje lata 1757—1758 pod tytułem: „J. J. Rousseau à l'Ermitage et a Mont Louis“. Cena tomu o 400 str. i 7 tablicach wynosi 25 franków francuskich.

Philosophische Monatshefte der Kant-Studien. Pod tym tytułem Towarzystwo im. Kanta wydaje począwszy od r. 1925 nowy miesięcznik — obok dotychczasowego swego organu „Kant-Studien“. Redakcyę nowego pisma tworzą: Wiktor Engelhard, Jan Lochner, Paweł Menzer i Artur Liebert. Pismo to o charakterze informacyjnym zawiera w każdym numerze: a) artykuł wstępny, zdający sprawę z chwilowego stanu badań, dotyczących rozmaitych zagadnień współczesnego życia duchowego; b) sprawozdania z najnowszych publikacyj w dziedzinie wszystkich nauk filozoficznych i w dziedzinach pokrewnych; c) przegląd czasopism, obejmujący międzynarodową peryodyczną literaturę filozoficzną; d) kronikę, zawierającą wiadomości o konkursach, odczytach, zmianach personalnych i t. p. Członkowie Towarzystwa im. Kanta otrzymywać będą nowy miesięcznik bezpłatnie. Dla nieczłonków abonament wynosi 4 marki kwartalnie. Abonować można przez księgarnię lub wprost u firmy nakładowej „Pan-Verlag“, Rolf Heise, Charlottenburg 2.

Beihefte zu den Annalen der Philosophie und philosophischen Kritik. Redakcyja czasopisma „Annalen der Philosophie und philosophischen Kritik“ przystąpiła do wydawania pod powyższym tytułem zeszytów uzupełniających, z których każdy obejmować będzie jedną monografię. Pierwszy zeszyt zawiera rozprawę O. Bunne-manna p. t. „Ueber die Organifikation. Eine von pathologischen Zuständen ausgehende biologische Studie“. (Lipsk, Felix Meiner, str. 93. Cena 3.60 M. niem.).

Philosophischer Anzeiger. Czasopismo to, poświęcone współdziałaniu filozofii i nauk szczegółowych, zaczęło wychodzić pod redakcyą Helmutha Plessnera nakładem księgarni Fry-

a

deryka Cohena w Bonn. Współredaktorami są dla filozofii N. Hartmann (Marburg), M. Heidegger (Marburg), H. Heimsoeth (Królewiec) i G. Mich (Getynga), dla psychologii eksperymentalnej A. Grünbaum (Amsterdam), dla psychopatologii K. Schneider (Kolonja), dla medycyny V. Weizsäcker (Heidelberg), dla biologii teoretycznej F. J. J. Buijtendijk (Groningen), dla matematyki K. Reidemeister (Wiedeń), dla filologii klasycznej J. Kroll (Kolonja), dla romanistyki E. R. Curtius (Heidelberg), dla anglistyki C. Hübener (Królewiec), dla historii J. Hashagen (Kolonja), dla prawnictwa A. Baumgarten (Bazylea) i dla teorii sztuki W. Worringer (Bonn). Nowe czasopismo pragnie przyczynić się do wzajemnego zbliżenia i porozumienia się nauk szczegółowych, które stały się sobie obcymi wskutek nieuniknionej specjalizacji; drogą zaś do tego celu ma być rozwój filozofii w duchu współczesnej metody badania, czyniącej zadość jaknajważniejszej pojętym wymogom ścisłości. Ze rozwój filozofii w tym kierunku — przeciwnym wszelkiemu romantyzmowi — jest możliwy, dowodzą — jak mówi prospekt — prace Diltheya i jego uczniów, potężny ruch neokantowski oraz badania fenomenologiczne Husserla i jego szkoły. Pierwszy rocznik nowego czasopisma wychodzi w dwóch tomach półrocznych w cenie po 8 Mk; od roku 1926 począwszy czasopismo będzie wychodziło w zeszytach dwumiesięcznych.

Neue Psychologische Studien. Nawiązując nazwę do wydawanych swego czasu przez W. Wundta „Psychologische Studien“, które były dalszym ciągiem wydawanych długie lata przez Wundta „Philosophische Studien“, Prof. Dr. Felix Krüger, następca Wundta na katedrze lipskiej, przystąpił do publikacji prac z zakresu psychologii eksperymentalnej, pochodzących przedewszystkiem z Pracowni psychologicznej Uniwersytetu lipskiego. Każdy tom ma obejmować prace, pokrewne swemi tematami. I tak tom I. jest poświęcony jakościom kompleksowym, postaciom i uczuciom, traktowanym jako pewien rodzaj jakości kompleksowych. Na treść tego tomu składają się następujące rozprawy: F. Krüger: O całościach przeżywania. — J. Herrmann: Całościowe przeżywania przy wniach. — W. Würdemann: Powonienie i pamięć. — F. Sander: Rytmika przestrzenna. — E. Lenk: O optycznym ujmowaniu prawidłowo geometrycznych postaci. — F. Sander: Złudzenia optyczne a psychologia. — G. Ipsen: O ujmowaniu postaci. — Tenze: Zjawisko Ranschburga. — J. Rudert: Przyczynek kazuistyczny do nauki o asymetrii funkcjonalnej półkuli mózgowych. — Tom II. nosi wspólny tytuł „Światło i barwa“ i zawiera następujące rozprawy: E. Bergfeld: Podział odcinków i najbardziej używane systemy liczbowe. — Th. Schjelderup-Ebbe: Kontrast w zakresie zmysłu światła i barwy. — F. Donath

b

Funkcjonalna zależność między podniętą a wrażeniem przy nasyceniu barwy. — F. Ehrlich: O pamięci barw i o jej stosunku do malarstwa w pracowni i pod gołym niebem.

W. Weissenborn: Położenie jakości w kole barw, oznaczone metodą progową (zarazem zbadanie teorii barw W. Ostwalda). — J. K. Fiedler: Zagadnienie barwy czarnej i białej. — A. Kirschmann: Barwy widma odwróconego. — Każdy tom obejmuje 40 arkuszy druku i kosztuje 25 Mk. Wydawnictwo wychodzi nakładem Księgarni C. H. Becka w Monachium.

Zeitschrift für Völkerpsychologie und Soziologie wydaje nakładem C. L. Hirschfelda w Lipsku Dr. Ryszard Thurnwald, Profesor Uniwersytetu w Berlinie. Czasopismo wychodzi od roku 1925 jako kwartalnik; każdy zeszyt obejmuje około sześć arkuszy druku. Cena za rocznik 15 Mk. Współredaktorami czasopisma są Prof. Dr. F. Alverdes (Halle), Dr. R. Bolte (Bremen), B. Malinowski (Londyn) i Prof. Dr. E. Schwiedland (Wiedeń).

Forschungen zur Völkerpsychologie und Soziologie zaczął wydawać Profesor Uniwersytetu berlińskiego Dr. Ryszard Thurnwald nakładem C. L. Hirschfelda w Lipsku. Jako I. tom tego wydawnictwa, będącego uzupełnieniem czasopisma *Zeitschrift für Völkerpsychologie und Soziologie*, wyszło dzieło Dra F. Alverdesa, Profesora Uniwersytetu w Halle, p. t. *Tiersociologie* (str. VI. i 152, cena 4*80 Mk.). *Rzecz* cała obejmuje szczegółową i ogólną socyologię zwierząt. Pierwsza bada poszczególne postacie zrzyszania się zwierząt, występujące w różnych formach małżeństwa oraz tworzenia rodziny, trzody i „państwa“. Ogólna socyologia zwierząt bada owe ogólne zjawiska, które ujawniają się w każdym prawdziwym uspołecznieniu, jak np. ustanowienie pewnej hierarchii, wzajemne porozumiewanie się i dopomaganie sobie i t. p. W zakończeniu książka omawia społeczną biologię człowieka, w ramach, w których na to pozwala dzisiejszy stan socyologii porównawczej.

Ethos, kwartalnik, poświęcony socyologii, filozofii historii i filozofii kultury, zaczął wychodzić pod redakcją Prof. Dr. D. Koigena, F. Hilkerera i Prof. Dr. F. Schneersohna nakładem księgarni G. Brauna w Karlsruhe. Prenumerata za rocznik wynosi 18 Mk. Nowe czasopismo wzięło sobie za hasło „poznanie i udostępnienie sił duchowych i kulturalnych ludzkiej wspólnoty“; pragnie ono służyć swemu celowi drogą bezstronnych, ściśle naukowych badań.

Zeitschrift für Menschenkunde. Blätter für Charakterologie und angewandte Psychologie. Czasopismo pod powyższym tytułem zaczęło wychodzić nakładem N. Kampmanna w Celle pod redakcją H. v. Hattingberga i N. Kampmanna. Rocznik o 6 zeszytach kosztuje w prenumeracie 8 Mk. niem.

a

Pisma zbiorowe Zygmunta Freuda wydaje firma „Internationaler psycho-analytischer Verlag“ w Wiedniu, VII. Andreasgasse 3. Publikacja, którą przy współudziale samego Freuda kieruje Anna Freud i A. J. Storfer, obejmuje wszystkie prace Freuda i obliczona jest na 11 tomów; wyszło już tomów ośm — reszta ma się ukazać jeszcze w roku 1925. Całość wydawnictwa kosztuje broszurowana 180 Mk., w oprawie płóciennej 220 Mk., w półskórku 280 Mk., w skórze 680 Mk.

Studi periodici di filosofia del diritto e dello Stato. Tom I. tego wydawnictwa (zob. Ruch filozoficzny VIII. str. 154 a) zawiera m. i. następujące rozprawy: M. Barillari: Per l'interpretazione vichiana della Storia. — A. Bartolomei: Diritto pubblico e filosofia. — G. Furlani: Studi aristotelici. — F. Tota: Lineamenti di una dottrina della Morale e del Diritto.

Libretti di vita nazywa się nowe wydawnictwo, podjęte przez firmę nakładową Paravia w Turynie. Dotychczas ukazały się m. i. następujące tomiki: G. M. Guyau, La fede del avvenire; Talmud, zbiór maksym, parabol i legend; J. Böhme, Pisma religijne. W ramach nowego wydawnictwa zapowiedziane są m. i. następujące publikacje: V. Solovjov, Bene della natura umana (wydawca Prof. E. Lo Gatto); Towiański, Lo spirito e l'azione (wydawca Prof. M. B. Begy); Plotinus, Dio. Wybór z Ennead ze wstępem A. Banfi'ego.

Logos. Po jedenastoletniej przerwie ukazał się nowy zeszyt z datą roku 1925 czasopisma rosyjskiego „Logos“, które wychodziło już przed wojną jako osobny dział międzynarodowego czasopisma tej nazwy. Na treść pierwszego zeszytu wskrzeszonego rosyjskiego „Logosu“, który ukazał się w Pradze, składają się następujące artykuły: B. W. Jakowienko: „Potęga filozofii“ (artykuł dedykowany Prezydentowi Masarykowi); N. O. Łosskij: „Spekulacja jako metoda filozofii“; W. Seze man: „Platonizm, Plotinus i czasy dzisiejsze“. W dziale krytycznym zeszyt przynosi rzecz H. Rickerta: „Metoda filozofii a danosć bezpośrednia“, rozważania W. Szkacha p. t. „Masaryk a pozytywizm“ oraz uwagi S. J. Gessena o Logice Łosskiego, która się ukazała w r. 1923 w Berlinie w drugim wydaniu. Zeszyt zamykają dwie prace bibliograficzne: B. W. Jakowienko pisze o „Dziesięcioleciu filozofii rosyjskiej (1914—1924)“ a Ferd. Pelikan daje „Przegląd najnowszej filozofii czeskiej“.

Katalogi. Librairie J. Vrin, 71 rue Saint Jacques, Paris V. Katalogi antykwarskie Nr. 81 do 86, zawierające m. i. dzieła z zakresu filozofii. — Galloway and Porter, Booksellers, Cambridge, England. Katalog Nr. 144, zawierający 527 tytułów dzieł filozoficznych, pochodzących przeważnie z biblioteki I. E. Mc. Taggarta. — Nürnberg Antiquariat, G. m. b. H. Nürnberg, Burgstr. 11. Katalog Nr. XI. zawiera 317

b

tytułów dzieł filozoficznych. — Paul Aliche, Dresden, Grunaer Str. 19. Ant.-Kat. Nr. 155 obejmuje 1192 tytułów z zakresu filozofii i pedagogiki. — A. L. Hasbach, Wien. I. Schulerstr. 18. Katalog Nr. 4 zawiera 541 tytułów filozoficznych. — Wilhelm Heims, Leipzig, Talstr. 17. Kat. Nr. 100 Philosophie, str. 16. — Kat. Nr. 101 Psychologie, str. 20. — Kat. Nr. 103 Allgemeine Philosophie, str. 16. — Rudolph Höhnisch, Leipzig, Gustav Freytag Str. 40. Katalog 14 Philosophie, 526 numerów. — H. F. Köhlers Antiquarium, Leipzig, Täubchenweg 21. Ant.-Kat. Neue Folge Nr. 16 Philosophie, 3589 tytułów, ułożonych w XVIII rubrykach. — Alfred Lorentz, Leipzig, Kurprinzstr. 10. Kat. Nr. 291 Philosophie, 5721 tytułów. — Librairie Terquem, 1. rue Scribe, Paris, Catalogue, Juin 1925, Nouvelle serie, 13, Nr. 5369—6036 — wśród nich liczne tytuły filozoficzne. — B. G. Teubner, Leipzig, Verlagsverzeichnis: Philosophie und Religion. str. 28. — Emile Nourry, Librairie ancienne et moderne, 62, rue des Écoles, Paris. Le Bibliophile ès sciences psychiques. Catalogue de livres d'occasion. Nr. 25. Juillet, 1925. I. Histoire des religions, archéologie, Folk-lore etc. II. Philosophie et sciences générales. III. Sciences occultes, magie, sorcellerie, spiritisme etc. Razem 1182 tytułów.

WYKŁADY, ODCZYTY, REFERATY.

Polskie Towarzystwo filozoficzne (Lwów). Na 255. posiedzeniu naukowym dnia 6. czerwca 1925 Dr. J. Frostig wygłosił odczyt p. t. „Uświadomienie i »sfera«“. Problem, który został w odczycie rozwinięty, odnosi się do metody i podstaw analizy indywidualnej. Rozwiązanie problemu wychodziło z założenia Vaihingera, wywodzącego, że myślenie naukowe przystosowuje się drogą powolnej i często fiktywnej adaptacji do materiału naukowego. Prelegentowi szło tedy o wytworzenie aparatu myślowego, przydatnego do opracowania materiału psychologicznego, prezentującego się przy badaniu indywidualnym. Inaczej aniżeli w innych naukach empirycznych materiały ten stawia tutaj badaniu naukowemu bardzo szczególne zagadnienia. Tem, co podpada pod zakres badania, są nietylko rzeczy poznane (w psychologicznym — nie epistemologicznym — znaczeniu), lecz także i samo poznanie. Wytwarza się przy próbie empirycznego uchwycenia poznawania regres, prowadzący do absurdu. Poznawania nie można więc empirycznie tłumaczyć, można je jedynie opisać. Opisuje się poznanie w czystym oglądzie istoty (reine Wesensschau, Husserl), a opis ten może być zużytkowany jako instrument w analizie indywidualnej — z pełnym jednak zrozumieniem różnicy pomiędzy myśleniem poznawczym fenomenologii, a myśleniem metodycznym-opisowym analizy. Struktury poznania, zdobyte drogą ideacyi, niezależne są od czasu i przestrzeni, dane w jednej —

a

transcendentalnej — świadomości. Nasuwa się pytanie, jak jest możliwa ich ważność dla wielkości jednostek świadomych, albo dlaczego wszyscy w mniej lub więcej ten sam sposób poznają. Analiza psychologiczna stwierdza, że istnienie przedmiotów rzeczywistych zawisłe jest od aktu spostrzeżeniowego i od sądu orzekającego o istnieniu przedmiotu. Wzrost tetyczny tego sądu stanowią sądy przedstawione, przez inne jednostki świadome wydane, a przez jednostkę sąd wydającą zrozumiane. Te sądy wyrażone i zrozumiane stanowią podłoże aktu tetycznego. W każdym więc sądzie odnoszącym się do rzeczywistości zawarte jest implícite przeświadczenie o jego zrozumiałości i wyrażalności. Rzeczywistość jest tedy niejako zawieszona na niciach wzajemnego porozumienia, na niciach aktów ze sobą splątanych, a ku przedmiotowi promieniujących. Bez wyrażalności niema świata rzeczywistego. Świadomość nasza rozwijała się w odniesieniu do przedmiotów rzeczywistych; funkcją jej jest poznanie rzeczywistości; tyle jest świadomości, ile jest przedmiotowości, a tyle przedmiotowości, ile rzeczywistości. Świadomość, odnosząca się do rzeczywistości, musiała, jak wynika z poprzedniej analizy psychologicznej, rozwijać się wspólnie, jako świadomość międzyjednostkowa, zbiorowa. Świadomość rozwija się jedynie wspólnym wysiłkiem, a każdy przedmiot jest rezultatem pracy noicznej wielu pokoleń, które dany przedmiot ufundowały i wybudowały mu nazwę. — Idąc teraz drogą odwrotną do kierunku, w którym szły badania Husserla, stara się analiza jednostkowa wypełnić treścią empiryczną zredukowane przez fenomenologię części poznawania. Noemat (Husserl) jest jedynie jądrem przepływu psychicznego, wokół tego jądra (na przecięciu statycznego przeżywania) kłębią się stany pół- i pod-świadome, „treści psychiczne“, „budzące się akty“, psychematy ginące w półmrokach niejasnych przedstawień i zaledwie pojętych przedmiotów, obrzeża noematu („fringes“ Jamesowskie). I tu jest kres bezpośredniego oglądu. W noemacie zawarty jest sens przedmiotów. Sens ich spełnia się w różnych jednostkach w rozmaity sposób. W spełnieniu „przeżywamy“ noemat, sygnifikowany we wyrazie (samotnym czy też allopsychicznym); dzięki niemu przedmiot staje przed nami „plastycznie“ w całej swej „pełni“, „realnie“ i „bezpośrednio“. Przeżywanie jest w swej części świadomej spełnianiem noematu. Spełnianie nie jest wolne; wykazuje pewne determinacje. Analiza psychologiczna dowodzi, że morphe każdorazowego przekroju statycznego zawisła jest od dwóch czynników: 1. od determinanty noicznej, wywodzącej się ze zespołu noicznego, ze sensu osobowości, z indywidualnego całokształtu i 2. od determinanty, która nadaje kształt, barwę i plastykę noematowi, determinanty „sferycznej“. „Sfera“ jest pojęciem fiktywnym, odpowiada „systemom nieświadomym“ Freuda, ale nie prze-

b

sądza struktury nieświadomego w sensie freudowskim. „Sfera“ posiada jednak niewątpliwie własną strukturę, do której poznania dojść można konstruktywnie drogą badania snów i wolnej asocjacji. W myśl tedy powyższych wywodów analiza indywidualna jest nauką empiryczną, badającą całokształt psychiczny. Jej przedmiotem jest przeżywanie tej a nie innej osobowości. Przeżywanie to stara się analiza jednostkowa wpród możliwie dokładnie opisać, później usiłuje poznać strukturę intencjonalną, poznawczą osobowości. Czyni to drogą opisywania jej poszczególnych odchyłeń od kanonu poznania rzeczywistości. Wreszcie metodą psychoanalityczną rozpoznaje strukturę sfery. (Autoreferat).

Na 256. posiedzeniu naukowym dnia 13. czerwca 1925 Dr. J. Frostig przedstawił w związku z odczytem, wygłoszonym na 255. posiedzeniu naukowym, analizę pewnego przypadku zaburzenia w rozumieniu wyrazów. W dyskusji zabierali głos pp. Aleksandrowicz, Baley, Katzenellenbogen, Twardowski i prelegent.

Sekcja psychologiczna. 1. posiedzenie 2. maja 1925 Dr. Stefan Baley: O fechnerowskiej zasadzie pomocy. — 2. posiedzenie 25. czerwca 1925 Dr. Leopold Wołowicz: O niektórych złudzeniach geometryczno-optycznych (z pokazami).

Warszawski Instytut filozoficzny. Sekcja teorii poznania. 30. marca 1925 B. Gawęcki: Zagajenie dyskusji: Idealizm szkoły marburskiej a realizm krytyczny. — 27. kwietnia 1925 B. Bornstein: Architektura poznania.

Sekcja historii filozofii: 3. marca 1925 Dyskusja na temat filozoficznych podstaw marksyzmu. — 24. marca 1925 H. Leleszówna: Historia filozofii we Francji w ostatnich 30 latach. — 28. kwietnia 1925 W. Radziwonowicz: Synechologia Fechnera-Hilarowa. — 19. maja 1925 I. Myślicki: Feliks Jaroński.

Sekcja logiki: 29. kwietnia 1925 A. Tarski: Zagadnienie zupełności teorii dedukcji. — 22. maja 1925 Jan Łukasiewicz: Dowód zupełności teorii dedukcji.

Sekcje połączone: 6. marca 1925 M. Łoskij: Zagajenie dyskusji: Zasada największej pełni bytu jako reguła metodologiczna (po rosyjsku). — 6. czerwca 1925 K. Vórovka (Praga czeska): *Connaissance et action*¹⁾. — 19. czer-

¹⁾ Główne tezy swego odczytu sformułował Prelegent w sposób następujący:

1. La portée de notre connaissance dépasse la portée de nos actions.
2. Le rôle de notre activité dans la connaissance est différent selon qu'il s'agit d'objets réels (I.) ou d'objets idéaux (II.).

I.

3. Pour distinguer la réalité de l'illusion nous nous basons sur les effets prévus et causés par nos actions volontaires.

4. Le mot „cause“ reçoit en méthodologie des sciences du moins deux sens différents (5, 6).

5. L'effet doit être postérieur à la cause. Dans ce cas il faut introduire les concepts plus précis de l'action suffisante et de l'effet achevé.

a

ca 1925 W. Caldwell (Montreal-Kanada): *Philosophy and Sociology*.

Wykład publiczny. Staraniem Warszawskiego Instytutu filozoficznego Prof. K. Vórovka z Pragi czeskiej wygłosił 5. czerwca 1925 w sali klubu artystycznego wykład publiczny w języku francuskim p. t. *Science, Philosophie, Religion*.

Polskie Towarzystwo Psychologiczne. (Warszawa), 299. Posiedzenie naukowe 23. marca 1925 p. Tomasz Parczewski: „Z fenomenologii jaźni”. Zagadnienie jaźni dotychczas jest sporne. W tym sporze można wykorzystać pewne empiryczne dane samoobserwacji w wypadkach niektórych niezwykłych stanów psychicznych (nie patologicznych). Są to stany skrajnego wyeliminowania jaźni ze stanów psychicznych i najdalej posuniętego przeciwstawienia się jaźni i stanom świadomości i ciała. Takie stany uzewnętrznienia jaźni dają możliwość wysnucia następujących wniosków: 1. Eliminacja jaźni jest możliwą (choćaby na krótko). Jaźń istotnie uzewnętrznia się i obserwuje stany psychiczne. 2. Stan taki jest bardzo przykry ale i ciekawy. 3. Jaźń „wypuszczona” nie zdradza samodzielności. Powstaje obawa, że zginie lub nie wróci do ciała. 4. „Wrócona” jaźń powraca do poprzedniej harmonii. 5. „Wyjście” jaźni odczuwa się jako proces chociaż przykry, jednak jakiś wyższy; zaś „powrót” — jako obniżenie, przyćmienie. — Stan tego uzewnętrznienia jaźni patologiczny nie jest, gdyż możliwy jest do wolny „powrót” i przerwanie doświadczenia. Doświadczenie to w najkrytyczniejszej dla jaźni chwili przedstawia się tak, że coś stoi ponad nią, coś się obawia, coś, co ratuje, co przeciwstawia się swym stanom, jest jednią, całością. To „coś” — wyraźnie jest wolą. Empirycznie jaźń jest wyczuwana jako wola. Możliwy ją było nazwać bezjakościowym intencjonalnym aktem, wolą woli, chceniem chcenia. Empiryczne te wnioski dają się pogodzić z teorią substancjalności jaźni. (Autoreferat).

300. Posiedzenie naukowe 20. kwietnia 1925 Dr. Jakób Segal: „Analiza psychologiczna fenomenalnych uzdolnień rachunkowych” (z demonstracją). Tematem odczytu była analiza

6. Si l'effet est conçu comme simultané à la cause, le mot „cause” signifie en réalité „substance active”.

7. Le monde spatial des substances matérielles (3 dimensions) est divisé en systèmes relativement indépendantes.

8. Le monde spatial et temporel des actions physiques (4 dimensions) est divisé en „doses”.

II.

9. La connaissance mathématique suppose toujours une intuition.

10. Cette intuition n'est au fond qu'une réflexion de l'esprit sur lui-même, dans laquelle l'esprit prend conscience de ses propres actions intellectuelles.

11. Ces actions en tant qu'actions ne supportent aucun degré d'indétermination puisque par leur nature elles sont toujours concrètes.

12. Dans nos actions intellectuelles nous touchons aux éléments communs au monde des existences et au monde des essences.

b

psychologiczna zdolności, umożliwiających wybitnemu rachmistrzowi, demonstrowanemu na temże posiedzeniu, p. S. Finkelsteinowi, niezmiernie szybkie wykonywanie działań rachunkowych na tablicy, a przedewszystkiem mnożenie li tylko w myśli wielocyfrowych liczb przez wielocyfrowe (np. 648937 × 495278) jakoteż recytowanie bez błędu szeregów cyfr, przez bardzo krótki przeciąg czasu eksponowanych. Tak np. mnożenie na tablicy liczb 4-cyfrowych przez 4-cyfrowe trwa u p. F. 10 sekund, 6-cyfrowych przez 6-cyfrowe 40 sekund (a więc 3—4 razy krócej niż u Kriegera, badanego przez Błachowskiego). Mnożenie w myśli trwa: dla liczb 3 cyfrowych przez 3-cyfrowe, o ile liczby są niskie, 29 sek., o ile zaś wysokie (t. j. ponad 5) 72 sek.; dla niskich 4-cyfrowych przez 4-cyfrowe 85 sek., dla wysokich 313 sek.; dla niskich 5-cyfrowych przez 5-cyfrowe 265 sek., wysokich 532 sek.; dla niskich 6-cyfrowych przez 6-cyfrowe 447 sek., dla wysokich 733—1197 sek. P. F. w mnożeniu nie posługuje się żadnymi sposobami mnemotechnicznymi, nie rozkłada również liczb na czynniki, co można było stwierdzić eksperymentalnie. P. F. zarówno wówczas, gdy dokonywa operacji nad liczbami, wypisanymi na tablicy, pod którymi pisze gotowy rezultat, jak i podczas operacji czysto pamięciowych mnoży sposobem t. zw. krzyżowym, znanym z arytmetyki handlowej. P. F. jest wybitnym wzrokowcem, co się przejawia również przy recytowaniu dużych szeregów cyfr, eksponowanych słuchowo: transponuje on materiał słuchowy na język wzrokowy. Posiada przytem rozległe pole widzenia wewnętrzznego: widzi wewnątrznie odrazu 6 cyfr. Jest wybitnym eidetykiem typu bazedowoidalnego. Jego „zmysłowe obrazy subiektywne” są nadzwyczaj trwałe i cechuje je silna tendencja persewercyjna. Pewną rolę przy zapamiętaniu wielkich liczb odgrywają przytem t. zw. „pomoc naturalne” (G. E. Müller). Jego szybkie operacje rachunkowe na tablicy są możliwe dzięki dużemu zakresowi uwagi. Tak np. podczas 35-sigmowej ekspozycji w tachistoskopie zdołał nie tylko zauważyć i dodać 6 cyfr. W 260 sigm zdołał zauważyć i potem bez błędu powtórzyć 12 cyfr, umieszczonych w kwadracikach, przy zachowaniu właściwej lokalizacji. W 26 sekund zapamiętał 25 cyfr umieszczonych w kwadracikach i wyrecytował je w rozmaitych kierunkach (od końca do początku, po spirali i t. p.) t. j. 14 razy szybciej niż badany przez Błachowskiego Krieger. Jego pamięć właściwą — na dalszą metę — cechuje wielka trwałość. (Autoreferat).

301. Posiedzenie naukowe 4. maja 1925 Dr. Tadeusz Dzieduszycki: „Podstawy filozoficzno-psychologiczne zagadnienia kierownictwa naukowego (scientific management)”.

302. Posiedzenie naukowe 11. maja 1925 Drka Franciszka z Baumgartenów Tramerowa: „Badania psychotechniczne nad uzdol-

a

nieniem do zawodu". Referentka dała krótki przegląd współczesnych metod dwóch zasadniczych zagadnień badania uzdolnienia do zawodu: 1. analizy zawodu (t. j. określenia właściwości psychicznych, niezbędnych do pełnienia zawodu) i 2. diagnozy psychotechnicznej osobnika (t. j. konstatowania właściwości psychicznych u danego osobnika). Wykazując braki dotychczasowej metodyki obu zagadnień, referentka obszerniej zatrzymała się nad metodyką testów umysłowych, wykazując jej liczne niedokładności i błędy (luźną symptomatyczność testów, niestałość testu, niemożność ilościowej oceny wyników badania, subiektywność ogólnej oceny testowania, trudną sprawdzalność testu w praktyce i t. d.). Ta niedokładność metody badań w sprawie tak ważnej, jak decydowanie o losie ludzi, wymaga więc specjalnego wykwalifikowania ze strony psychotechników. Tylko sumienny i dobry psycholog powinien mieć prawo czynić diagnozy psychotechniczne. Referentka podkreśliła również cały szereg czynników społecznej natury, utrudniających zadanie doradcy zawodowego i wywody swe treściła w żądaniu, by tylko osoby, zdające sobie doskonale sprawę z doniosłości skutków, jakie pociągnąć mogą za sobą nieumiejętnie przeprowadzone badania nad robotnikami, podejmowały się tej odpowiedzialnej czynności. (Auto-referat).

303. Posiedzenie naukowe 25. maja 1925 Prof. Karol Adamiecki: „Ogólne zasady i rozwój taylorizmu“. Prelegent wspomniał o początkach racjonalnego kierownictwa pracy w malarstwie i przy obróbce metali, gdzie wydajność wzrosła wielokrotnie wskutek samego ułatwienia czynności elementarnych (np. uchylenia potrzeby schylania się po cegłę) oraz lepszego ich uporządkowania. Proste a niezmiernie doniosłe zadania powstałe stąd dyscypliny praktycznej sprowadza do trzech: 1. analizy systemu czynności, mającego podlegać racjonalnej reorganizacji, 2. konstrukcji planu reorganizacji, 3. przeprowadzenia kontroli dokonania tej reorganizacji oraz funkcjonowania całości zgodnie z jej wskazaniem. Dobre wykonanie tych zadań wymaga: 1. należytego podziału pracy, 2. skupienia podzielonych czynności do wspólnego celu, 3. harmonijnego uporządkowania ich kolejności i wogóle wzajemnych stosunków. Postępy naukowej organizacji pracy przyczyniają się do ogólnego dobrobytu i ujawniają wysoki stopień solidarności między korzyścią robotnika, właściciela i konsumenta.

Poznańskie Towarzystwo filozoficzne. (Zob. „Ruch filozoficzny“, IX. str. 27 b). Na 1. zebraniu naukowym 28. lutego 1925 Prof. Dr. Bogdan Nawroczyński wygłosił odczyt p. t. „Metoda eksperymentalna w psychologii międzyjednostkowej“. Prelegent wyjaśnił przedewszystkiem, co rozumie przez psychologię międzyjednostkową, nakreślił historię tej gałęzi nauk psychologicznych oraz zaproponował podział

b

wchodzących w jej zakres zagadnień. Po tych wyjaśnieniach wstępnych przystąpił do krytyki poglądu W. Wundta, jakoby metoda eksperymentalna nie mogła znaleźć zastosowania w dziedzinie psychologii międzyjednostkowej. Swoje wywody teoretyczne poparł rozpatrzeniem dotychczasowych badań eksperymentalnych z tego zakresu, zastanawiając się obszerniej nad badaniami, dotyczącymi współzawodnicstwa. — W dyskusji zabierali głos pp. Dobrzyńska-Rybicka, ks. Kwiatkowski, Sobeski, Ułaszyn, Znamierowski i prelegent.

Na 2. zebraniu naukowym 16. marca 1925 Dr. Adam Wiegner wygłosił odczyt p. t. „Problem Hume'a i jego rozwiązania“. Istotą tego zagadnienia tworzy pytanie o dostateczną podstawę t. zw. zasad metafizycznych t. j. najogólniejszych racyj (aksjomatów) w systemie przyrodoznawstwa i psychologii. Możliwe są tu cztery logicznie równorzędne stanowiska: a) dogmatyzm (logicyzm), odrzucający wymagalnik dostatecznej podstawy (Hegel); b) intuicyonizm (mistycyzm), znajdujący w intelektualnym oglądzie podstawę dostateczną dla zasad metafizycznych; c) empiryzm (sceptycyzm), uznający te zasady za bezpodstawne, a więc odrzucający ich wartość poznawczą (Hume); d) krytycyzm, stworzony przez Kanta i zreformowany przez Friesa (propagowany dziś przez Nelsona), który przez psychologiczną dedukcję (wywód) zasad metafizycznych z organizacji czystego rozumu znajduje ich podstawę w poznaniu bezpośrednim i nieoglądowym. Zarzutu błędnego koła unika on przez odróżnienie treści (ugruntowanie zasad) od przedmiotu krytyki (poznanie a priori), t. j. wywodu zasad od dowodu ich. W błęd błędnego koła wpadają kierunki transcendentalizmu i psychologizmu (Fichte i Beneke), które interpretują Kanta w tym sensie, iż krytyka ma być racyą metafizyki. — W dyskusji zabierali głos pp. Błachowski, ks. Kwiatkowski, Nawroczyński, Sobeski, Znamierowski i prelegent.

Na 3. posiedzeniu naukowym 9. maja 1925 Dr. Roman Ingarden wygłosił odczyt p. t. „O pytaniu i jego trafności“. 1. Pytanie różni się od sądu tem, iż posiada tylko przedmiot formalny, a nie posiada przedmiotu materialnego. Przytem przez przedmiot formalny rozumie się intencjonalny stan rzeczy, którego wszystkie elementy (z wyjątkiem charakteru intencjonalnego) wyznaczone są przez treść i formę sądu; przez materialny zaś przedmiot stan rzeczy niezawisłe od podmiotu poznającego istniejący, a dający się przynajmniej co do niektórych swych momentów utożsamić z przedmiotem formalnym. 2. Przedmiot formalny pytania czyli zagadnienie różni się od przedmiotu formalnego sądu, ponieważ: a) występuje w niem niewiadoma, o której usunięcie chodzi w pytaniu; b) charakter modi existensiae materii zagadnienia jest nieokreślony (gdy w przedmiocie sądu jest określony i wyzna-

czony przez funkcję stwierdzenia spójki sądu); c) związek pomiędzy podmiotem materii zagadnienia a cechą oznaczoną przez termin orzeczenia pytania nie jest pomyślany jako zachodzący i dokonany. 3. Pytanie nazywa się trafem, jeżeli istnieje jedna prawdziwa odpowiedź na nie. 4. Warunki trafności pytania konieczne, ale nie wystarczające są: a) Pojęcia wyznaczające wiadome zagadnienia muszą być wszystkie obiektywne; b) pojęcia wyznaczające wiadome zagadnienia tak muszą być dobrane i ułożone, by pytanie zakładało wyłącznie obiektywnie istniejące stany rzeczy warunkujące zagadnienie; c) słowo wyznaczające niewiadomą zagadnienia musi tak być dobrane, by niewiadoma była zgodna z układem wiadomych zagadnień; d) pytanie musi być jednoznacznie sformułowane. (Autoreferat). — W dyskusji zabierali głos pp. Grobelski, ks. Kwiatkowski, Nawroczyński, Sobeski, Wiegner i referent.

Koło psychologiczne. (Warszawa). 8. posiedzenie 13. grudnia 1924 Dr. T. Klimowicz: O wartości selekcyjnej testów „Krytyka niedorzeczności“ i „Definiowanie pojęć“. — 9. posiedzenie 10. stycznia 1925 J. Jotejko: Na czym powinna polegać praca psychologiczna nauczyciela? — 10. posiedzenie 14. lutego 1925 p. Usarkowa: Przyczynek do badań nad definicyą u dzieci.

Konwersatorium filozoficzne Młodzieży akademickiej we Lwowie. Dnia 7. listopada 1924 H. Mehlberg: O pojęciu istnienia I. O definiowaniu pojęć prostych. — Dnia 21. listopada 1924 Tenże: O pojęciu istnienia II. O różnych znaczeniach wyrazu „istnieć“. — Dnia 5. grudnia 1924 L. Blaustein: Co znaczy wyraz „forma“? — W dniach 13. lutego, 27. lutego i 20. marca 1925 dyskusja na temat „wartość życia“. — Dnia 1. maja 1925 J. Kirchner: Referat z rozprawy F. Paulhan'a „Le présentisme“ (Revue philosophique, 1924). — Dnia 15. maja 1925 L. Blaustein: Próba klasyfikacji przedstawień ze względu na stosunek treści do przedmiotu przedstawień. — Dnia 29. maja 1925 I. Dąbwska: Bernard Bolzano o istocie sądu. — Dnia 12. czerwca 1925 J. Knossow: W sprawie t. zw. logiki stopni pośrednich. — Dnia 26. czerwca 1925 S. Łuszczewska: Referat z rozprawy L. A. Reid'a p. t. „Religion, Metaphysics and Practice“ (Mind, Nr. 134).

Francuskie Towarzystwo filozoficzne urządziło ku uczczeniu setnej rocznicy śmierci Maine de Biran'a (19. czerwca 1924) obchód, na którym wygłoszono następujące odczyty: P. Tisserand: Płodność myśli filozoficznej Maine de Biran'a. — H. Delacroix: Maine de Biran i szkoła medyczno-psychologiczna. — Ks. Mayjona de: Ewolucja religijna Maine de Biran'a. — V. Delbos: Syntetyczny rzut oka na filozofię Maine de Biran'a. — R. Lenoir: Filozofia sztuki Maine de Biran'a.

Towarzystwo psychologiczne (Paryż). 8. maja 1924 P. Guillaume: Podświadoma pamięć

imion własnych. — R. Leroy: Stany afektywne w halucynacjach liliptowych. — 12. czerwca 1924 H. Piéron: Uwagi o pojęciu spostrzegania z powodu spostrzegania ruchu. — A. Tourrnay: O roli nerwu sympatycznego w regulowaniu wrażliwości.

Towarzystwo im. Kanta. Oddział w Erfurcie: W zimie 1924/25 wygłoszono następujące odczyty: Prof. Dr. Driesch: Filozofia życia organicznego. — Prof. Dr. Tillich: Świętość i świeckość w religii i kulturze. — Prof. Dr. Hartmann: Platońska teoria idei i jej znaczenie dla współczesnej filozofii. — Prof. Dr. Menzer: Pojęcie irracjonalizmu. — Prof. Dr. Liebert: Tomasz z Akwinu i Kant. — Dr. Muthesius: Morfologiczna interpretacja pojęcia stylów. — Oddział w Kilonii: 13. stycznia 1925 Dr. H. Reichenbach: Aksjomatyka relatywistycznej teorii przestrzeni i czasu. — 14. stycznia 1924 Tenże: Struktura przyczynowa świata i różnica pomiędzy przeszłością a przyszłością.

Kursy letnie Uniwersytetu genewskiego obejmą w tym roku po raz pierwszy w dniach od 31. sierpnia do 5. września „Tydzień psychologii religii“. Wykłady wygłoszą m. i. Prof. J. Leuba (Bryn Mawr College), Prof. R. Allier (Paryż), Prof. J. Monnier (Strassburg), Prof. R. Thouless (Manchester).

Międzynarodowe kursy uniwersyteckie, które odbędą się w wrześniu b. r. w Wiedniu, zawierają w swoim programie następujące wykłady filozoficzne: Lévy Bruhl (Paryż): Umysłowość społeczeństw pierwotnych. — Ernest Cassirer (Hamburg): Zagadnienie prawdy i zagadnienie formy w idealizmie filozoficznym. — Maks Dessoir (Berlin): Najnowszy rozwój psychologii.

ORGANIZACYE.

Polskie Towarzystwo filozoficzne. Dnia 2. maja b. r. powstała w łonie Towarzystwa Sekcja psychologiczna. Przewodniczącym jej wybrano Dra Stefana Bałeya, sekretarzem Dra Mieczysława Kreutza.

Warszawski Instytut filozoficzny. Dnia 24. czerwca 1925 odbyło się zwyczajne Zebranie ogólne Instytutu, na którym wybrano do Zarządu pp. Dra M. Borowskiego, Drkę M. Osowską i Dra W. Wąsika. Do Komisji rewizyjnej wybrano pp. Dra B. Bornsteina i Prof. Dra Kotarbińskiego. — Na członka Instytutu powołano Dra Alfreda Tarskiego.

Instytut powołał do życia stałą Komisję odczytów publicznych, w składzie następującym: Przewodniczący: Prof. Dr. Jan Łukasiewicz, zastępca przewodniczącego: T. Parczewski, sekretarz: J. E. Skiwski, skarbnik: Dr. B. Bornstein, członkowie: Prof. Dr. T. Kotarbiński, Prof. Dr. Wł. Tatarkiewicz, Dr. M. Borowski.

Polskie Towarzystwo psychologiczne (Warszawa). Dnia 4. maja b. r. odbyło się doroczne

a

Walne Zgromadzenie a dnia 25. maja b. r. nadzwyczajne Walne Zgromadzenie członków Towarzystwa. Na zgromadzeniach tych zatwierdzono sprawozdania Zarządu i Komisji rewizyjnej i dokonano wyboru członków Zarządu na miejsce ustępujących Profesora Dra T. Kotarbińskiego i Dra J. Segęła, których wybrano ponownie, oraz na miejsce ś. p. M. Abramowicza, na którego miejsce wybrano Dra St. Gartkiewicza. Skład nowego Zarządu przedstawia się tedy w sposób następujący: Przewodniczący: Prof. Dr. T. Kotarbiński, zastępca przewodniczącego: Prof. Dr. Wł. Tatarkiewicz, sekretarz: Dr. St. Gartkiewicz, skarbniczka: Drka W. Łempicka, bibliotekarka: Drka M. Ossowska, członkowie Zarządu: Dr. J. Segęła i T. Parczewski. — Do komisji rewizyjnej zostali powołani ponownie Dr. A. Chojecki i Dr. Wł. Sterling. — Walne Zgromadzenie ustanowiło wkładkę członkowską w wysokości 20 zł. rocznie wraz z prenumeratą „Przeglądu filozoficznego“ i „Ruchu filozoficznego“.

Międzynarodowe Towarzystwo filozofii empirycznej (Internationale Gesellschaft für empirische Philosophie) powstało w Niemczech w celu pielęgnowania jaknajściślej związku filozofii z naukami szczegółowymi i z życiem. Agendy Towarzystwa prowadzi Dr. Raymund Schmidt (Lipsk, Fichtestr. 13). Wkładka roczna 20 M. niem. Organem Towarzystwa, który członkowie otrzymują bezpłatnie, jest czasopismo „Annalen der Philosophie und philosophischen Kritik“.

Towarzystwo estetyki i ogólnej nauki o sztuce zostało założone w Berlinie w październiku 1924. Na czele Towarzystwa stanęli Maks Dessoir i Emi Utitz.

Polskie Towarzystwo filozoficzne we Lwowie.

XX. Zwyczajne Walne Zgromadzenie członków odbyło się 12. lutego 1925. Po zagajeniu zgromadzenia przez przewodniczącego odczytano sprawozdanie Wydziału za czas od 1. stycznia do 31. grudnia 1924. Wedle tego sprawozdania liczba członków wnosiła z końcem r. 1924 ogółem 121, w tem 9 członków założycieli, 75 czynnych, 37 wspierających. Posiedzeń naukowych odbyło się w r. 1924 siedem (zob. Ruch filozof. VIII. str. 87 a, 128 b, 154 a). — Biblioteka Towarzystwa liczyła z końcem r. 1924 tomów 537, a powiększyła się w r. 1924 o 10 nabytków. — Dochody Towarzystwa wynosiły 976-90 zł., rozchody 714-59 zł.

W myśl uchwały, powziętej przez XIX. Walne Zgromadzenie 12. lutego 1924 (zob. Ruch filozoficzny VIII. str. 92 b) Wydział wystosował do Ministerstwa wyznaj religijnych i oświecenia publicznego memoriał w sprawie nauki propedeutyki filozoficznej w szkole średniej. Na memoriał ten, ogłoszony w „Ruchu filozoficznym“ (VIII. str. 157) a poparty

b

przez Warszawski Instytut filozoficzny, Komisję filozoficzną Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Polskie Towarzystwo psychologiczne w Warszawie i Towarzystwo filozoficzne w Krakowie, Ministerstwo odpowiedziało pismem, którego brzmienie podano do wiadomości w „Ruchu filozoficznym“ (IX. str. 27 b).

Na podstawie uchwały, powziętej na 142. posiedzeniu Wydziału dnia 27. września 1924, uruchomiono z dniem 24. listopada 1924 czytelnictwo czasopism i wypożyczalnię książek Towarzystwa. Czytelnia mieści się na mocy pozwolenia Senatu akademickiego Uniwersytetu Jana Kazimierza w sali posiedzeń Seminarium filozoficznego; w lokalu tym mogą Członkowie Towarzystwa również korzystać z Biblioteki Seminarium filozoficznego. Czytelnia rozporządza na razie następującymi czasopismami filozoficznymi i psychologicznymi: The American Journal of Psychology, Annalen der Philosophie und philosophischen Kritik, Archiv für Geschichte der Philosophie, Archiv für systematische Philosophie, Archiv für die gesamte Psychologie, Archives de Psychologie, Litterarische Berichte aus dem Gebiet der Philosophie, Biuletyn Koła psychologicznego, Bulletin de la Société française de Philosophie, Psychologische Forschung, The Journal of Philosophy, Journal de Psychologie, Kant-Studien, Kwartalnik filozoficzny, Logos, Mind, Przegląd filozoficzny, Revue de Métaphysique et de Morale, Revue neoscholastique de Philosophie, Revue philosophique de la France et de l'Étranger, Revue de Psychologie appliquée, Revue des sciences philosophiques et théologiques, Rivista internazionale di filosofia del diritto, Rivista di filosofia neoscholastica, Ruch filozoficzny, Scientia, Zeitschrift für Psychologie.

Na 144. posiedzeniu dnia 30. grudnia 1924 Wydział uchwalił w myśl § 6 statutu, że wkładka członków czynnych i wspierających w r. 1925 wynosić będzie 18 zł. rocznie, przyczem członkowie Towarzystwa otrzymywać będą na podstawie umowy, zawartej z wydawnictwami Przeglądu filozoficznego i Ruchu filozoficznego, w miarę uiszczania wkładki bezpłatnie oba wymienione pisma.

Wysłuchawszy streszczonego powyżej sprawozdania Wydziału, uchwaliło Walne Zgromadzenie jednomyślnie udzielić Wydziałowi absolutorium z jego czynności w r. 1924. Członkami Komisji rewizyjnej na r. 1925 wybrani zostali ponownie Dr. Salomon Igel z grona członków czynnych i p. Alfons Baron z grona członków wspierających.

Z J A Z D Y.

VIII. Międzynarodowy Zjazd psychologiczny odbędzie się w Groningen w Hollandyi od 6. do 11. września 1926. (VII. Międzynarodowy Zjazd psychologiczny odbył się w lecie 1923 w Oxfordzie, — zob. Ruch filozoficzny VIII. str. 53 i

a

następne). Jak w poprzednim, tak też i w przyszłym Zjeździe udział będzie ograniczony do około 200 psychologów i innych uczonych, zaproszonych imiennie przez Komitet organizacyjny. Psychologowie, którzy, nie otrzymawszy zaproszenia, pragnęliby wziąć w Zjeździe udział, winni zwrócić się do I. Sekretarza Komitetu. Obrady Zjazdu będą się toczyły po francusku, niemiecku i angielsku. Biorący w Zjeździe udział płacą wkładkę w kwocie 30 franków szwajcarskich. Skład Komitetu organizacyjnego jest następujący: Przewodniczący: G. Heymans, zastępca przewodniczącego: E. D. Wiersma, I. sekretarz: F. Roels (Maliebaan 86, Utrecht, Holandia), 2. sekretarz: H. J. F. W. Brugmans, członkowie: L. Bouman, G. van Wayenburg, H. Zwaardemaker.

IX. Zjazd psychologiczny, ułożony przez niemiecką „Gesellschaft für experimentelle Psychologie“, odbył się 21.—24. kwietnia 1925 w Monachium¹⁾. Program Zjazdu obejmował następujące referaty: K. Bühler: Instynkty człowieka. — A. Gelb: Psychologiczne znaczenie patologicznych zaburzeń w spostrzeganiu przestrzeni. — H. Volkelt: Postępy eksperymentalnej psychologii dziecka. — W. Stern: Personalistyka jako nauka wstępna psychologii. — R. Sommer: Psychologiczne kształcenie medyków ze szczególnym uwzględnieniem nowych przepisów egzaminacyjnych. — R. Pauli: Nowsze badania dotyczące prawa Webera. — A. Wenzel: Przyczynę do psychologicznej teorii i matematycznej wyrażalności prawa Webera-Fechnera. — R. Bujas: Przyczynę do teorii doznawania wrażeń. — Tenże: O wrażeniach kontrastu. — K. Huber: Mieszanie samogłosek i system jakości samogłoskowych. — D. Katz: Nowsze badania dotyczące zmysłu wibracyjnego. — K. Wartenberg: O nowym systemie jakości powonieniowych. — A. Argelander: Nowe eksperymenty w dziedzinie synestezji. — G. Katona: Współczesne i następcze spostrzeganie. — F. Schumann: Lokalizacja przy ruchu oczu. — E. Feuchtwanger: W sprawie patologicznej psychologii optycznego ujmowania przestrzeni i postaci. — H. Jancke: Kirchnerowskie eksperymenty w dziedzinie oceny czasu. — O. Klemm: Logiczna i mechaniczna pomoc pamięciowa. — A. Ruschel: Wartość pisania (odpisywania i dyktatu) dla zapamiętania. — W. Peters: Badania psychologiczne dotyczące zachowywania wiedzy szkolnej. — E. Kühle: O perseweracji przedstawiń i elementów przedstawińowych. — H. Kirck: O znaczeniu zdolności sensorycznych dla tworzenia przedstawiń przedmiotów, zwłaszcza także u eidetyków. — E. von Niessl-Mayendorf: O kojarzeniu anatomicznym i psychicznym. — E. Rubin: O niestwierdzeniu uwagi. — A. Mayer: O szybkości

b

przenoszenia się uwagi. — K. Marbe: O psychicznym nastawieniu i przestawieniu. — J. Lindworsky: Badania dotyczące zagadnienia pojęć. — G. Störring: Przyczynę do psychologii dysjunktywnych i hipotetycznych sądów i wniosków. — A. Grünbaum (także w imieniu L. Boumana): Myślenie i mówienie przy afazji. — M. Isserlin: Badania psychologiczno-fonetyczne. — E. Hirt: Znaczenie eksperymentalnego badania czynności pisania dla psychologii ruchu. — F. Grossart: Przyczynę do krytyki fizjologicznych teorii uczucia. — M. Mörs: Przyczynę do psychologii skruchy (na podstawie ankiety). — K. Weinmann: O poczuciu własnej wartości i jego zaburzeniach. — K. Lewin: O wpływie zamiaru. — H. Düker: O prawie specjalnej determinacji. — A. Ernst: Dynamograficzne i pletysmograficzne badania, dotyczące wpływu uczuć przykrych na działanie dowolne. — W. Wirth: Psychofizyczna systematyka czasów reakcji. — F. Dittmers: O asymetrii motorycznej. — Ch. Godefroy: Psycho-tachograficzne zjawiska towarzyszące łukowi diastolycznemu. — K. Goldstein: O wpływie anomalnych procesów tonicznych na psychę. — A. Fischer: Pojęcie wyrazu. — O. Kroh: Doznanie i wyraz. — Tenże: O doznaniu estetycznym. — A. Busemann: Wahania okresowe twórczości lirycznej. — H. Werner: Mikromelodyka i mikroharmonika. — R. Wicke: Badania dotyczące przeciwieństwa tonacji durowej i molowej. — W. Peters: Ujęcie osobistości na podstawie opisów. — O. Schultze: Schemat gospodarstwa psychicznego, hipoteza neurystyczna dla psychologii indywidualnej i diagnostyki indywidualnej. — Th. Erisman: Psychologia tłumy i jej podstawy w psychologii indywidualnej. — E. Giese: Elektrodiagnostyka charakteru. — Tenże: O jednorodności świadomości kulturalnej. — E. R. Jaensch: Przyczynę do psychofizjologii i charakterologii typów ludzkich. — Tenże: Psychologia myślenia i typologiczna metoda badania. — H. Lehmann: Psychologia narodów w socjologicznym zastosowaniu. — Tenże: Momenty kulturalne w akcentowaniu osobowości. — W. Peters: Próg przestrzenny skóry u dziecka. — R. Nolte: Swobodne tworzenie bajek u dzieci szkolnych, jego psychologiczna analiza i pedagogiczne wyzyskanie. — Th. Valentiner: Badania dotyczące ilustracji wykonanych przez 10-letnich chłopców. — A. Brehner: Ujmowanie melodii i zdolności melodyczne dziecka. — O Pfungst: Przyczynę do psychologii samotnie wychowanej, obecnie czteroletniej mały. — G. Révész: Eksperymenty dotyczące abstrakcji u mały. — P. R. Wasmann: Znaczenie eksperymentów substytucyjnych dla psychologii zwierząt. — G. A. Jaederholm: Metody badania w psychotechnice. — Th. Erisman: Przyczynę do psychotechniki gospodarstwa rolnego. — W. Moede: Psychotechniczna

¹⁾ VIII. Zjazd odbył się w Lipsku 17.—20. kwietnia 1923. Zob. „Ruch filozoficzny“ VIII. str. 17 i następne.

a

racyonalizacja pracy. — W. Eliasberg: Rozwój teorii pracy, zwłaszcza psychologii pracy. — R. W. Schulte: Problemy, metody i wyniki psychologii sportu. — K. Marbe: Psychologia nieszczęścia i wypadków. — H. Rupp: Zasady waloryzacji. — Tenże: Zagadnienia nauczania fizyki. — M. Schorn: Sprawozdanie z nowszych prac Würzburgskiego Instytutu psychologicznego. — O ogólnym charakterze Zjazdu wyraża się bezimienny sprawozdawca czasopisma „Neue Jahrbücher für Wissenschaft u. Jugendbildung“ (I. 4. str. 578) jak następuje: „Dominowało zagadnienie »postaci«, przeżywania całości. Oznacza to w gruncie rzeczy koniec czysto atomistycznej, eksperymentalnej psychologii i uprawianego przez nią zmechanizowania życia psychicznego. Zyskuje na tem zwłaszcza pedagogika, dla której uznaniu jakości postaciowej wszelkiego kompleksu przeżywanego oraz uznaniu jedności osoby, przeżywającej całość, jest kwestią bytu. Zjazd dostarczył wielce pociesającego dowodu, że właśnie także sumienne badania psychologii eksperymentalnej utworzą drogę przekonaniu, iż osoba nie jest tylko jakimś zjawiskiem sumacyjnym, lecz że jest ona jednością i całością, posiadającą swoistą wartość i swoistą prawidłowość; ta jedność i całość jest założeniem wszelkich przeżyć psychicznych, lecz niepodobna uważać ją za złożoną z tych przeżyć. Najdonioślejszym tedy wynikiem tego doniosłego Zjazdu jest to, że policzone są dni »psychologii bez duszy« i że sama psychologia eksperymentalna dokonując tego przeobrażenia na tle swych własnych zagadnień i rezultatów“.

II. Zjazd poświęcony estetyce i ogólnej nauce o sztuce, odbył się od 16. do 18. października 1924 w Berlinie (I. Zjazd odbył się tamże w r. 1913 — zob. Ruch filozoficzny, III. str. 225 i następne). Na II. Zjeździe wygłoszono m. i. następujące referaty: Jaensch: Psychizm i estetyka. — Geiger: Estetyka fenomenologiczna. — Wulff: Podstawy psychofizyczne kształtowania plastycznego i malarskiego. — Utitz: Charakter artysty. — Herrmann: O twórczości lirycznej. — Abert: Czynniki duchowne i świeckie w muzyce. — Moser: Pokrewieństwo stylowe pomiędzy muzyką a innymi sztukami.

Zjazd członków Towarzystwa im. Kanta i Walne Zebranie członków Towarzystwa przyjaciół filozofii fikcji (Gesellschaft der Freunde der Philosophie des Als Ob) odbyły się w czerwcu 1925 w Halle. Sprawozdanie z nich umieścimy w następnym zeszycie Ruchu filozoficznego.

Zjazd filozoficzny stanu Iowa (Iowa State philosophical Conference) w Ameryce północnej odbył się w dniach 20. i 21. stycznia 1925. Wygłoszono m. i. następujące referaty: C. F. Taesch: Próba wykrycia sankcyj etyki zawodowej i etyki interesów. — Bruno Tapper: Filozofia Dilthey'a w zakresie teorii literatury. — J. D. Stoops: Pierwiastek realny i subiektyw-

b

ny u Santayany. — S. Newell: Kilka uwag w sprawie wstępnego kursu filozofii. — E. D. Starbuck: Empiryzm i metoda eksperymentalna w filozofii. — G. H. Mead: Źródło jaźni w postępowaniu społecznym i kierownictwie społecznym.

Zjazd poświęcony filozofii tomistycznej, który się odbył od 15. do 20. kwietnia b. r. w Rzymie (szczegółowy jego program podaliśmy w Ruchu filozoficznym IX. 1 str. 28 b i n.), objął 10 posiedzeń, na których wygłoszono 26 referatów. Zdając sprawę z jego przebiegu w Przeglądzie Powszechnym (Tom 167. Nr. 499—500 str. 158—161) Ks. P. Siwek stwierdza, że największe ożywienie wywołały nietyle zagadnienia gnozologiczne i kosmologiczne, ile zagadnienia ontologiczne, grupujące się około pojęć „aktu“ i „potencyi“. Sprawozdanie swoje kończy ks. Siwek następującymi uwagami ogólnymi: „Chociaż wszyscy byli zgodni w wielu podstawowych zasadach systemu św. Tomasza, chociaż wszystkich łączyła wspólna miłość i bezgraniczne uwielbienie dla geniuszu Doktora Anielskiego, to jednak każdemu, kto śledził z uwagą przebieg dyskusji, było widoczne, iż nawet w łonie tych członków Kongresu, którzy sobie rezerwują miano „tomistów“ (w przeciwieństwie do innych, których zwą skotystami, suarezyanistami i t. d.) niema bynajmniej jednomyślności w wielu dość zasadniczych kwestiach, niema — na co z naciskiem zwracał raz po raz uwagę Prezes — wspólnej metody, wspólnych miar i kryteriów w ocenie, czy ten lub ów punkt nauki „ścisłych tomistów“ należy naprawdę do „pierwszorzędnych punktów“ w nauce św. Tomasza, owszem czy wogóle oddaje wiernie jego myśl. Od samego zaraz początku zarysowały się wśród „ścisłych tomistów“, wśród samych nawet członków Akademii św. Tomasza dwa skrajne obozy. Jeden z nich nazwałby można tomizmem „krytycznym“, drugi „naiwnym“ lub — ze względu na metodę postępowania — „hurra-tomizmem“. Podczas gdy pierwszy stara się wniknąć w ducha św. Tomasza i dalej w tymże samym duchu dzieło jego prowadzić, rozwijać i doskonalić, to drugi chce się zamknąć w martwej literze, chce system św. Tomasza odciąć od życia, od wpływów kulturalnych i naukowych obecnej doby. Gdy się słucha zwolenników takiego „tomizmu“, zdaje się, że są głęboko o tem przekonani, iż gdyby św. Tomasz dzisiaj zmartwychwstał, który przez całe życie poprawiał i uzupełniał i doskonalił i precyzował i rozwijał myśl swoją i teorie swoje naukowe i trzymał stale rękę na pulsie postępu nauk ówczesnych, zaglądał do pism ówczesnych „fizyków“ i „lekarzy“ (fizyologów), na których powagę raz po raz się powołuje — to dzisiaj po upływie całego szeregu wieków nie miałby literalnie nic do powiedzenia ponad to, co już powiedział! Jeśli tomizm ma liczyć na obecną w mowie inaukuracyjnej przez Mgr. Talamo „wielką przy-

szłość“, to musi przejąć się nawskróś duchem św. Tomasza, duchem miłości prawdy, duchem bezpartyjnym i szerokim, musi być tomizmem krytycznym“.

KONKURSY.

Redakcja hiszpańskiego czasopisma „Ciencia Tomista“ rozpisała konkursy na następujące tematy: 1. Symbolizm i antropomorfizm teologiczny w świetle tomistycznej teorii analogii (nagroda 3000 pes.). — 2. Zbadać z punktu widzenia Tomasza z Akwinu kantowską krytykę dowodów istnienia Boga (nagroda 1000 pes.). — 3. Wartość wychowawcza psychologii tomistycznej wobec idealizmu i pozytywizmu (nagroda 1000 pes.). — 4. Św. Augustyn i św. Tomasz (nagroda 500 pes.). — 5. Pojęcie teologii i systemizacja dyscyplin pokrewnych (nagroda 500 pes.). — 6. Studium bio- i bibliograficzne, dotyczące jednego z uczniów hiszpańskich św. Tomasza z Akwinu (nagroda 500 pes.). — 7. Rękopisy hiszpańskie prac św. Tomasza (nagroda 500 pes.). — 8. Nauka św. Tomasza o prawie wychowania dzieci przez rodziców (nagroda 250 pes.). — 9. Władza świecka i jej granice według Tomasza z Akwinu. — 10. Wpływ renesansu teologicznego wieku XVI. na rozwój języka hiszpańskiego. — 11. Jednolitość i rozmaitość prawa moralnego i pozytywnego wedle św. Tomasza. — 12. Współczesne teorie wrażenia w stosunku do teorii tomistycznej.

NAGRODY.

Akademia francuska przyznała nagrodę im. Guérin'a E. Legouis'owi za pracę p. t. „Spencer“.

Paryska Akademia nauk moralnych i politycznych przyznała nagrodę im. Dagnon-Bouvetet'a P. Guillaume'owi za rozprawę „L'imitation chez l'enfant“, nagrodę zaś im. Delbos'a w kwocie 2000 fr. M. Blonde'owi za jego pracę o Leonie Ollé-Laprune.

Uniwersytet kolumbijski (Columbia University) w Nowym Jorku, który przyznaje co pięć lat złoty medal tytułem nagrody za najwybitniejsze zasługi położone około filozofii, teorii wychowania i dziedzin pokrewnych, odznaczył w roku bieżącym tym medalem Edwarda L. Thorndike'a, profesora psychologii wychowawczej w Studium pedagogicznym tegoż Uniwersytetu, za jego prace z zakresu mierzenia ludzkich zdolności i zastosowania tego mierzenia w pedagogice.

VARIA.

Ósmdziesiątą rocznicę urodzin Fryderyka Nietzschego, która przypadła na dzień 17. października 1924, obchodzono w „Archiwum Nietzschego“ w Weimarze zebraniem, na którym O. Spengler wygłosił odczyt p. t. „Goethe i Nietzsche“.

Spuścizna rękopisemna Edwarda Zellera wraz z 6000 listami, obejmującymi także korespondencję z Chr. Baurem i D. Fr. Straussem, przeszła na własność Biblioteki uniwersyteckiej w Tybindze.

Pomnik Ernesta Macha. W Wiedniu utworzył się komitet w celu postawienia pomnika Ernestowi Machowi. Reprezentacja miasta Wiednia przyczyni się do pokrycia kosztów pomnika.

WIADOMOŚCI OSOBISTE.

Benedetto Croce został wybrany członkiem-korespondentem Pruskiej Akademii Nauk w Berlinie.

NEKROLOGIA.

Edmund Clark Sanford, profesor psychologii i pedagogiki w Uniwersytecie im. Clarka (Clark University, w Worcester w stanie Massachusetts w Ameryce północnej), współwydawca czasopisma „The American Journal of Psychology“ i b. Przewodniczący Amerykańskiego Towarzystwa psychologicznego, ur. 10. listopada 1859 w Oakland w Kalifornii, umarł nagle 22. listopada 1924 w Bostonie. Ogłosił drukiem m. i.: Relative legibility of the small letters (The American Journal of Psychology), 1888. — Personal equation (Tamże), 1888. — Possibility of a realization of four-fold espace (Science), 1892. — New visual illusion (Tamże), 1893. — A course in experimental psychology, 1894. — The vernier chronoscope (The Am. Journ. of Psych.), 1898. — Improvements in the vernier chronoscope (Tamże), 1901. — Illustrations of the application of psychological principles to ethical problems (The pedagogical Seminary), 1902. — Mental growth and decay (The Am. Journ. of Psych.), 1902. — The psychic life of fishes (International Quarterly), 1903. — On the guessing of numbers (The Am. Journ. of Psych.), 1903. — Experimental pedagogy and experimental psychology (Journal of Educational Psychology), 1910. — Function of the several senses in the mental life (The Am. Journ. of Psych.), 1912. — Psychic research in the animal field. Der kluge Hans and the Elberfeld horses (Tamże), 1914. — Wykonane w pozostającej pod jego kierownictwem Pracowni psychologicznej prace wydawał pod zbiorowym tytułem „Minor Studies from the psychological laboratory of Clark University“.

John Ellis Mc Taggart, ur. w r. 1866, zmarł 18. stycznia 1925. W latach 1897—1923 wykładał filozofię w Trinity College w Cambridge. Ogłosił drukiem m. i.: Le vrai sens de la dialectique hégélienne (Revue de métaphysique et de morale), 1893. — Studies in the Hegelian dialectic, 1896, 2. wyd. 1922. — The conception of society as an organism (Internat. Journal of ethics), 1897. — Hegels treatment of the categories of the objective notion (Mind), 1899. —

a

Hegels treatment of the categories of the idea (Tamże), 1900. — Studies in the Hegelian cosmology, 1901. — Hegels treatment of the categories of quality (Mind), 1902. — Hegels treatment of the categories of quantity (Tamże), 1904. — Some dogmas of religion, 1906. — A commentary on Hegel's logic, 1910. — The nature of existence, 1921.

Aleksander Bonucci, profesor uniwersytetu w Palermo, założyciel i wydawca czasopisma „Rivista trimestrale di studi filosofici e religiosi“, zmarł 19. stycznia 1925, przeżywszy lat 40. — Ogłosił drukiem m. i.: *La derogabilità del diritto naturale nella scolastica*, 1906. — *L'orientazione psicologica dell'etica e della filosofia del diritto*, 1907. — *Verità e realtà*, 1911. — *Il fine dello stato*, 1918.

Sydney Alrutz, docent prywatny psychologii i kierownik Zakładu psychologicznego Uniwersytetu w Upsali, zmarł 14. lutego 1925. Ogłosił drukiem m. i.: *On the temperature-senses (Mind)*, 1897. — *Die Hitzempfindung (Skandinav. Archiv f. Physiologie)*, 1900. — *Über den Schmerzsinne*, 1901. — *Zur Physiologie und Psychologie der Gemütsbewegungen*, 1901. — *Untersuchungen über Druckpunkte und ihre Analgesie (Skandinav. Archiv. f. Physiologie)*, 1905. — *Untersuchungen über Schmerzpunkte und doppelte Schmerzempfindungen (Tamże)*, 1905. — *Halbspontane Vorgänge beim Zustand der Hypnose (Psyke)*, 1906. — *Ein Apparat zur Untersuchung des Schmerzsinnes (Tamże)*, 1907. — *Carl von Linné und das Problem der Wünschelrute (Psyke)*, 1907. — *Über die Temperatursinne (Zeitschrift f. Psychologie)*, 1908. — *Die Funktion der Temperatursinne in warmen Bädern (Tamże)*, 1908. — *Die Kitzel- und Juckempfindungen (Skandinav. Archiv f. Physiologie)*, 1908. — *W sprawie dynamiki systemu nerwowego (Po szwedzku. Psykes Monographieserie)*, 1916—17. — *A new form of effluence or radiation from the human organism. Scandinavian scientific Review. III.* — *Neue Strahlen des menschlichen Körpers*, 1924.

Alojzy Riehl, profesor filozofii w Uniwersytecie berlińskim, ur. w r. 1844, zmarł z początkiem r. 1925. Ogłosił drukiem m. i.: *Realistische Grundzüge*, 1870. — *Moral u. Dogma 1871.* — *Über Begriff u. Form d. Philosophie 1872.* — *Kausalität u. Identität (Vierteljahrsschrift f. wissenschaftliche Philosophie)*, 1877. — *Der philosophische Kritizismus u. seine Bedeutung für d. positive Wissenschaft*, 1876—87, Tom I. w 3. wyd. 1924. — *Über wissenschaftliche u. nichtwissenschaftliche Philosophie*, 1883. — *Lessing*, 1882. — *G. Bruno*, 2. wyd. 1900. — *Beiträge z. Logik*, 1892; 2. wyd. 1913. — *Friedrich Nietzsche, der Künstler u. d. Denker*, 1897; 8. wyd. 1924. — *R. Haym*, 1902. — *Zur Einführung in die Philosophie d. Gegenwart*, 1903; 6. wyd. 1921. — *I. Kant*, 1904. — *H. v. Helmholtz u. Kant*, 1904. — *Plato. Ein populärwissenschaftlicher Vortrag*, 1905; 2. wyd. 1912. —

b

Logik u. Erkenntnistheorie (Kultur d. Gegenwart), 1908; 3. wyd. 1921. — *Fichtes Universitätsplan, Festrede*, 1910. — *Der Beruf d. Philosophie in der Gegenwart (Internationale Monatschrift)*, 1914. — *Führende Denker u. Forscher*, 1922; 2. wyd. 1924. — *Philosophische Studien aus vier Jahrzehnten*, 1925. — *Die geistige Kultur u. d. Krieg (Internationale Monatschrift, IX. 13)*.

James Ward, profesor filozofii moralnej i logiki w Uniwersytecie w Cambridge, ur. w Hull w r. 1843, zmarł 4. marca 1925. Ogłosił drukiem m. i.: *An attempt to interpret Fechner's law (Mind)*, 1876. — *A general analysis of mind (Journal of spec. philosophy)*, 1882. — *Objects and their interaction (Tamże)*, 1883. — *Psychology (Encycl. Brit. IX. ed.)*, 1886. — *The progress of philosophy (Mind)*, 1890. — *J. S. Mill's science of ethology (Intern. Journal of ethics)*, 1891. — *Modern psychology, a reflection (Mind)*, 1893. — *Assimilation and association (Mind)*, 1894. — *Naturalism and agnosticism*, 1899; 4. wyd. 1915. — *Naturalism (Encycl. Brit. X. ed.)* 1902. — *On the definition of psychology (Brit. Journal of psychology)*, 1904. — *The present problems of general psychology (Philosophical Review)*, 1904. — *Philosophical orientation and scientific standpoints*, 1904. — *Mechanism and morals (Hibbert Journal)*, 1905. — *Is black a sensation? (Brit. Journal of psychology)*, 1905. — *The realm of ends or pluralism and theism*, 1911; 2. wyd. 1912. — *Heredity and memory*, 1913. — *A further note on the sensory character of black (Brit. Journal of psychology)*, 1916. — *Psychological principles*, 1918; 2. wyd. 1920. — *The method of philosophy (Proceedings of the Aristotelian society)*, 1920. — *A study of Kant*, 1922.

Dr. Józef Breuer, lekarz, zmarł 20. czerwca 1925 w Wiedniu, przeżywszy lat 83. Nazwisko jego związane jest z początkami psychoanalizy, której był właściwym twórcą. Zygmunt Freud wyraził się o stosunku swoim do Breuera dosłownie w jednym z odczytów, który wygłosił w Clark University w Worcester (Massachusetts w Stanach Zjednoczonych) w sposób następujący: „Jeżeli powołanie do życia psychoanalizy jest zasługą, zasługa to nie moja. Nie miałem udziału w pierwszych jej początkach. Byłem studentem, zajęтым zdawaniem egzaminów końcowych, gdy inny lekarz wiedeński, Dr. Józef Breuer, metodę tę zastosował po raz pierwszy u dziewczęcia, cierpiącego na histeryę“.

Dr. Adolf Noreen, emerytowany profesor języków skandynawskich w Uniwersytecie uppsalskim, z którego pracy p. t. „Einführung in die wissenschaftliche Betrachtung der Sprache“ zdajemy w niniejszym numerze „Ruchu filozoficznego“ sprawę, zmarł w połowie czerwca 1925.

Feliks Alcan, właściciel znanej paryskiej firmy księgarskiej, wydającej swym nakładem zwłaszcza prace i czasopisma filozoficzne, ur. 1842, zmarł 18. lutego 1925.

Wydawnictwa Polskiego Towarzystwa Filozoficznego.

Skład główny „Książnica-Atlas“, Warszawa, Nowy Świat 59.
Lwów, ul. Czarnieckiego 12.

- Ajdukiewicz Kazimierz Dr. Z metodologii nauk dedukcyjnych. Lwów, 1920.
Cena 1 zł.
- Baley Stefan Dr. O zastosowaniu przysłony wirującej przy badaniu kontrastu kolorów. Przyczynek do techniki i metodyki eksperymentów psychologicznych. Lwów, 1922. Cena 40 gr.
- Błachowski Stefan Dr. Nastawienia i spostrzeżenia. Lwów, 1917. Cena 1·20 zł.
- Błachowski Stefan Dr. O wrażeniach położenia i ruchu. Odtwórcze wyobrażenia węchowe w stosunku do wzrokowych i słuchowych. Lwów, 1919.
Cena 40 gr.
- Borowski Maryan Dr. Humanistyczne i empiryczne pierwiastki w nauce. Lwów, 1913. Cena 40 gr.
- Twardowski Kazimierz Dr. O istocie pojęć. Lwów, 1924. Cena 75 gr.

“SCIENTIA,”

REVUE INTERNATIONALE DE SYNTHÈSE SCIENTIFIQUE
Paraissant mensuellement (en fascicules de 100 à 120 pages chacun).
Directeur: EUGENIO RIGNANO.

EST L'UNIQUE REVUE à collaboration vraiment internationale.

EST L'UNIQUE REVUE à diffusion absolument mondiale.

EST L'UNIQUE REVUE de synthèse et d'unification du savoir, qui traite les questions fondamentales de toutes les sciences: histoire des sciences, mathématiques, astronomie, géologie, physique, chimie, biologie, psychologie et sociologie.

EST L'UNIQUE REVUE qui, par des enquêtes conduites auprès des plus éminents-savants et écrivains de tous les pays (*Sur les principes philosophiques des diverses sciences; Sur les questions d'astronomie et de physique les plus fondamentales qui se trouvent à l'ordre du jour, et en particulier sur la relativité; Sur la contribution que les divers pays ont apportée au développement des diverses branches du savoir; Sur les plus importantes questions de biologie, et en particulier sur le vitalisme; Sur la question sociale; Sur les grandes questions internationales soulevées par la guerre mondiale*), étudie tous les problèmes essentiels qui agitent les milieux intellectuels du monde entier, et constitue en même temps le premier essai d'organisation internationale du mouvement philosophique et scientifique.

EST L'UNIQUE REVUE qui puisse se vanter d'avoir parmi ses collaborateurs les savants les plus illustres du monde entier. Une liste de ceux-ci, comprenant plus de 350 noms, est reproduite dans tous les fascicules.

Les articles sont publiés dans la langue de leurs auteurs, et à chaque fascicule est joint un supplément contenant la traduction française de tous les articles non français. Ainsi la revue est complètement accessible même à qui ne connaît que la langue française. (*Demander un numéro spécimen gratuit* au Secrétaire Général de «Scientia», Milan, en joignant à la demande, pour simple remboursement des frais d'envoi, la somme de deux francs en timbres-poste de votre pays).

ABONNEMENT: L. 100.

BUREAUX DE LA REVUE: Via A. Bertani. 14 — Milano (26).

Secrétaire Général de la Rédaction: Dr. PAOLO BONETTI.

SPIS RZECZY: Zygmunt Czerny: Nauka filozofii w francuskiej szkole średniej. — Władysław Witwicki: Sekcja psychologiczna na XII. Zjeździe Lekarzy i Przyrodników polskich w Warszawie. — Sprawozdania: Elzenberg H. Marek Aureliusz. Z historii i psychologii etyki (A. Zieleny). — Bernheim H. Automatyzm i sugestya (Tad. Witwicki). — Russell B. Mysticism and Logic. Tenże. Analysis of Mind (C. Znamierowski). — Noreen A. Einführung in die wissenschaftliche Betrachtung der Sprache (L. Blaustein). — Przegląd czasopism: Przegląd filozoficzny. — Kwartalnik filozoficzny. — Scientia. — Mind. — The Journal of Philosophy. — The philosophical Review. — The Monist. — Scandinavian scientific Review. — Revue philosophique de la France et de l'Étranger. — Annalen der Philosophie und philosophischen Kritik. — Archives de psychologie. — Zeitschrift für Psychologie. — Rivista di psicologia. — International Journal of Ethics. — Archiv für Rechts- und Wirtschaftsphilosophie. — Zapiski bibliograficzne. — Wiadomości wydawnicze. — Wykłady, odczyty, referaty. — Organizacye. — Polskie Towarzystwo filozoficzne. — Zjazdy. — Konkursy. — Nagrody. — Varia. — Wiadomości osobiste. — Nekrologia. — Ogłoszenia.

Red. odpowiedzialny: Dr. K. Twardowski.

I. Związkowa Drukarnia we Lwowie, Lindego 4.